

ASTRID ESPEGREN, HILMAR MJELDE, EUGENE GURIBYE, ÅSNE ØYGARD
DANIELSEN, ANNE BALKE STAVEN OG IVAR EIMHJELLEN

Innvandrerperspektiv på sivilsamfunns- deltakelse

Ulike innvandrergruppers opplevelse av barrierer og
suksessfaktorer for deltakelse

Astrid Espegren, Hilmar Mjelde, Eugene
Guribye, Åsne Øygard Danielsen, Anne
Balke Staver og Ivar Eimhjellen

Innvandrerperspektiv på sivilsamfunnsdeltakelse

Ulike innvandrergruppers opplevelse av barrierer og
suksessfaktorer for deltagelse

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Kristiansand/Bergen/Oslo 2022

© Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor 2022
Rapport 2022:7

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Co/Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.sivilsamfunn.no

ISBN (trykk): 978-82-7763-755-6

ISBN (digital): 978-82-7763-756-3

ISSN (trykk): 1891-2168

ISSN (digital): 1891-2176

Rapporten er finansiert av Kulturdepartementet gjennom prosjektet «Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor». Senteret er et samarbeidsprosjekt mellom NORCE Samfunn og Institutt for samfunnsforskning

Forord

Denne rapporten er basert på et forskningsprosjekt utført av forskere i NORCE med tilknytning til Senter for sivilsamfunn og frivillig sektor i samarbeid med forskere fra By- og regionforskningsinstituttet NIBR ved OsloMet. Prosjektet er utført på oppdrag fra IMDi.

Formålet med prosjektet har vært å utvikle kvalitativ og nyansert kunnskap om ulike innvandrersgruppers deltakelse i sivilsamfunnet. Med utgangspunkt i tidligere kvantitativ forskning om innvandreres deltakelse i sivilsamfunnet er det behov for en kvalitativ dybdestudie for å få mer nyansert kvalitativ kunnskap om hvorfor deltakelsen er større i noen innvandrersgrupper enn i andre. Studien skal utvikle kunnskap om spesifikke barrierer, ekskluderingsmekanismer eller suksessfaktorer for deltakelse i sivilsamfunnet blant ulike grupper av innvandrere, samt undersøke hvordan covid-19-pandemien har påvirket hverdagsintegrering og innvandrersgruppers deltakelse i sivilsamfunnet. I tillegg til dette har vi inkludert spørsmål om hvordan krigen i Ukraina påvirker deltakelse i ulike grupper og i ulike organisasjoner og nettverk. Både pandemien og Ukraina-krigen var store hendelser i samtiden som påvirket frivilligheten, og derfor relevant for prosjektet å belyse.

Gruppen som har gjennomført prosjektet, har bestått av Astrid Espegren (prosjektleder), Hilmar Mjelde, Eugene Guribye og Ivar Eimhjellen fra NORCE, og Åsne Øygard Danielsen og Anne Balke Staver fra NIBR/OsloMet. Rapporten bygger i hovedsak på kvalitative gruppeintervjuer og individuelle intervjuer med kvinner og menn med bakgrunn fra Somalia, Syria, Polen og Sri Lanka, gjennomført vår/sommer 2022. Informantene er valgt ut på bakgrunn av at de selv aktivt deltar i sivilsamfunnet og har et stort nettverk internt i sin landgruppe. Vi vil rette en stor takk til alle som har stilt opp som informanter i studien og bidratt raust med egne erfaringer og kunnskap om egen landgruppe. Vi vil også takke vitenskapelig assistent Hadika Wahla, som har transkribert intervjuene for oss.

Kontaktpersoner for oppdragsgiver har vært Regine Meland Leksen, rådgiver i Avdeling analyse, og Marit Lund Larsen, seniorrådgiver i Avdeling oppvekst og frivillighet. I tillegg har prosjektet hatt en referansegruppe som har bestått av Nina Strøm Christensen fra Røde Kors, Leila Rezzouk fra Papillon

og Agnethe Kristine Hilmersen fra LIN. Vi takker både oppdragsgiver og referansegruppen for gode innspill og for hyggelig og godt samarbeid gjennom hele prosjektperioden.

Kristiansand/Bergen/Oslo, oktober 2022

Astrid Espegren, Hilmar Mjelde, Eugene Guribye, Åsne Øygaard Danielsen,
Anne Balke Staver og Ivar Eimhjellen

Innhold

Sammendrag	7
Summary.....	13
Introduksjon.....	19
Begrepsavklaringer	19
Sentrale perspektiver på sivilsamfunn og integrering.....	22
Eksisterende kunnskap om deltakelse blant innvandrere.....	24
Problemstillinger	27
Data og metode	29
Sosial organisering, kulturelle praksiser og forutsetninger for frivillighet	35
Tamilske innvandrere.....	35
Somaliske innvandrere.....	38
Polske innvandrere.....	41
Syriske innvandrere.....	43
Oppsummering.....	45
Betydning av kontekst	47
Oppholdsgrunnlag.....	47
Botid i Norge og generasjonsforskjeller	51
Endringer i innvandringspolitikk og regelverk	52
Tillit og sivilsamfunnsdeltakelse	57
Tillit og fordommer.....	58
Minoritetsorganisasjoners betydning for tillit.....	60
Tradisjonelle norske organisasjoners betydning for tillit.....	62
Barrierer og fremmere	66
Språk og livssituasjon	66
Praktiske barrierer	68
Manglende kjennskap til norsk frivillighet og behov for oppsøkende virksomhet.....	71

Fremmere: Hva kan gjøres for å øke deltakelsen?.....	73
Frivillighet under kriser	79
Krigen i Ukraina	79
Koronapandemien.....	84
Diskusjon og konklusjon	93
Dugnad er ikke et norsk fenomen.....	94
Koblinger mellom frivillighet og offentlige styresmakter.....	95
Arbeid kan både fremme og hemme deltakelse.....	96
Samarbeid som grunnlag for tillitsbygging	98
Kriser kan skape et mulighetsrom	99
Litteratur	101
Sammendrag/Abstract.....	111

Sammendrag

Denne rapporten presenterer en kvalitativ undersøkelse hvor vi har sett nærmere på ulike innvandrers grupper egen opplevelse av spesifikke barrierer, ekskluderingsmekanismer og suksessfaktorer for deltakelse i det norske sivilsamfunnet. I tillegg har vi undersøkt hvordan innvandrere opplever at ulike unntakssituasjoner, som covid-19 pandemien og krigen i Ukraina, har påvirket deltakelse i sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner. Målet med undersøkelsen er å bidra med mer nyansert kunnskap om hvorfor noen innvandrers grupper deltar i større grad enn andre, og skape større kjennskap til hvordan sivilsamfunn og frivillighet kan oppleves av personer som har innvandret til Norge fra ulike land. Vi har valgt ut innvandrere fra Sri Lanka, Somalia, Polen og Syria, da disse landgruppene – på et generelt grunnlag – både representerer ulike innvandringsgrunn, ulike deltakelse i det norske sivilsamfunnet og ulike botid i Norge. Informantene våre har vært personer som selv har innvandret til Norge, som har deltatt aktivt i sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner, og som har et stort nettverk innenfor egen landgruppe, og er å regne som ekspertinformanter. Ved å benytte en slik eksperttilnærming ønsket vi å få informasjon om faktorer som på ulike måter har hatt betydning for, eller vært et hinder for, deltakelse i sivilsamfunn og frivillige organisasjoner, enten for informanten selv eller for andre medlemmer av landgruppen. Undersøkelsen viser at for å forstå hvorfor ulike innvandrers grupper deltar i større grad enn andre, må man se på både erfaringer fra hjemlandet og på ulike sider ved gruppens kontekst i Norge. I tillegg kan unntakstilstander skape nye samarbeidsrelasjoner og oppgaveløsninger, som det kan bygges videre på i såkalte normaltilstander.

Tidligere erfaring med sivilsamfunnsengasjement og frivillighet kan forme engasjement i Norge

Samtlige informanter i denne undersøkelsen understreker at frivillighet, i form av innsats for andre, er en viktig og helt vesentlig del av kulturen i deres opprinnelsesland. Det frivillige engasjementet organiseres og praktiseres imidlertid ikke alltid på samme måte i deres opprinnelsesland som i Norge. Denne undersøkelsen viser at tidligere erfaring med sivilsamfunn og frivillighet

har stor innvirkning på hvordan ulike innvandrergrupper forstår frivillighet i Norge og betydning av frivillig engasjement.

De tamilske informantene oppgir at det blir sett på som svært positivt å delta i frivillig aktivitet på Sri Lanka, og tradisjonen med dugnad ligner på hvordan frivillig arbeid ofte organiseres. Tamiler som kom til Norge som følge av borgerkrigen på Sri Lanka, etablerte en rekke organisasjoner, og de er også den gruppen som i størst grad deltar i (organisert) frivillig aktivitet i Norge. Informanter fra både Polen og Somalia – som for øvrig kommer fra svært ulike kontekster, og som har ulike migrasjonserfaringer i Norge – beskriver en historie med tvunget frivillighet under kommunistiske styresmakter i sine hjemland. I Norge beskriver informantene ulike tilnærminger: Mens det blant somalierne er betydelig frivillig aktivitet, er det blant polske innvandrere færre som deltar i frivillig arbeid, selv om antallet polske organisasjoner er økende. Informanter fra Syria forteller om kontrastfulle erfaringer med sivilsamfunnet i opprinnelseslandet. Veldedige organisasjoner har hatt stor betydning helt siden landet ble selvstendig i 1946, men under Bashar al-Assads styre ble det en stadig større statlig overvåking av organisasjonene. Samtidig møtte mange syriske flyktninger et stort frivillig engasjement, både under flukt og etter ankomst til Norge. Da syrere er en relativt ny gruppe i Norge, vet vi foreløpig lite om omfanget av gruppens frivillige engasjement.

Ulike oppholdstillatelser og rammebetingelser for innvandring til Norge kan både fremme og hemme deltakelse

Informantene beskriver ulike livsprosjekter i Norge. Dette henger til dels sammen med formen for innvandring; mens arbeidsinnvandrere kan ha hatt mer kortsiktige planer for sitt opphold i Norge, forventer flyktninger i større grad å bli, og dermed ønsker de kanskje i større grad å engasjere seg lokalt. Flyktninger har også tilgang til integreringstiltak som ikke er tilgjengelig for arbeidsinnvandrere, slik som introduksjonsprogrammet. En del kan bli introdusert for frivillig arbeid gjennom introduksjonsordningen. Informantene beskriver blandede erfaringer med dette. Selv om kontakt med frivillige organisasjoner kan gi nye nettverksforbindelser, språktrening og en forståelse av frivillighetens rolle i Norge, kan det også i noen tilfeller oppleves som «ufrivillig frivillighet». Innstramninger i innvandringspolitikken de senere årene kan være en barriere mot deltakelse for mer nyankomne grupper. Siden 2017 har innvandrere med midlertidig oppholdstillatelse måttet oppfylle et inntektskrav for å få permanent opphold, og syriske informanter beskriver en avveining mellom deltakelse (og fokus på språklæring) på den ene siden og det å tjene nok penger til å få permanent oppholdstillatelse på den andre. De beskriver det siste som viktigst, ettersom det er nøkkelen til et trygt opphold i Norge som ikke kan trekkes tilbake.

Betydning av tillit

Informantene fra de fire landgruppene forteller om svært ulike opplevelser av hvordan de som gruppe blir oppfattet av storsamfunnet, og det er særlig informantene fra Somalia som forteller om at de blir møtt med negative fordommer og lave forventninger. De påpeker at fordommer og forventninger har innvirkning på både selvfølelse og initiativ, og dermed også deltakelse i sivilsamfunnet.

Det varierer noe om informantene i denne studien opplever at myndighetene har tillit til kulturelle og religiøse minoritetsorganisasjoner. Informanter fra Sri Lanka forteller at mens de tidligere opplevde støtte fra norske myndigheter, opplever de nå en økende skepsis til sitt transnasjonale engasjement. I de tilfellene minoritetsorganisasjoner opplever støtte fra, og samarbeid med lokale myndigheter, opplever informanter fra alle landgrupper at dette bidrar til større tillit til samfunnet.

Det er generell enighet om at engasjement og deltakelse i tradisjonelle norske organisasjoner har stor betydning for tillit og kjennskap til det norske samfunnet. For innvandrergupper som har erfaring med en mindre organisert og byråkratisert frivillighet, kan det derimot ta tid å forstå og få tillitt til det norske sivilsamfunnet. Mange synes det er vanskelig å forstå hvorfor de skal jobbe frivillig uten lønn for organisasjoner som også har lønnede ansatte. Det er også flere som nevner en frykt for uønsket kulturell påvirkning eller fornsking. En annen utfordring når det gjelder tillit til større norske organisasjoner, er at frivilligheten i Norge generelt har sterke koblinger til myndighetene. For innvandrere som har ulike (dårlige) erfaringer med myndigheter og offentlige institusjoner fra eget hjemland, kan slike bånd bidra til å skape mistillit til organisasjoner. Det kan også oppleves som om det ligger en skjult agenda bak samarbeidet, særlig når samarbeidet handler om tabubelagte temaer som radikaliserings og negativ sosial kontroll.

Konkrete barrierer og forslag til tiltak som kan fremme deltakelse

Den viktigste enkeltfaktoren informantene fra alle landgruppene trekker fram som en barriere er manglende språkkunnskap. Dette handler både om at det kan være tungt å delta uten å forstå, men også om manglende tilrettelagt informasjon om frivillighet på ulike språk. Flere informanter forteller også om utfordringer med å forstå byråkratiske prosesser og «byråkratisk språk», når minoritetsorganisasjoner og nettverk ønsker å søke støtte og/eller samarbeid med det offentlige. Andre faktorer som trekkes fram som konkrete barrierer for deltakelse er knyttet til livssituasjon. Mange av de som innvander til Norge er unge voksne i en etableringsfase, og flere etterlyser et større fokus på tilrettelagte aktiviteter for hele familien. I tillegg opplever mange nyankomne innvandrere at familien har relativt trang økonomi, og at deltakelse i aktiviteter som krever dyrt utstyr kan være vanskelig. Det er også flere som forteller at det tar tid å få kjennskap til hvordan frivillig arbeid skjer i Norge, og å få en

forståelse av hva slik deltagelse kan bety for kjennskap til det norske samfunnet generelt.

Følgende tiltak trekkes fram av informantene som mulige suksessfaktorer:

- Bruk av såkalte døråpnere, som mellomledd og informasjonskanal
- Flere aktiviteter bør ha et familieperspektiv, og barne- og ungdomsaktiviteter bør ha et foreldreperspektiv
- Det er viktig å drive oppsøkende virksomhet og aktivt forespørre om deltagelse og verv
- Økt samarbeid mellom majoritets- og minoritetsorganisasjoner
- God tilrettelagt informasjon om frivillighet ved bruk av ulike kommunikasjonskanaler, oversettelse og informasjon på nye arenaer
- Flere innvandrere i aktivitetsledelse og verv vil gi flere å identifisere seg med
- Informasjon om hva frivillig aktivitet kan føre til må være realistisk for å unngå falske forhåpninger

Reaksjoner på krigen i Ukraina

Informantene viser stor sympati for situasjonen i Ukraina, og mange trekker frem egne erfaringer med krig og flukt. Noen har selv vært engasjert gjennom innsamlingsaksjoner via majoritetsorganisasjoner som Røde Kors, mens de i mindre grad beskriver aktivitet knyttet til Ukraina-krigen i minoritetsorganisasjoner. Flere opplever at situasjonen får mye oppmerksomhet, slik at det blir viktig å rette oppmerksomheten mot eget hjemland eller utfordringer andre steder. For polske innvandrere er situasjonen annerledes. Det store antallet ukrainske flyktninger i Polen har skapt et enormt engasjement blant frivillige i Polen, og de polske informantene beskriver et stort engasjement også i Norge.

For noen av informantene er det vanskelig å ikke sammenligne den nåværende situasjonen med hvordan de selv ble ønsket velkommen i Norge, og de bemerker de allestedsnærværende ukrainske flaggene. Andre argumenterer imidlertid for at det er naturlig at situasjonen i Ukraina føles nær, for eksempel på grunn av de økonomiske konsekvensene.

Covid-19 begrenset frivilligheten, og skapte enkelte nye former for engasjement

Det er bred enighet blant informantene om at pandemien begrenset aktivitetsnivået i frivilligheten, og medførte et tap av integreringsarenaer slik som sommerleir for barn og ulike sosiale tilbud i tilknytning til skolen. Samtidig beskriver flere at de forsøkte seg på nye digitale plattformer, og flere beskriver Facebook-grupper, aktiviteter over Zoom, hjelpetelefoner der folk kunne ta kontakt for hjelp til å handle, osv.

I tillegg beskriver flere informanter at de ble engasjert i informasjonsarbeid under pandemien, til dels som «kulturtolker». For eksempel beskriver både en

polsk og en tamilsk informant at «anbefaling», som nordmenn ofte vil tolke som et påbud, på deres språk ikke oppfattes som noe man skal eller må gjøre, men noe man kan ta stilling til selv. Videre bidro flere med oversetting og formidling av regler og anbefalinger, da disse ikke alltid kom på flere språk med en gang. Noen informanter beskriver at informasjonsarbeidet har bidratt til å skape allianser på tvers mellom organisasjoner i ulike innvandremiljøer. Informantene bemerker også at pandemien avdekket enkelte eksisterende utfordringer, som for eksempel mangel på informasjon om psykisk helsetilbud på polsk.

Summary

This report presents a qualitative investigation in which we have examined different immigrant groups' experiences of exclusionary mechanisms and factors which either facilitate or produce barriers to participation in Norwegian civil society. In addition, we have examined experiences during exceptional situations, such as the Covid-19 pandemic and the war in Ukraine, and how these have affected participation in civil society organizations. The objective of the study is to contribute more nuanced knowledge about why persons from some immigration groups participate at higher rates than others, and about how the Norwegian civil society is experienced by immigrants from different nationalities.

Participants included people with a background from Sri Lanka, Somalia, Poland and Syria. These groups generally represent different motives for migration to Norway, different levels of participation in civil society, and different average duration of residence in Norway. The informants are persons who have themselves immigrated to Norway, who have participated actively in civil society and voluntary organizations, and who have a broad network within their own group in Norway. They are to be considered expert informants. By using an expert-approach we sought to elucidate different factors that have encouraged or hindered their own and others' participation in civil society organizations. The study shows that to understand why some groups have higher rates of participation than others, we must look at both their experiences from their country of origin and different contextual factors in Norway. In addition, exceptional circumstances can create new cooperative relations and approaches, which can be sustained and further developed in "normal" situations.

Earlier experiences with civil society activity can shape engagement in Norway

All informants in this study emphasize that voluntarism, in the form of efforts to help other people in their local community, is an essential aspect of the culture of their country of origin. Exactly how voluntary work is organized and practiced in the country of origin may, however, differ from Norway. This study

shows that earlier experiences with civil society and voluntarism has significant implications for how different immigrant groups understand Norwegian civil society and the meaning of voluntarism.

Tamil informants note the importance of voluntarism in Sri Lanka, and that it is organized relatively similarly to the Norwegian “dugnad”. Tamils who arrived in Norway in the 1980s established several organizations and constitute the group with the highest rate of participation in Norwegian civil society organizations. Informants from both Poland and Somalia—who otherwise come from very different contexts and have different migration experiences in Norway—describe a history of “forced voluntarism” under communist regimes in their countries of origin. In Norway, however, Somalis have a relatively high civil society participation, while many Poles mainly tend to focus on work in Norway, although the number of Polish organizations is increasing. Syrians interviewed in this study describe more mixed experiences from the home country. Charitable organizations have had great significance since Syria’s independence in 1946, but under the reign of Bashar al-Assad there was increased state surveillance of organizations. At the same time, many Syrians were met with significant volunteer engagement during their flight and upon arrival. Syrians are a relatively new group in Norway, and we know relatively little about the scope of their civil society engagement.

Different residence permits and conditions for migration to Norway can encourage and hinder participation

Informants describe different goals for their stay in Norway, partly tied to their motives for migration. Labor migrants may have had more short-term plans for their stay in Norway, while refugees might be more likely to expect to stay, providing more reasons to get involved locally. Unlike labor migrants, refugees are also required to enroll the Introductory Program for Newly Arrived Refugees, in which some may be introduced to voluntary activity as part of the program, though they describe mixed experiences with this. While contact with voluntary organizations may provide new network connections, language training, and an understanding of the role of voluntarism in Norway, in some cases, it can become «involuntary voluntarism».

Restrictions in immigration policy in recent years may also be a barrier to participation for more recently arrived groups. Since 2017 there is an income requirement for permanent residence, and Syrian interviewees describe a trade-off between participation (and language acquisition) on the one hand and working to earn enough money to secure permanent residence on the other. They describe the latter as most important, especially since it is the key to a secure permit in Norway that cannot be withdrawn or recalled in case of changes in the country of origin.

The importance of trust

The informants from the four nationalities describe very different experiences of how they as groups are perceived by society at large, where the Somali informants in particular talk about being met with prejudices and low expectations. They point out that prejudices and expectations have an impact on self-esteem and initiative, and thereby also on participation in civil society. The informants in this study vary in the degree to which they perceive that the authorities have trust in cultural and religious minority organizations. Sri Lankan informants say that whereas they used to experience Norwegian authorities as supportive, they now experience increasing skepticism from the authorities toward their transnational engagement. In cases where minority organizations have received support from local authorities, informants from all nationalities experience that this contributes to increased trust in society.

There is general agreement that engagement and participation in traditional Norwegian organizations is of great importance to trust in, and become more familiar with, Norwegian society. For immigrant groups with experience from a less organized and bureaucratized voluntarism, it can take time to understand and trust the Norwegian civil society. Many find it hard to understand why they should do unpaid voluntary work when organizations also have paid staff. Several informants also mention fear of unwanted cultural influence and what they label “Norwegianization”. Another challenge when it comes to trust in larger Norwegian organizations concerns the close ties between the civil society in Norway and the authorities. For immigrants who have varying (negative) experiences with the authorities and public institutions in their countries of origin, such ties can contribute to fostering distrust in organizations. It can also seem as if though there is a secret agenda behind the cooperation, especially when the cooperation is about taboo topics such as radicalization and negative social control.

Concrete barriers and suggestions for measures that can encourage participation

The lack of language skills is the single most important factor identified as a barrier by informants from all the nationalities. This is about the difficulty of participating without understanding, as well as the lack of adapted information about voluntary participation in various languages. Several informants also discuss difficulties understanding bureaucratic processes and “bureaucratic jargon” when minority organizations and networks want to apply for financial support and/or cooperate with the authorities. Other factors mentioned as concrete barriers to participation concern personal situations. Many of those who immigrate to Norway are young adults in a family establishment-phase, and several call for greater focus on accommodating for the whole family. Moreover, many newly arrived immigrants come from families of limited economic means, so it can be difficult to take part in activities that require

expensive equipment. Several informants experience that it takes time to familiarize oneself with how voluntary work is done in Norway, and to understand how voluntary participation can contribute to a greater knowledge about Norwegian society in general. The informants identify the following measures as possible success criteria:

- Using so-called door-openers as intermediaries
- Activities should adopt a family perspective, and activities for children and youth should adopt a parental perspective
- It is important to actively reach out to immigrants and invite them to participate and take on tasks
- More cooperation between majority and minority organizations
- Adapted, translated information about voluntary participation using various communication channels and (providing) information in new arenas
- More immigrants in positions of leadership and trust within voluntary organizations with which newly arrived immigrants can identify
- Information about what voluntary work can lead to must be realistic so as not to create false expectations

Reactions to the war in Ukraine

The informants express great sympathy for the situation in Ukraine, and many bring up their own experiences with war and flight. Some have participated in fundraising activities through majority organizations such as the Red Cross, while minority organizations seemed to have been less engaged in Ukraine-related activities. Many feel the situation in Ukraine has received a lot of attention, and that it is important to focus on the situation in their country of origin and challenges elsewhere, as well. The situation for Polish immigrants is different. The large number of Ukrainian refugees in Poland has generated an enormous humanitarian response from Polish civil society, and the Polish informants speak of a great effort in Norway as well.

It is difficult for some of the informants not to compare the current situation with how they were received in Norway, and they note the ubiquitous Ukrainian flags. Others find it natural that the crisis “hits close to home” partly because of the economic consequences.

Covid-19 limited voluntary participation and created some new forms of engagement

There is broad agreement among the informants that the covid-19 pandemic limited the level of voluntary activity and reduced the number of arenas for integration, such as summer camps for kids and various school-related social activities. At the same time, the pandemic resulted in several informants trying out new digital platforms, for example Facebook-groups and activities on Zoom, in addition to e.g. helplines for assistance with grocery shopping.

Furthermore, several informants say they were active in information work during the pandemic, partly as “cultural interpreters”. Both a Polish and a Sri Lankan informant describe how the Norwegian word for “recommendation” (*anbefaling*) is not understood as something one should or must do in their mother tongue, but rather as something one may choose to do. In the Norwegian language on the other hand, the same word is understood more or less as an imperative. Several informants contributed to the translations and dissemination of recommendations and rules, as these were not always translated right away. Some informants describe how the information work has contributed to create alliances between organizations across different immigrant communities. The informants also note that the pandemic revealed existing challenges – e.g. a dearth of information about mental health care in Polish.

Introduksjon

I denne rapporten ser vi nærmere på innvandreres egne erfaringer med deltakelse i det norske sivilsamfunnet. Gjennom kvalitative intervjuer med innvandrere fra Somalia, Syria, Polen og Sri Lanka ønsker vi å bidra med mer nyansert kunnskap om innvandreres egne opplevelser av sivilsamfunnets betydning for integrering. I tillegg ønsker vi å få frem ny og viktig kunnskap om hvordan ulike innvandrergupper opplever barrierer og suksessfaktorer for deltakelse i et stadig mer mangfoldig norsk organisasjonslandskap.

For å klargjøre hva vi mener med begreper som integrering og sivilsamfunn, vil vi i dette første kapitlet kort diskutere og avklare relevante begreper, definisjoner og teorier. Deretter vil vi gi en oversikt over problemstillingene vi har undersøkt, og informere om metode og datainnsamling. I kapittel 2 viser vi hvordan de fire landgruppene av innvandrere har ulike erfaringer fra frivillig arbeid i sitt hjemland – og dermed i praksis ulike forutsetninger for deltakelse i frivillige organisasjoner i Norge. I kapittel 3, 4 og 5 skal vi se nærmere på hva som fremmer og hemmer deltakelse, altså hva som kan forklare hvorfor noen deltar mer enn andre. I kapittel 6 undersøker vi konsekvenser av to ulike unntakstilstander på sivilsamfunnsdeltakelse: krigen i Ukraina og covid-19 pandemien. Avslutningsvis, i kapittel 7, sammenfatter og drøfter vi funnene våre opp imot øvrig forskning på feltet.

Begrepsavklaringer

Integrering blir i denne rapporten forstått som en prosess der individer lærer og tilpasser seg et samfunns verdigrunnlag, der individet knyttes til samfunnet økonomisk og sosialt, og der det skapes tilhørighet og lojalitet (Brochmann, 2010). Integrering på arbeidsmarkedet er blitt et sentralt politisk mål de siste årene, og det stilles større krav til kvalifisering og arbeidstrening for å få tilgang til offentlige ytelser. Et sentralt prinsipp for inkludering i velferdsstaten er at flest mulig skal bidra til fellesskapet gjennom arbeid. Dette kan vi kalle for økonomisk integrering. Samtidig er sosial og politisk integrering også sentrale elementer i integreringsprosessen, og her spiller inkludering og deltakelse i sivilsamfunnet en viktig rolle.

Integreringsbegrepet blir gjerne knyttet til innvandring og innvandrere. En innvanderer definerer vi her som en person som er født utenfor Norge, og som har to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Selv om vi i Norge har mange innvandrere fra europeiske land som Sverige, Danmark og Tyskland, og fra andre vestlige land, så er integreringstematikken ofte knyttet til personer fra andre verdensregioner, med andre kulturer og andre levesett enn vestlige land (Brochmann, 2010). Hvor innvandrere kommer fra, er også tett knyttet til hvorfor de kommer til Norge, om de kommer som *arbeidsinnvandrere*, gjennom *familiegjenforening* eller som *flyktninger* og *asylsøkere*. Med ulik bakgrunn og årsak til migrasjon har ulike innvandringsgrupper ulike forutsetninger for integrering, både på arbeidsmarkedet og i samfunnet generelt. I forskningen på sivilsamfunn og integrering er det derfor gjerne mindre fokus på arbeidsinnvandrere fra vestlige land og mer fokus på flyktninger og innvandrere fra ikke-vestlige land. I senere tid har likevel arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa (særlig Polen og Litauen) fått mer oppmerksomhet, ettersom de nå utgjør de største innvandrerguppene i Norge.

Sivilsamfunnet kan ses på som den samfunnssfæren der samfunnsengasjement, kollektiv handling og offentlig kommunikasjon normalt foregår, området mellom staten (offentlig sektor), markedet (kommersiell sektor) og den private sfæren (familien). I sivilsamfunnet kan mennesker tre ut av sine privatsfærer og komme sammen av fri vilje som samfunnsborgere og gjøre en innsats enten for fellesinteresser eller for mer spesifikke gruppeinteresser. I denne rapporten er hovedfokuset på den organiserte delen av sivilsamfunnet, nærmere bestemt frivillige organisasjoner, og på innvandreres tilknytning til og deltakelse i slike organisasjoner. Samtidig vil vi poengtere at det kan være misvisende å sidestille frivillig engasjement med deltakelse i organisert frivillighet. En stor del av folks engasjement for andre skjer i dagliglivet som en del av våre relasjoner til andre mennesker i våre nettverk, noe som også i stor grad gjelder for innvandrere.

Når menneskers samfunnsengasjement manifesterer seg i konkrete handlinger, snakker vi om *aktiv deltakelse* – at interesser og holdninger blir uttrykt gjennom handlinger. Man kan her skille mellom politisk engasjement, som er rettet mot politiske institusjoner og prosesser, og frivillig engasjement, som er rettet mot ulike sosiale interesser, grupper, mål og forhold i samfunnet ellers (Verba et al., 1995). *Politisk deltakelse* kan bli uttrykt i konvensjonelle deltakelsesformer som å stemme ved valg, melde seg inn politiske partier og delta i aktiviteter, donere penger til politiske partier eller selv stille til valg. Det kan også bli uttrykt i mindre konvensjonelle former som å signere underskriftskampanjer, delta i politiske demonstrasjoner eller skrive politiske innlegg. *Frivillig deltakelse* kan på sin side bli forstått som handlinger og aktiviteter som er rettet mot å hjelpe eller bidra for andre mennesker eller grupper i lokalsamfunnet, mot å løse større samfunnsproblemer, eller generelt

mot å delta aktivt i samfunnet gjennom frivillig arbeid i organisasjoner eller uformell hjelp og bistand direkte til andre mennesker (Verba et al., 1995). Selv om man ofte skiller mellom politisk og frivillig arbeid, kan disse to formene for samfunnsdeltakelse også opptre sammen, og de flyter gjerne over i hverandre. Frivillig arbeid kan for eksempel ha klare politiske motiver, samtidig som mye politisk arbeid også er frivillig arbeid i frivillige organisasjoner.

I frivillige organisasjoner kan individer engasjere seg som *medlemmer* i organisasjonen, de kan være *deltakere i aktiviteter*, de kan utføre *frivillig arbeid* i organisasjonen, og de kan påta seg oppgaver og *verv* i ledelse, styre og administrasjon i organisasjonene. På samme måte som frivillig arbeid i organisasjoner kan også *uformell (ulønnet) hjelp* til andre være et uttrykk for altruistisk adferd og inngå i et bredere begrep om aktivt medborgerskap og samfunnsengasjement. Mens frivillig organisasjonsarbeid blir formidlet gjennom organisasjoner, vil uformell hjelp være et eksempel på såkalt direkte frivillig arbeid for en mottaker utenfor familien (Salamon og Sokolowski, 2018). Noen har hevdet at slik uformell hjelp er en form for usynlig samfunnsengasjement og en viktig del av sivilsamfunnet (Herd og Meyer, 2002; Martinez et al., 2011; Martinson og Minkler, 2006). Videre er det vanlig å se uformell hjelp i sammenheng med vanlig organisasjonsengasjement. Man kan her for eksempel se for seg de to formene for engasjement som to ytterpunkter på et kontinuum av sivilsamfunnsengasjement, fra offentlig og synlig organisasjonsengasjement til mer privat og direkte engasjement for enkeltpersoner (Henriksen et al., 2008).

I Norge har kollektiv handling, samfunnsengasjement og interessefellesskap i stor grad kommet til uttrykk gjennom ulike typer frivillige sammenslutninger som *frivillige lag* og *organisasjoner*, *ideelle stiftelser* og *samvirker*. Slike sammenslutninger og organisasjoner, og det organisasjonssamfunnet de utgjør, er derfor en helt sentral bestanddel av det norske samfunnet. I Norge er det organiserte sivilsamfunnet dominert av idretts-, fritids- og kulturorganisasjoner, men det er også organisasjoner og engasjement innenfor et vidt spekter av samfunnsinteresser, grupper og aktiviteter, sosialt og politisk.

Man kan videre skille mellom sivilsamfunnsorganisasjoner og organisasjonsarbeid som retter seg innover mot sine egne aktive og medlemmer, og organisasjoner som er mer opptatt av andre individer, grupper eller saker i samfunnet mer generelt. Knyttet til integreringstematikken kan man også bruke begrepene *majoritetsorganisasjoner* og *minoritetsorganisasjoner*. Majoritetsorganisasjoner kan for eksempel vise til organisasjoner som har utgangspunkt i storsamfunnet, og som har en utadrettet virksomhet for å hjelpe innvandrere i ulike faser av integreringsprosessen – majoritetsgrupper som vil hjelpe minoritetsgrupper. Minoritetsorganisasjoner kan på sin side vise til organisasjoner som blir drevet for og av innvandrere, gjerne med utgangspunkt i tilknytning til spesifikke land eller etniske, kulturelle, eller religiøse kjennetegn og tradisjoner. Organisasjonsaktivitetene i

minoritetsorganisasjoner handler gjerne om utøvelse, formidling eller ivaretagelse av slike tradisjoner og kultur.

Sentrale perspektiver på sivilsamfunn og integrering

Sivilsamfunn og integrering karakteriseres ofte som ett felt, uten å nyansere dette og skille mellom viktig aspekter (Eimhjellen et al., 2021). Et særlig viktig skille går mellom det som kan beskrives som frivillighet *for* mangfold og inkludering, og frivillighet *med* mangfold og inkludering. Førstnevnte form for frivillighet handler blant annet om grad av frivillig deltagelse blant innvandrere og hvordan dette engasjementet kommer til uttrykk. Sistnevnte form for frivillighet handler blant annet om hvordan frivillige organisasjoner kan jobbe for å bli mer mangfoldige (i alle organisasjonsledd), og hvordan frivillige organisasjoner kan spille en rolle i arbeid med integrering og inkludering (Magnussen, 2022).

Sivilsamfunn og frivillige organisasjoner er viktige arenaer for integrering og samfunnsdeltakelse, både for befolkningen generelt og for innvandrere spesielt. I et deltakerdemokratisk perspektiv blir det argumentert for at aktiv deltagelse i slike organisasjoner vil være med på å fremme integrasjon, demokratiforståelse og sosial og politisk dannelse, samt bidra til å overskride særinteresser (Pateman, 1970; Putnam, 2000).

En sentral funksjon som frivillige organisasjoner har, er å være sosiale møtesteder der mennesker kan bli integrert i sosiale fellesskap lokalt, og derigjennom i samfunnet mer generelt. Innvandrere kan for eksempel skape seg et bredere sosialt nettverk og få praktisert det norske språket gjennom deltagelse i organisasjoner. Slike sosiale møtesteder og den tillits- og nettverksbyggingen som kan oppstå i frivillige organisasjoner, kan derfor hevdes å ha en sosialt integrerende funksjon og fungere som et «sosialt lim» som både er til individets og samfunnets beste.

Et sentralt begrep for dette «sosiale limet» er *sosial kapital*. I følge Putnams (2000) teori om sosial kapital blir det gode samfunn best skapt nedenifra og opp ved at sosiale nettverk, tillit og sivilt engasjement blir utviklet lokalt gjennom kontakt ansikt til ansikt i fritidsbaserte og ikke-politiske organisasjoner. Frivillige organisasjoner som innebærer direkte interaksjon, vil kunne skape samhandling mellom mennesker med ulikt kulturelt, politisk og verdimessig ståsted som ellers ikke ville ha møttes. Sosial kapital blir her forstått som tillit, sosiale nettverk og normer for gjensidighet.

I organisasjoner som i størst grad samler personer med like kjennetegn, vil deltagelse kunne ha en intern sammenbindende funksjon som kan styrke intern tillit og gruppefellesskap. Dette kalles for *sammenbindende sosial kapital*. I organisasjoner som samler personer med ulike kjennetegn, kan organisasjonene ha en overskridende sosial funksjon der de skaper nettverk og tillit på tvers av ulike personlige kjennetegn, også kalt *brobyggende sosial kapital* (Putnam 2000). I et samfunnsperspektiv vil det ofte være de mer generelle og

overskridende nettverkene og organisasjonene som er best egnet til å skape et helhetlig samfunnsfellesskap. Studier internasjonalt har for eksempel vist en negativ sammenheng mellom etnisk segregering og tillit (Delhey og Newton 2005; Uslaner, 2012). Likevel, med et individrettet perspektiv ser vi også at mer homogene grupper som for eksempel minoritetsorganisasjoner kan ha sentrale funksjoner for utvikling av personlig identitet og etablering av sosiale nettverk for innvandrere. Slike sammenslutninger kan dermed fungere som et første steg på veien mot integrering: Den første tiden i et nytt land søker man seg til grupper med lik bakgrunn som en selv fordi dette gjør det lettere å etablere seg i landet, og tilhørigheten til slike sammenslutninger gir etter hvert et grunnlag for videre integrering i storsamfunnet. En tredje form for sosial kapital som kan nevnes, er det som blir kalt *lenkende kapital* (Woolcock, 1998). Med lenkende kapital menes de nettverkene og den tilliten som kan eksistere mellom ulike aktører i ulike samfunnsfærer, for eksempel mellom offentlige aktører og sivilsamfunnsaktører. Det kan også ses på som en slags vertikal tillit og nettverk mellom ulike samfunnsnivåer og mellom de styrende myndighetene og innbyggere. På denne måten viser lenkende sosial kapital til hvordan og i hvilken grad myndigheter og andre institusjoner legger til rette for kommunikasjon og medvirkning fra innbyggerne i utviklingen av samfunnet.

I et politisk perspektiv på sivilsamfunnsengasjement og frivillighet har organisasjonsengasjement viktige demokratiske funksjoner. Individuer med like interesser kan komme sammen og gjøre sine interesser kjent, og organisasjonene kan fungere som talerør for interessene i samfunnet (Rokkan 1987; Selle og Øymyr 1995, Foley og Edwards 1996, Rueschmeyer et al. 1998). Med tanke på innvandrere handler dette om i hvilken grad og hvordan de samles og organiseres omkring sine særinteresser, hvordan de kommuniserer og relaterer seg til myndighetene, og i hvilken grad og hvordan de er representert i det frivillige organisasjonslivet mer generelt.

I et økonomisk perspektiv på sivilsamfunn og frivillighet har man gjerne fokus på de ulike typene velferdsoppgaver og sysselsetting som frivillige organisasjoner representerer. I denne sammenhengen kan det for eksempel handle om alle de frivillige og de frivillige organisasjonene som på ulike måter arbeider for integrering av innvandrere i Norge. Om man regner på verdien av frivillig (ulønnet) arbeid, utgjorde ulønnet arbeid utført gjennom ideelle og frivillige organisasjoner 75 milliarder kroner i 2017. Totalt hadde ideelle og frivillige organisasjoner et bruttoprodukt på 136 milliarder kroner – eller 4 prosent av brutto nasjonalprodukt i Norge (Nickelsen, 2019). Dette kan for eksempel handle om frivillige som er besøksvenner på et asylmottak, organisasjoner som driver språkkafe, eller frivillige som stiller som trenere og instruktører i fritidsorganisasjoner som inkluderer barn og unge med innvandrerbakgrunn.

I tillegg kan man også fra et individperspektiv trekke frem ulike individuelle goder ved frivillig engasjement som kan være til nytte for de som deltar. Dette

kan handle om egen nytte av tilgang til kunnskap, nytte av arbeidserfaring, og tilgang til nettverksressurser gjennom frivillig arbeid for organisasjoner. For mennesker utenfor arbeidslivet kan frivillig arbeid være en god måte å skaffe seg arbeidserfaring, kompetanse eller nettverk på som kan være til nytte på arbeidsmarkedet.

Eksisterende kunnskap om deltakelse blant innvandrere

Eksisterende forskning viser at nivået av organisasjonsaktivitet, frivillig arbeid, medlemskap og formelle verv i organisasjoner er lavere i innvandrerbefolkningen enn i majoritetsbefolkningen (Eimhjellen et al., 2021). Jo mer som kreves av engasjement, og jo mer formalisert engasjementet er for eksempel knyttet til organisasjonsverv, desto lavere er deltakelsen og representasjonen av innvandrere. Nivået av deltakelse varierer en del med landbakgrunn; det er særlig personer med bakgrunn fra Polen og Eritrea som er underrepresentert, mens personer med bakgrunn fra Sri Lanka og Tyrkia har det høyeste deltakelsesnivået. Når det gjelder andre personkjennetegn, er det særlig innvandrerkvinner, lavt utdannede, eldre og de som behersker norsk dårlig, som har en lavere sannsynlighet for å delta som frivillig (Eimhjellen og Arnesen, 2018).

Forskningen peker videre på positive sammenhenger mellom frivillig arbeid og andre former for sivilsamfunnsdeltakelse og konkret politisk deltakelse, blant innvandrere i Norge (Eimhjellen et al., 2020). Deltakelse i sivilsamfunnet spiller til dels viktige roller i inkluderings- og demokratiseringsprosesser (Takle, 2014; Ødegård et al., 2014); innvandrere som har norske venner og deltar i organisasjoner, har større sannsynlighet for å få jobb (Søholt et al., 2015); kommuner som prioriterer samarbeid med frivillig sektor, kan vise til noe bedre resultater for deltakerne når det gjelder utvikling av sosiale nettverk (Djuve og Kavli, 2015); samarbeid mellom lokalsamfunn og flyktninger i frivillige organisasjoner som danner ramme for felles målsettinger, kan gi et solid grunnlag for sosial nettverksbygging og inkludering (Guribye et al., 2011; Guribye, 2017); og økt sosial kapital gjennom deltakelse i sivilsamfunnet og formingen av vennskapsbånd kan gi økt språkbeherskelse, bedre forståelse av lokale kulturelle koder og informasjon om norsk arbeidsliv, velferdstjenester og ledige stillinger (Valenta, 2008).

Idrettsorganisasjoner, ideelle organisasjoner og humanitære organisasjoner er blant de organisasjonstypene som innvandrere oftest engasjerer seg i. Samtidig engasjerer de seg ofte i fellesskap, grupper og formelle organisasjoner knyttet til kultur og religion, der aktivitetene gjerne er rettet innover mot medlemmene og de aktive, heller enn utover mot samfunnet og andre grupper. Slike grupper er gjerne i mindre grad formalisert som organisasjoner, de er lite koblet til lokale myndigheter og til lokalt organisasjonsliv, og de er mindre

forankret i lokalsamfunnet mer generelt. Mange innvandrere deltar i slike grupper og fellesskap for å etablere og vedlikeholde sosiale nettverk, noe som er spesielt viktig for nye innvandrere i Norge. Innvandrersorganisasjoner, både for voksne og barn, kan fungere som arenaer for to-kulturalitet, kulturell læring og politisk engasjement (Bråten et al., 2017). Selv om slike organisasjoner gjerne er innadrettede, kan de også tjene som plattform for overskridende kontakt med og integrering i storsamfunnet, ved å være et første steg inn i samfunnet (Eimhjellen et al., 2021; Guribye et al., 2011). Samtidig kan en sterk grad av sammenbindende sosial kapital i slike organisasjoner i visse situasjoner og omstendigheter utgjøre en barriere mot brobyggende forbindelser til storsamfunnet (Guribye, 2013).

Under pandemien har flere innvandrergupper vært spesielt utsatt og overrepresentert blant smittede og alvorlig syke. Sentrale myndigheter har, i tråd med overordnet politikk på frivillighetsområdet, utviklet samarbeid med ulike frivillige organisasjoner, spesielt for å nå ut med viktig informasjon om tiltak. Pandemien har gitt både nye muligheter og utfordringer for frivilligheten. Både de store nasjonale organisasjonene og en lang rekke minoritetsorganisasjoner fikk tilskudd for å drive informasjonsarbeid. En følgeevaluering av disse tiltakene fant at enkelte faller utenfor når mye informasjonsformidling blir digital, og at både enklere språk og spesielt *tillit* var viktig for å nå frem (Skogheim et al., 2020a). De fant også at den desentraliserte modellen der man jobber gjennom frivilligheten, legger til rette for bedre tiltak, ved at aktørene kjenner miljøet. For eksempel viste de til tiltak i Oslo i regi av Bydelsmødrene, som opprettet sin egen hjelpetelefon i mars 2020 (Skogheim et al., 2020b).

Sentrale barrierer som har blitt avdekket for innvandreres deltakelse i tradisjonelle norske organisasjoner, ser ut til å være svak økonomi, dårlig språkkunnskap, uklare forventninger om hva dugnad og frivillig arbeid er, mangel på nettverk som kunne ha fremmet rekruttering inn i organisasjoner, og manglende koordinering og strategi for inkludering fra lokale myndigheter. Samtidig kommer innvandrerne fra land med vidt forskjellige sivilsamfunn og tradisjoner og betingelser for frivillig arbeid. Tamiler fra Sri Lanka har for eksempel nettverk som er langt mindre familiebaserte enn somaliernes, og dermed et helt annet utgangspunkt for hvordan de organiserer seg i Norge (Engebriksen og Fuglerud, 2009). For tamilene blir det dermed enklere å organisere seg i organisasjoner som er basert på ideer om både tamilske og norske fellesskap. Selv om tamilene er blant innvandrerguppene med høyest deltakelse i sivilsamfunnet, kan interne politiske og religiøse skillelinjer påvirke hvem av dem som deltar i hvilke organisasjoner (Guribye, 2013).

Et annet eksempel er knyttet til polske innvandrere. Polen innførte den kuriøse ordningen med *obligatorisk* frivillig arbeid under jernteppet, noe som fremdeles har negative konsekvenser for polakkers deltakelse i frivillig organisasjonsliv (Guribye et al., 2018). Denne største innvandrerguppen i Norge er også i minst grad engasjert i frivilligheten. Det er også andre barrierer

for deres deltakelse i sivilsamfunnet: De er en gruppe som har vært i Norge i relativt kort tid; polsk kultur og tradisjon for frivillighet er av svært annerledes enn norsk; mange polakker har en arbeidsmessig og økonomisk situasjon som begrenser hvor mye tid de kan bruke på frivillig arbeid; polakker kan lett opprettholde et polsk liv i Norge grunnet sosial, kulturell og fysisk nærhet til Polen; den katolske kirken bidrar til intern integrering blant polakker, men mindre til overskridende integrering i storsamfunnet; og språkutfordringer fremstår som den største barrieren for å engasjere seg i frivillig arbeid (Eimhjellen et al., 2020). Mange innvandrere kommer altså fra land med sivilsamfunn som er svært annerledes enn det norske. Dette skaper utfordringer for innvandrere, som må bli kjent med en fremmed sivilsamfunnsstradisjon – jo mer fjern, desto mer innsats må til for å forstå. Dette inkluderer innsats fra den enkelte, innsats fra myndigheter og innsats fra organisasjonslivet. For eksempel må majoritetsorganisasjoner utvikle kompetanse for å møte innvandrere som ikke har implisitt kunnskap og kjennskap til norsk sivilsamfunn.

Norsk organisasjonskultur er på sin side ikke nødvendigvis umiddelbart tilgjengelig for alle grupper av innvandrere, noe som fordrer bedre tilrettelegging for deltakelse (Ødegård et al., 2014; Guribye et al., 2014). For å minske de identifiserte barrierene for deltakelse blant innvandrere har det blitt foreslått ulike tiltak, både på individ-, organisasjons-, og myndighetsnivå (Eimhjellen et al., 2020). På individ- og organisasjonsnivå kan det gjøres tiltak for å bedre språkkompetansen hos innvandrere, inkludert å undersøke potensialet for frivillige organisasjoners rolle i dette. På organisasjonsnivået kan det videre gjøres tiltak for å øke rekrutteringen av frivillige utenfor de etablerte sosiale nettverkene – ved at organisasjoner og etablerte frivillige prøver å rekruttere nye frivillige utenfor organisasjonens og medlemmenes eget sosiale nettverk. Når det gjelder myndighetenes arbeid på dette feltet, har studier vist at det kan oppstå en viss avstand mellom statlige strategier og kommunale planer, og mellom kommunale planer og faktisk integreringsarbeid i lokalsamfunn. Dette resulterer i ulikt samarbeid på ulike nivåer og i ulike lokalsamfunn. Både statlige og kommunale myndigheter har gjerne et tettere samarbeid med etablerte frivillige organisasjoner enn med nyere nettverksorganisasjoner, minoritetsorganisasjoner og nettverk. Her trekkes tillit og gjensidig kunnskap om hverandre frem som sentrale faktorer for godt samarbeid mellom myndigheter og frivillige aktører. Gjennomgående anbefalinger i kunnskapslitteraturen når det gjelder forholdet mellom myndigheter og sivilsamfunnet på integreringsfeltet, handler om offentlig koordinering og initiering av møteplasser. Å oppsøke innvandrer miljøer for å etablere kontakt og tillitsbaserte relasjoner vil her være viktige utgangspunkt. Videre peker tidligere forskning på at begrenset varighet på tilskudd og byråkratiske støtteordninger er en utfordring for mange organisasjoner, spesielt de små (Eimhjellen et al., 2021; Bråten et al., 2017). Dette er en ekstra stor barriere når også forståelse av norsk språk er en utfordring.

I forbindelse med «flyktningkrisen» i 2015 forsterket mange norske kommuner samarbeidet med frivillig sektor i integreringsarbeidet, samtidig som mange frivillige organisasjoner engasjerte seg i situasjonen gjennom å organisere sosiale aktiviteter, rekruttere innvandrere til organisasjonene, gi veiledning om lokalsamfunnet og drive humanitært arbeid (Fladmoe et al., 2016; Aasen et al., 2017). Enkelte kommuner har også bidratt sterkt i arbeidet med å knytte innvandrere til organisasjonene, som i «Brobygger-prosjektet» i Notodden kommune og «Folk møter Folk» i Arendal kommune. I sistnevnte prosjekt utviklet man med midler fra IMDi en metodikk for samarbeid mellom voksenopplæringen og sivilsamfunnet der man blant annet kartla nyankomne flyktnings erfaringer fra hjemlandet med sikte på å rekruttere dem til deltakelse i frivillige organisasjoner og slik styrke deres psykiske helse, lokale tilknytning og muligheter på arbeidsmarkedet (Guribye, 2017).

Problemstillinger

Med hovedfokus på innvandreres egne perspektiver skal vi i denne rapporten undersøke ulike forskningsspørsmål sortert under tre hovedtemaer: *barrierer og suksessfaktorer for deltakelse, tillit og sivilsamfunnsdeltakelse, og sivilsamfunnsdeltakelse i unntakssituasjoner.*

Barrierer og suksessfaktorer for deltakelse

Eksisterende forskning peker generelt på flere faktorer som kan hindre og/eller legge til rette for minoriteters deltakelse i sivilsamfunnet, eksempelvis språkkunnskaper, tillit, utdanning og kjennskap til/kunnskap om muligheter for å delta i organisasjoner. Under dette temaet vil vi spesielt undersøke hvilke faktorer, det vil si barrierer og fremmere, som ser ut til å gå igjen i ulike innvandrergupper, og eventuelt hvilke som kun ser ut til å være aktuelle i visse grupper. Slik kan mer målrettede tiltak settes inn for å øke innvandreres deltakelse (dette gjelder også for de to andre temaene).

Forskningsspørsmålene er som følger:

- Opplevs barrierer og suksessfaktorer for deltakelse i sivilsamfunnet ulike for ulike innvandrergupper (for eksempel innvandrere med ulik landbakgrunn, kjønn, alder, botid, innvandringsgrunn, tilknytning til arbeid eller familiesituasjon)? Hvilke andre faktorer kan ifølge innvandrere bidra til å forklare variasjon i deltakelse?
- Opplever innvandrere ulike barrierer og suksesskriterier for deltakelse i ulike typer organisasjoner, med særlig vekt på innvandrersamfunnsorganisasjoner?
- Hvordan kan frivillige organisasjoner og myndigheter mer målrettet motarbeide barrierene og iverksette suksessfaktorene for økt deltakelse blant innvandrere med ulike kjennetegn?

- Hvordan er forholdet mellom innvandrernes lokalsamfunnsengasjement i Norge og deres transnasjonale engasjement i hjemlandet, og hvordan påvirker det deres deltakelse i majoritetsorganisasjoner?
- På hvilke måter har de ulike innvandrergруппene ulike forutsetninger for deltakelse i sivilsamfunnet?

Tillit og sivilsamfunnsdeltakelse

Tillit er en spesifikk faktor som kan ha stor betydning for innvandreres deltakelse i sivilsamfunnet: tillit til storsamfunnet (generalisert tillit), tillit til spesifikke organisasjoner og tillit til enkeltpersoner i omgivelsene. Vårt fokus er her på hvordan tillit virker inn på deltakelse, herunder om mangel på tillit er et større problem i noen innvandrergруппer og organisasjoner enn i andre.

Forskningsspørsmålene er som følger:

- Er tillit en forutsetning for deltakelse, eller bidrar deltakelse til tillit?
- Hvilke faktorer påvirker samspillet mellom tillit (i sosiale relasjoner og generalisert tillit) og deltakelse i frivillige organisasjoner, og hvordan?
- Hvilken rolle spiller personer med innvandrergрупп – ofte omtalt som «døråpnere» – når det gjelder å etablere tillit mellom frivillige organisasjoner og innvandrergруппer?
- Hvilke tiltak kan frivillige organisasjoner og myndigheter generelt iverksette for å etablere tillit mellom organisasjonene og innvandrergруппer?
- Hvilken rolle spiller interne politiske, etniske eller religiøse skillelinjer når det gjelder tillit og deltakelse internt i innvandrersorganisasjoner?

Sivilsamfunnsdeltakelse og unntakstilstander

De siste årene har samfunnet og sivilsamfunnet på mange måter befunnet seg i en unntakstilstand med covid-19-pandemien, etterfulgt av krigen i Ukraina. I perioder da sosial kontakt var umulig under pandemien, ble digitale kommunikasjonsplattformer desto viktigere. Vi ønsket i den forbindelse å få svar på disse spørsmålene:

- Hvordan opplever målgruppen at pandemien har påvirket deres deltakelse i sivilsamfunnet, og er det noen grupper som fremstår som ekstra utsatt i slike krisesituasjoner?
- I hvilken grad er bruk av digitale plattformer en utfordring med tanke på ulike innvandrergруппers deltakelse under pandemien?
- Hvordan anbefales det at frivillige organisasjoner og myndigheter jobber for å forebygge ensomhet og styrke psykisk helse i ulike innvandrergруппer i unntakssituasjoner som covid-19-situasjonen?
- I hvilken grad har krigen i Ukraina påvirket frivillig engasjement for ulike landgrupper?

Data og metode

Studien er basert på et kvalitativt forskningsdesign med en kombinasjon av fokusgruppeintervjuer og individuelle intervjuer. Formålet har her vært å få mer kunnskap om innvandrernes egne erfaringer med deltakelse i frivillige organisasjoner. Fokusgruppeintervjuene har bestått av innvandrere fra fire land, Somalia, Syria, Polen og Sri Lanka, som (på gruppenivå) deltar i frivilligheten i ulik grad. De individuelle intervjuene har gjort studien mer individfokusert, ved at vi har kunnet gå mer i dybden på enkeltpersoners opplevelser. Til intervjuene har vi rekruttert innvandrere med både kort og lang botid i Norge, og innvandrere med og uten barn for å dekke foreldreperspektivet. I noen tilfeller har vi gjort mindre endringer på sitater for at det som står der, skal være grammatikalsk korrekt. Dette er gjort med stor varsomhet, for å ikke endre meningsinnholdet i sitatet.

Datainnsamlingen i prosjektet har vært sekvensiell, ved at innsamlet informasjon underveis i prosjektet har påvirket den videre datainnsamlingen. For eksempel gav informasjon fra fokusgruppeintervjuene et grunnlag for å utforme intervjuguidene til de individuelle intervjuene, slik at disse har supplert hverandre. Gjennom en samlet og helhetlig analyse av informasjon og kunnskap fra de ulike datakildene har vi utviklet en dypere innsikt i ulike innvandrersgrupper deltakelse i sivilsamfunnet. I figuren under er forskningsdesignet illustrert:

Figur 1. Forskningsdesign

* Et av fokusgruppeintervjuene ble erstattet av flere individuelle intervju

Fokusgruppeintervjuer fra fire landgrupper fordelt på kjønn

For å belyse hvilken betydning ulike faktorer har for innvandreres deltakelse i sivilsamfunnet, har vi benyttet oss av fokusgrupper med innvandrere fra spesifikke landbakgrunner. Fokusgruppe-metoden er hensiktsmessig når formålet er å avdekke felles erfaringer og holdninger, gjerne blant mennesker som samhandler i et felles miljø (Malterud, 2012). Deltakerne vil ha mulighet

til å diskutere med hverandre, og gruppedynamikken kan bidra til at man assosierer bedre og kan bygge videre på hverandres innspill. I gjennomføring av fokusgruppeintervjuene hadde vi en ekspertgruppetilnærming i den forstand at rekrutterte personer hadde en viss posisjon innenfor de ulike miljøene, enten ved at de hadde sentrale posisjoner i minoritets- eller majoritetsorganisasjoner, var demokratisk valgt inn i ulike råd (innvandrerråd, elevråd på voksenopplæring) eller på andre måter hadde et stort nettverk innenfor egen landgruppe. Vi rekrutterte her personer med antatt kjennskap til andre landsmenns erfaringer med deltakelse i sivilsamfunnet. Hver fokusgruppe besto av 3–6 personer.

Fokusgrupper oppdelt etter landgrupper gav deltakerne muligheter til å diskutere både egne og andre landsmenns erfaringer med deltakelse i frivillige organisasjoner (opplevelser av barrierer og suksessfaktorer). Fokusgruppene ble også delt opp i en gruppe med kvinner og en med menn for å prøve å etablere trygge arenaer og grupper der deltakerne kunne snakke fritt og man kunne få frem informasjon og erfaringer man ikke ville fått frem i et gruppeintervju med begge kjønn. Disse gruppene gav også en mulighet til å diskutere hvorvidt barrierer og suksessfaktorer oppleves ulikt for kvinner og menn, og ulikt for minoritets- og majoritetsorganisasjoner. I datamaterialet vårt fant vi derimot ikke at barrierer og suksessfaktorer oppleves ulikt for kvinner og menn, noe som i seg selv er et funn.

Ifølge en studie av Eimhjellen og Arnesen (2018), som baserer seg på tall fra Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2016, er det stor variasjon i det frivillige engasjementet hos innvandrere fra forskjellige land. Sri Lanka har den høyeste andelen frivillige med 26 prosent, etterfulgt av Tyrkia (23 prosent), Bosnia-Hercegovina (20 prosent) og Somalia (20 prosent). De landgruppene som har færrest frivillige, er Irak (16 prosent), Kosovo (15 prosent), Eritrea (14 prosent) og Polen (10 prosent) (ibid., 19–20). Ut fra disse tallene, og ut fra tall over hvilke landgrupper som er de største i Norge,¹ valgte vi ut tre landgrupper med ulik frivillig deltakelse: *Sri Lanka*, *Somalia* og *Polen*. Det at to av disse gruppene (Somalia og Polen) er blant de største innvandringsgruppene i Norge, innebærer at kunnskapen vi innhenter, er svært relevant for både offentlige og frivillige aktører som jobber for å øke innvanderers deltakelse i frivilligheten. Disse gruppene representerer også ulikhet i innvandringsgrunn, noe som gav oss en mulighet til å undersøke om og eventuelt hvordan grupper som har rett på introduksjonsprogram, og grupper som ikke har det, får informasjon om frivillige organisasjoner og eventuelt deltar i frivillige aktiviteter. Vi har også inkludert Sri Lanka, selv om dette ikke er blant de største landgruppene, fordi denne landgruppen har den høyeste andelen frivillige, og fordi mange innvandrere fra Sri Lanka har lang botid i Norge. Deres erfaringer med hva som

¹ Kilde: IMDi, statistikk på kommunenivå, https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/befolkning/befolkning_hovedgruppe

både hemmer og fremmer frivillig engasjement og deltakelse over tid, vil kunne ha stor overføringsverdi for andre landgrupper.

Den siste Levekårsundersøkelsen blant innvandrere er som nevnt fra 2016. Vi har dermed begrenset kunnskap fra foreliggende kvantitative studier om deltakelse i frivilligheten blant landgrupper som (i større antall) har kommet de seneste årene. Når det gjelder gruppen med fluktbakgrunn, har endrede ankomstmønstre siden 2015 ført til at *Syria* nå er en av de største landgruppene i Norge. Vi har derfor inkludert også denne gruppen i vår datainnsamling, slik at studien kan generere ny kunnskap om syreres erfaringer og opplevelser med frivilligheten i Norge og hypoteser for fremtidig kvantitativ forskning. I tillegg representerer den syriske gruppen en landgruppe med generelt kortere botid enn landgruppene fra Sri Lanka, Somalia og Polen. Oppsummert har vi altså gjennomført fokusgruppeintervjuer med følgende landgrupper:

- Sri Lanka
- Somalia
- Polen
- Syria

I studien planla vi å gjennomføre åtte slike fokusgruppeintervjuer, ett for kvinner og ett for menn innenfor de fire landgruppene. Vi klarte ikke å gjennomføre et fokusgruppeintervju med polske menn innenfor tidsrammen vi hadde tilgjengelig. Dette ble istedenfor erstattet av flere individuelle intervjuer (se avsnitt om rekruttering). Til sammen gjennomførte vi derfor syv fokusgruppeintervjuer. Fokusgruppeintervjuene ble gjennomført med fysisk oppmøte der det var mulig, for å sikre god dialog mellom de ulike deltakerne og mellom deltakere og forskere. I noen tilfeller ble intervjuene gjennomført digitalt.

Individuelle intervjuer

En annen sentral datakilde har vært individuelle intervjuer med innvandrere. Vi utførte 11 slike intervjuer, der vi fulgte en semi-strukturert intervjuguide. Vi rekrutterte her personer fra de fire landgruppene. Dette gav oss mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål og dermed få en dypere forståelse av synspunkter og opplevelser fra de ulike respondentene. De individuelle intervjuene gav rom og mulighet til at respondentene kunne reflektere over spørsmål det ikke nødvendigvis er like lett å snakke om i en gruppe. Dette gjelder blant annet spørsmål om hva tillit betyr for deltakelse, og hvilken betydning politiske, etniske eller religiøse skillelinjer har når det gjelder tillit og deltakelse internt i innvandrersorganisasjoner. I tillegg gav disse utdypende intervjuene en mulighet til å få frem flere personlige historier om møter med frivillighet i Norge både før og under covid-19 situasjonen.

Til de individuelle intervjuene rekrutterte vi personer med ulik alder, botid, familiesituasjon og erfaring med deltakelse i frivilligheten. Dette gav oss mulighet til å få en dypere innsikt i hvordan enkeltpersoner med kort og lang botid i Norge opplever det å delta eller ikke delta i frivilligheten (både majoritets- og minoritetsorganisasjoner), og hvordan deltakelse eventuelt endrer seg over tid. I tillegg fikk vi frem ulike historier om det å være frivillig som foreldre og å følge opp barn i frivillig aktivitet, og det å være frivillig som enslig. Også for de individuelle intervjuene tilstrebet vi fysisk oppmøte, og bruk av autorisert tolk hvis det var behov for det. Vi dro også nytte av at prosjektgruppen var lokalisert i Kristiansand, Bergen og Oslo, og utførte intervjuer i disse byene for å få frem geografisk variasjon. Noen intervjuer var ikke mulig å gjennomføre ved fysisk oppmøte og ble isteden gjennomført digitalt.

Rekruttering

Det å rekruttere personer til intervjuer om frivillig engasjement kan være utfordrende av flere årsaker. De som deltar i frivillig arbeid, kan være vanskelige å nå fordi disse intervjuene må foretas etter arbeidstid og dermed ta enda mer av fritiden, og de som ikke deltar, kan være vanskelige å nå på grunn av manglende engasjement. Prosjektteamet har lang erfaring med disse problemstillingene og har gjennom flere tidligere prosjekter opparbeidet seg et nettverk innen flere av de valgte landgruppene. Disse nettverkene benyttet vi for å kontakte personer innenfor de valgte landgruppene som har sentrale posisjoner eller verv i både majoritetsorganisasjoner / minoritetsorganisasjoner / ulike råd og utvalg (fokusgruppeintervju), og for å kontakte personer som kunne gi oss mer utdypende forståelse av hva som hemmer og fremmer frivillig deltakelse (individuelle intervjuer).

Prosjektteamets erfaringer med rekruttering til denne typen studier tilsa også at det var fornuftig å bruke flere rekrutteringsmetoder. Dette kompenserte også noe for skjevheter som kan oppstå ved bruk av kun én rekrutteringskanal. Under rekrutteringen hadde vi derfor dialog med både oppdragsgiver (IMDi) og referansegruppen i prosjektet for å diskutere hvordan deres nettverk kunne brukes. Samtidig ble det gjort bruk av forskergruppens egne nettverk blant innvandrere fra tidligere studier. I tillegg var det for de individuelle intervjuene naturlig å bruke snøballmetoden, det vil si at vi ba personer som ble intervjuet, om tips til hvordan vi kunne rekruttere flere personer til intervju. Denne metoden kan være særlig nyttig for studier med et såkalt ukjent univers (Biernacki og Waldorf, 1981; Browne, 2005; Heckathorn, 1997), som i dette tilfellet, der vi ønsker å rekruttere personer som deltar i både majoritets- og minoritetsorganisasjoner.

Når det gjelder de tamilske deltakerne i studien, ble disse hovedsakelig rekruttert gjennom forskernes egne nettverk blant tamiler i Oslo og Bergen, samt gjennom snøballmetoden. Utvalget består av personer med langvarig

engasjement i tamilske og til dels norske frivillige organisasjoner. De somaliske deltakerne ble rekruttert i Bergen etter samme metodikk, og inkluderer personer med erfaring fra somaliske og norske organisasjoner. Dette omfatter også engasjement i moskeen, foreldreutvalg og idrettslag. De syriske deltakerne ble hovedsakelig kontaktet gjennom voksenopplæringen og frivillige organisasjoner i Agder og Telemark, til dels basert på forskernes egne nettverk. Mange av personene har erfaring fra målrettet kommunalt arbeid i regionen med å koble nyankomne flyktninger til lokalt frivillig arbeid. Når det gjelder polske kvinnelige deltakere ble det gjort et nettsøk av ulike organisasjoner i Agder og Oslo, og videre rekruttering gjennom snøballmetoden.

Rekruttering av polske menn viste seg å være mest utfordrende i prosjektet. Det ble gjort forsøk gjennom forskernes egne nettverk fra tidligere studier og deltakelse i Arbeidsinnvandrerrutvalget, samt gjennom den polske ambassaden, nettsøk på polske organisasjoner, og dialog med Caritas og Den katolske kirke som begge driver aktivt arbeid i polske miljøer i Norge. Denne innsatsen gav få resultater, og de få personene vi lyktes med å rekruttere innledningsvis, dukket ikke opp til avtalte intervjuer på tross av påminnelser i forkant. Dermed var vi ikke i stand til å rekruttere deltakere til et fokusgruppeintervju med polske menn, men klarte til slutt å foreta tre individuelle intervjuer med polske menn. All den tid deltakelse i forskningsprosjekter også er en form for frivillighet, må dette delvis betraktes som et funn i seg selv. Den manglende interessen kan skyldes mange forhold, som mangel på tid og interesse, språkutfordringer, eller skepsis som følge av hvordan polske arbeidsinnvandrere har blitt fremstilt i tidligere forskningsintervjuer.

Sosial organisering, kulturelle praksiser og forutsetninger for frivillighet

Frivillighet, forstått som individers engasjement for andre enn seg selv, er et universelt fenomen som praktiseres og organiseres på ulike måter i ulike samfunn. Den sterke koblingen mellom staten og frivillig sektor har vært et av kjennetegnene ved de nordiske velferdsstatene, der man både har en sterk stat og et sterkt sivilsamfunn. Den norske frivilligheten er kjennetegnet ved høy deltakelse og tillit, organisasjonsmodeller som langt på vei imiterer offentlig administrativ struktur, og dialog mellom nasjonale organisasjonsledd som utgjør kritiske motstykker til staten (Folkestad et al., 2015; Wollebæk og Selle, 2002). Tilliten som danner grunnlaget for mye av denne måten å organisere frivillighet på, har også antakelig dype historiske røtter i de nordiske landene og ser ut til å gå mye lenger tilbake i tid enn de nordiske velferdsstatene (Bergh og Bjørnskov, 2011).

Frivillig engasjement organiseres og praktiseres dermed ikke nødvendigvis på samme måte i Norge som i andre land. I dette kapitlet skal vi vise hvordan de fire landgruppene av innvandrere har ulike måter å organisere seg på sosialt, ulike kulturelle praksiser, og ulike politiske forhistorier – og dermed i praksis ulike forutsetninger for deltakelse i frivillige organisasjoner i Norge. Vi legger samtidig til grunn at dette ikke nødvendigvis har noen innvirkning på hvordan enkeltindivider i disse fire landene generelt engasjerer seg for å hjelpe andre mennesker. Ekspertgruppene i vårt prosjekt tar, som vi vil se, et oppgjør med forestillingen om at dugnad er et norsk fenomen. Fokuset her er altså på sosial organisering og den organiserte frivilligheten, ikke på sosialt engasjement i seg selv. Andre forhold som botid, oppholdsgrunnlag, tillit, ankomsttidspunkt, og betydningen av politikk og regelverk i Norge vil drøftes i senere kapitler, selv om vi kommer litt inn på for eksempel tillit også her.

Tamilske innvandrere

Tamiler fra Sri Lanka har i mange sammenhenger blitt beskrevet som «superinnvandrere» i det norske samfunnet, og er svært godt integrert i arbeidsmarkedet og utdanningssystemet. Tamilske organisasjoner har også fått

bred støtte både finansielt og fra politiske ledere, og blitt trukket frem som en viktig del av denne suksesshistorien (Guribye, 2009). De tamilske ekspertgruppene påpeker at frivillighet også er en viktig del av det tamilske samfunnet på Sri Lanka. Flere kommenterte at oppfatningen om at dugnad er et norsk fenomen, ikke er riktig:

Jeg vil si at frivilligheten er en del av tamilsk kultur. Vi har tilsvarende system som dugnad. Kroppsarbeid som en tjeneste. Det kan være i tempel eller community center. Hver landsby har slike systemer. Skoler også er gode arenaer for frivilligheten. Det er en langvarig praksis. Den kan ha hjulpet i frigjøringsbevegelsen, men det er en langvarig kultur. Samfunnet har respekt for de som jobber for samfunnet, det er en del av sosial kapital.

En av kvinnene forteller videre:

Den følelsen jeg har, er at det alltid har vært en uskreven regel om å hjelpe til. Du skal hjelpe naboen og søsken, om du er eldre søsken, skal du ha leksehjelp for de yngre. Det kollektive samfunnet er bygget på frivillig innsats [...]. Når farmor gikk bort, gikk det så lang tid før min far kunne reise ned. Det var naboen og folk de kjente som de ikke hadde sett på flere år, som stelte i stand begravelsen.

Samtidig har tamilenes situasjon på Sri Lanka, preget av den tamilske frigjøringskampen, og etter hvert den de facto tamilske staten Tamil Eelam i de nordlige og østlige delene av Sri Lanka, dannet viktige rammefaktorer for hvordan den tamilske diasporaen har organisert seg i eksil (Engebriksen og Fuglerud, 2009). Etter frigjøringen fra britisk kolonistyre på 1950-tallet iverksatte den singalesiske majoriteten på øya en rekke politiske vedtak som i praksis gav tamilene dårligere vilkår. Dette førte til at mange tamilske studenter forlot landet for å ta en utdanning utenlands, og for å sette i gang utviklingsprosjekter på Sri Lanka i samarbeid med organisasjoner i mottakerlandene.

Den aller første tamilske innvandreren i Norge lyktes for eksempel i å etablere samarbeid med Godtemplarordenen og NORAD om utviklingsprosjektet Cey-Nor for tamilske fiskere på Sri Lanka i 1967 (Guribye og Tharmalingam, 2017). Dette førte til at en rekke tamiler ankom landet gjennom organisasjonen Cey-Nor for å delta i arbeidstrening ved norske fiskemottak i Nord-Norge. Dermed stimulerte Cey-Nor-samarbeidet både til innvandring og integrering, og det bidro til å gi tamilene et langvarig godt rykte som en pålitelig arbeidsstyrke i Norge (Fuglerud, 1999).

Da borgerkrigen på Sri Lanka senere brøt ut for fullt i 1980-årene, gjorde tamilene krav på, og lyktes etter hvert i å etablere, en de facto tamilsk stat i de nordlige og østlige delene av Sri Lanka, under ledelse av the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE, De tamilske frigjøringsstignene). Denne prosessen

medførte også en utpreget tamilsk nasjonalisme som etter hvert kom til å danne rammeverket for hvordan tamiler organiserte seg i Norge. De tamilske ekspertgruppene beskriver hvordan krigen forsterket frivillighet blant tamilene. Én forteller for eksempel at «[f]elleskapet mellom tamiler ble forsterket på grunn av borgerkrigen på Sri Lanka og revolusjonen som startet på 70-/80-tallet, forsterket frivilligheten» (Fokusgruppe tamilske menn).

De tamilske flyktningene og utvekslingsstudentene som kom til landet på denne tiden, etablerte raskt en rekke diasporaorganisasjoner med utgangspunkt i den tamilske frigjøringskampen. De første tamilske velferdsorganisasjonene i Norge tok kontakt med LTTEs internasjonale kontor for å etablere et støttenettverk i Norge. En rekke tamilske velferds-, kultur-, kvinne-, ungdoms- og utviklingsorganisasjoner ble deretter opprettet under paraplyen Den tamilske samordningskomiteen (the Tamil Coordinating Committee, TCC) (Guribye og Tharmalingam, 2017). Utgangspunktet i tamilsk nasjonalisme og ideer om et overordnet tamilsk fellesskap gjorde også at disse organisasjonene, så vel som LTTE, organiserte seg på effektivt vis utenfor tradisjonelle tamilske organisatoriske faktorer som kaste, klasse, religion og regionale identiteter (Fuglerud, 1999). Dette har medvirket til at innvandrere fra Sri Lanka har den høyeste andelen av frivillige blant innvandrergруппene i Norge (Eimhjellen og Arnesen, 2018).

Gjennom den norske rollen som fredsmekler på Sri Lanka var mange av disse organisasjonene også i stand til å etablere nære forbindelser til de norske myndighetene, som har fungert som støttespillere for de tamilske organisasjonene her i landet. Etter hvert har dette blant annet inkludert politisk ledelse på nasjonalt og kommunalt nivå, samt forbindelser til forskningsmiljøer, politi, familievernkontorer, mentale helsetjenester osv. Dermed har man altså lyktes i å etablere så vel sammenbindende (*bonding*) som lenkende (*linking*) sosial kapital, dvs. bånd på tvers av grupperinger innenfor det tamilske miljøet og forbindelser på tvers av hierarkiske skillelinjer i det norske samfunnet. Derimot har brobyggende sosial kapital i form av sosiale forbindelser til andre nordmenn vært mer mangelfullt (Engebriksen og Fuglerud, 2009). Mange av organisasjonene har bestått selv om LTTE ble nedkjempet av de srilankiske myndighetene i 2009. Imidlertid har politiske og til dels religiøse skillelinjer samtidig påvirket hvem av dem som deltar i disse nettverkene av tamilske organisasjoner; mange enkeltindivider har valgt å holde seg utenfor de største nettverkene som følge av disse politiske og religiøse skillelinjene (Guribye, 2013).

De tamilske ekspertgruppene tar også opp forhold som kan relateres til Hofstedes (1980) skille mellom individualistiske og kollektivistiske kulturer. Det ble for eksempel poengtert: «*Man blir oppdratt til å bidra for storsamfunnet. Det er litt av grunnen til at mange frivillig underviser på tamilskolen og sånt, de har det med fra Sri Lanka.*» En av deltakerne bemerkte: «*Du kan diskutere om det er ufrivillig frivillig, det er en forventning om du skal*

bidra.» Innenfor Hofstedes analytiske begrepsapparat kjennetegnes *individualistiske* kulturer ved at folk skal ta ansvar for sine egne liv, og at det er en tendens til å sette seg selv og sin nærmeste familie i fokus fremfor den større gruppen. I *kollektivistiske* kulturer er lojaliteten først og fremst til gruppen, dermed blir det å bevare harmoni og å nedtone individuelle følelser i kommunikasjon viktigere.

Tidligere studier har funnet at man blant tamiler i Norge delvis har et mer kollektivistisk syn på helse, der familiens, gruppens og lokalsamfunnets velvære står mer sentralt enn individets (Somasundaram, 2010). Tamilene i Norge ser også ut til å foretrekke egne nettverk og benytter seg av samarbeidsorienterte mestringsstrategier når de opplever problemer, selv om dette til en viss grad også innebærer samarbeid med norske institusjoner (Guribye, 2009). Dette innebærer at de samarbeider på tvers av religiøse, geografiske og klassemessige grupperinger for å skape trygge sosiale arenaer i form av stiftelser og frivillige organisasjoner. Rent statistisk samles frivillige fra Sri Lanka i stor grad i kultur- og fritidsorganisasjoner (Eimhjellen et al., 2021). Men langvarig etnografisk feltarbeid i disse organisasjonene har vist at disse organisasjonene samtidig gjør en hel del velferds- og samfunnsrettet arbeid (Guribye et al., 2011). Her gjøres sosiale ressurser kollektivt tilgjengelig for å forebygge helse- og velferdsrelaterte problemer gjennom for eksempel årlige helseuker, kurs, foreldreveiledning, leksehjelp og studieforberedende kurs som skal bidra til å gi tamiler som er født i Norge og/eller har vokst opp i Norge, en god utdanning. Dette er langt på vei beskrivelser av den typen *aktivt medborgerskap* og *samskaping* som myndighetene har hatt fokus på det siste tiåret.

Oppsummert kan man derfor si at tamilenes kulturtrekk og måter å organisere seg på i stor grad tilsvarende frivillig deltakelse i sivilsamfunnet i Norge, også med tanke på samskapingen mellom frivillig og offentlig sektor som del av fremtidens velferdsløsninger.

Somaliske innvandrere

Mens tamilsk kollektivismen er nært knyttet til tamilsk nasjonal fellesskapsfølelse, er somalisk kollektivismen i langt større grad familie- og klanbasert (Engebriksen og Fuglerud, 2009). I likhet med Sri Lanka har Somalia vært preget av en langvarig borgerkrig, etterfulgt av en omfattende hungersnød i store deler av landet (Henriksen, 2010). Etter et militærkupp i 1969 ble Somalia rekonstituert som en islamistisk-kommunistisk ettpartistat under ledelse av General Siad Barre. Det ble satt i gang omfattende selvhjelpskampanjer, som i en kort periode skapte stort lokalt frivillig engasjement for å bygge skoler, sykehus og andre samfunnsinstitusjoner. Omfattende undertrykkelse bidro imidlertid til at entusiasmen for frivillig arbeid raskt avtok. Ekspertgruppene peker på omfanget av tvungen dugnad i Somalia:

Ja, men forskjellen er i Somalia det var mer dugnad enn frivillig jobb. Det var også tvang. Det var for eksempel staten vi hadde, det var jo mer kommunisme.

Samtidig satte Barre i gang et betydelig apparat for å motvirke klanstrukturen i landet, noe som paradoksalt nok forsterket klan tilhørighet og mistillit til myndighetsorganer (Ahmed, 1995). Strømmen av somaliere på flukt startet på slutten av 1980-tallet, da myndighetene startet en militærkampanje mot somaliske motstandsbevegelser og bombet de største byene i nord av landet (Somaliland). Den påfølgende borgerkrigen i landet fra 1991 førte til en nesten fullstendig ødeleggelse av infrastrukturen i landet. Mange somaliske flyktninger hadde også langvarige opphold i flyktningleirer i nabolandene før de kom til Norge (Dalen et al., 2022). Følgelig har svært mange somaliske flyktninger i utgangspunktet liten erfaring med å leve i et gjennomorganisert samfunn (Engebriksen og Farstad 2004; Hjelde og Fangen, 2006). Kontrasten til den norske organiserte frivilligheten trekkes slik sett frem av de somaliske ekspertgruppene:

Men slik som det er i Norge når du hører frivilligheten, så tenker du organisering og organisasjoner som er veldig aktive. Men i Somalia er det mer individualisert, at man tenker «Ok, du skal gjøre frivillig arbeid», men det er din innsats og det er du som bestemmer hvordan du gjør.

I Somalia skiller man mellom to former for frivillighet, den ene knyttet til tradisjonelle klanbaserte forpliktelser, den andre til mer moderne, urbane sivilsamfunnsorganisasjoner. Selv om den sistnevnte typen frivillighet blant annet har spilt en rolle i fredsforhandlinger, er klanbasert frivillighet mest utstrakt, og representerer en lang kontinuerlig frivillighetstradisjon (Abdulkadir, 2007).

I norsk offentlig diskurs har somaliere ofte blitt trukket frem som en problemgruppe, selv om enkelte studier viser at spesielt andre generasjons somaliere later til å tilpasse seg relativt godt (Engebriksen og Fuglerud, 2007). Dette har bidratt til en opplevelse av offentlig ydmykelse (Fangen, 2006) og stigmatisering (Hjelde og Fangen, 2006). Somaliere rapporterer også om diskriminering og at de ikke blir møtt med respekt på ulike samfunnsarenaer (Dalen et al., 2022). Sysselsettingen blant somaliere har lenge har vært langt lavere enn gjennomsnittet for innvandrerbefolkningen, og inntekten har ligget lavt i forhold til andre innvandrergupper. Undersøkelser har også vist at somaliske flyktninger har hatt høy hyppighet av psykiske plager (Djuve og Kavli, 2000; Kumar, 2008).

Ifølge en arbeidsgruppe nedsatt av daværende Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2009 er mange av utfordringene innbyggere med somalisk bakgrunn møter, en konsekvens av livssituasjonen deres: Mange har kort botid i Norge, lav utdanning og store familier (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 2009). På bakgrunn av klandikotomier,

vanskelighetene i arbeidsmarkedet og en tendens til avhengighet av velferdstjenester har somaliske sosiale nettverk i Norge blitt beskrevet som sårbare (Engebriksen og Farstad, 2004; Engebriksen og Fuglerud, 2009). Likevel foretrekker mange somaliere å benytte seg av egne sosiale nettverk fremfor å oppsøke offentlige tjenester når de erfarer problemer, ettersom tilliten til myndighetsorganer generelt er liten (ibid.; Shala og Eide, 2012).

Somaliere har også en til dels annen kulturell oppfattelse av hjelperoller enn det den norske velferdsstaten bygger på (Hjelde og Fangen, 2006). Fraværet av et velutbygget, offentlig organisert hjelpeapparat i Somalia har preget det somaliske samfunnet: «*I Somalia har vi ikke sosialen, vi har familien*» (ibid.). Innenfor klanen er alle gjensidig forpliktet til å hjelpe hverandre sosialt og økonomisk, noe som i praksis var den viktigste hjelpestrukturen i Somalia også under general Siad Barres sosialistiske styre, selv om Barre var motstander av klansystemet (Menkhaus, 2003). I eksil ser det imidlertid ut til at denne forpliktelsen også i større grad omfatter landsmenn utenfor klanen, noe som også forsterkes av religiøse fellesskap (Hjelde og Fangen, 2006).

På tross av relativt kort botid i Norge og erfaringer med mistillit og tvungen dugnad fra hjemlandet er somalierne blant de innvandrergruppene i Norge der andelen som gjør frivillig arbeid for organisasjoner, er høyest (Eimhjellen og Arnesen, 2018). De gjør også flere timer frivillig arbeid per måned enn alle andre innvandrergrupper bortsett fra pakistanske innvandrere (ibid.). Engasjementet er ikke begrenset til tradisjonell klanbasert frivillighet, men omfatter også i stor grad frivillig innsats for ideelle organisasjoner, idrettslag, og kulturorganisasjoner (Vrålstad og Wiggen, 2017). Samtidig er somaliere engasjert i innvandrerforeninger slik som somaliske ungdomsforeninger, der voksne ressurspersoner har jobbet forebyggende gjennom motivering av ressurssterke ungdommer i miljøene til å delta som rollemodeller for de mest utsatte og ressursvake somaliske ungdommene. Somaliske rollemodeller/mellomledd («link workers») har også vært aktive i tilbud til somaliske mødre med barn som har atferdsproblemer, i samarbeid med norske organisasjoner (Bjørknes et al., 2012). Somaliere oppgir også i større grad enn andre innvandrergrupper at de *ikke* opplever hindringer som gjør det vanskelig for dem å delta i frivillige aktiviteter/organisasjoner (Dalen et al., 2022). Blant de som opplever slike hindringer, er andre sosiale forpliktelser hovedårsaken – altså i praksis annen frivillig innsats.

Den sannsynligvis mest utbredte formen for velferdsarbeid blant somaliere fanges i liten grad opp i statistikken, og er knyttet til *hawala*, et uformelt system for overføring av penger (remittances) til land som ikke har et velfungerende bankvesen, eller som det er problematisk å innføre valuta til. Gjennom dette systemet hjelper norske somaliere familie- og klanmedlemmer i Somalia og andre steder. Slik finansierer de blant annet utviklingsinitiativer, utdanning og rehabiliteringen av unge soldater (Tharmalingam, 2011). Men etter 11. september-hendelsene i USA ble det satt fokus på at *hawala*-systemet også ble

brukt til finansiering av islamske terroristgrupper (Tharmalingam et al., 2011). Organisasjonen Islamic Courts Union (ICU) ble omfavnet av mange somaliere fordi islam ble oppfattet som den viktigste gjenværende institusjonen i landet etter at staten kollapset (Harper, 2012). I 2006 tok ICU kontroll over Mogadishu og klarte for første gang siden borgerkrigens start å skape orden og trygghet i byen. Samme år deltok rundt 600 somaliere i et pengeinnsamlings-arrangement i Oslo for ICU med formål å rydde den krigsherjede byen Mogadishu. Dette medførte en hel del negative medieoppslag (Tharmalingam, 2011). Senere på året invaderte etiopiske styrker de ICU-kontrollerte områdene med støtte fra USA. Dette bidro til at en radikal fløy av ICU, Al-Shabaab, startet en krigførende kampanje mot de etiopiske styrkene og USA med bidrag fra fremmedkrigere fra vestlige land. Mange somaliere støttet den internasjonalt fordømte terrororganisasjonens kamp mot etiopiske styrker i hjemlandet, noe som har bidratt til å forsterke den negative oppmerksomheten rundt somaliere i Norge (ibid.).

Forskningen om somaliere og frivillighet tyder altså på at det er betydelig frivillig innsats på tross av både erfaringer med tvungen frivillighet fra hjemlandet, diskriminering og stigmatisering. Dette ser ut til å skyldes dyptgående kulturelle strukturer, som skaper forventninger om innsats for andre, både innenfor og utenfor frivillige organisasjoner. Samtidig kan muligens lav sysselsetting gi mange tid til å delta i meningsfullt frivillig arbeid.

Polske innvandrere

I likhet med Somalia har Polen en historikk med tvunget frivillig arbeid innført av kommunistiske styringsmakter. Ubetalt arbeid var ofte en forutsetning for tilgang til utdanning, arbeid og forfremmelse, og hvis man nektet å delta, kunne man risikere straff. Forskere har vist hvordan denne politiske historien har blitt sammenvevd med hverdagslivene til polske innbyggere og skapt barrierer for utviklingen av polsk sivilsamfunn og sosial kapital (for en oppsummering av polsk forskning på dette området, se Guribye et al., 2018). Sosialt engasjement ble i stor grad forbundet med myndighetene, og tillit og sosial innsats ble for mange begrenset til familiesfæren. Dette reflekteres også i synspunktene til den polske ekspertgruppen. Én av dem forteller for eksempel:

Ellers så er det sånn at i Polen, så, i hvert fall når jeg vokste opp, da, så var det veldig mye som ble påtvunget av staten. Så det er på en måte sånn at det ligger kanskje litt i folkesjelen at man er ikke så veldig.. vil ikke liksom gjøre det alle andre gjør. Men polakker er litt mer individualister, vil jeg tro. Så, på en måte vi er jo tvunget til å gå i tog, for eksempel, ikke sant. Så det er litt annerledes enn i Norge hvor folk går frivillig i 1. mai-toget, vi ble jo tvunget til å gå.. jeg ble jo kastet ut av skolen om jeg ikke dukket opp i 1. mai-toget. Så det er litt sånn ... det henger kanskje litt igjen, da, at det lokale engasjementet til polakker er litt annerledes enn nordmenn.

Polen er følgelig blant landene med lavest generalisert tillit i Europa, og engasjement i frivillige organisasjoner sank fra 30 prosent i 1989 til 13 prosent i 2015, etter hvert som frivillig arbeid virkelig ble frivillig (Czapiński et al. 2006). Samtidig fungerer mange frivillige organisasjoner i landet som erstatninger for offentlig virksomhet, noe som har bidratt til en privatiseringsprosess på velferdsområdet (Adamiak, 2014).

Den første store bølgen av polske flyktninger kom til Norge i 1980-årene, da fagbevegelsen *Solidarnosc* ble møtt med politisk undertrykking og unntakstilstand fra de kommunistiske myndighetenes side. Det ble raskt dannet en kjede av foreninger kalt *Solidaritet Norge-Polen*, der polske flyktninger og nordmenn arbeidet sammen for å bedre situasjonen i Polen (Strekowski, 2010), noe som også fremmet integrering (Guribye, 2018). Men etter hvert som situasjonen i Polen bedret seg, gikk også organisasjonen i oppløsning, og den ble erstattet av rene polske kulturorganisasjoner. Hovedbildet i den polske diasporaen etter den andre store polske utvandningsbølgen etter at Polen ble med i EU i 2004, er at polske innvandrere i stor grad forholder seg mer passive til organisert sosialt og politisk engasjement enn andre grupper (f.eks. Fin et al., 2013; Guribye, 2018). Aktiviteten dreier seg i hovedsak om polske kulturorganisasjoner som *Polish Socio-Cultural Center* i Storbritannia og *Polonia Norweska* i Norge, samtidig som den katolske kirken spiller en viktig rolle som tradisjonsbærer for polske migranter (Guribye et al., 2018; Eimhjellen et al., 2021).

Dette fokuset på polsk kultur bidrar hovedsakelig til båndbyggende sosial kapital mellom polske innvandrere, og i mindre grad til brobyggende eller lenkende sosial kapital inn i det norske majoritetssamfunnet. *Polonia Norweska* fungerer også i praksis som en hjelpeinstans for polske arbeidsinnvandrere som trenger informasjon om det norske samfunnet. Samtidig er innvandrere fra Polen en gruppe som har vært i Norge i relativt kort tid, og språkutfordringer fremstår som en stor barriere for frivillighet, samtidig som den arbeidsmessige og økonomiske situasjonen bidrar til å gi mange begrenset tid til frivillig arbeid (Eimhjellen et al., 2020). Nivået av polske frivillige ser ut til å holde seg lavt, på 10 prosent (Eimhjellen et al., 2020). Men samtidig ser det ut til å være en utvikling i retning av mer organisert frivillighet i polske organisasjoner, ikke minst i forbindelse med krigen i Ukraina, som er et naboland av Polen. I 2016 fant man kun seks polske organisasjoner hvis man søkte på «*polisk*» i frivillighetsregisteret, selv om polakker er den største innvandrergruppen i landet (Guribye et al., 2018). I løpet av de siste seks årene har imidlertid dette antallet blitt mer enn femdoblet, til 33 organisasjoner. I tillegg kommer organisasjoner som har navn med «*polonia*» i seg, eller som heter helt andre ting. Vi har for eksempel *Polonia Norweska* og *Beatus Cras*, som har hovedfokus på sosial integrering blant kvinner med etnisk bakgrunn, drevet av polske innvandrere. Stiftelsen *Mangfold i arbeidslivet* har også et prosjekt rettet mot polske innvandrere kalt *Polisk Dialog*, som blant annet involverer et polsk

nettverksforum etablert i 2020 for polske ressurspersoner og frivillige organisasjoner. Det hører også med til historien av regjeringen har satt ned et arbeidsinnvandrerrutvalg, som blant annet skal anbefale tiltak for å styrke polakkers deltakelse i frivillige organisasjoner.

Oppsummert kan vi derfor slå fast at historiske og politiske prosesser i Polen har medført at frivillig engasjement for andre langt på vei begrenses til den private sfæren og storfamilien. Dette synes å forsterkes av at mange primært har et arbeidsperspektiv på tilværelsen i Norge, noe som legger begrensninger på hvor mye tid man har til deltakelse i frivillige organisasjoner. I motsetning til de somaliske og syriske flyktningene, som har hatt plikt og rett til å delta i introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger, blir heller ikke polske arbeidsinnvandrere gitt systematisk informasjon om hvordan det norske sivilsamfunnet fungerer.

Syriske innvandrere

Sivilsamfunnet og frivillighet har dype røtter i arabiske samfunn og har historisk sett spilt en viktig rolle i ulike perioder av syrisk historie (de Elvira, 2021). Veldedige organisasjoner økte i omfang etter at landet fikk sin uavhengighet fra fransk styre i 1946, og fikk stort spillerom av myndighetene. Da det arabisk-sosialistiske Ba'th-partiet tok makten ved et militærkupp og erklærte unntakstilstand i landet i 1963 (som aldri ble opphevet), impliserte dette imidlertid også et nytt regime overfor sivilsamfunnet. Holdningen var at gjennom en sterk stat skulle privat engasjement være overflødig (ibid.). Samtidig ble organisasjonenes autonomi oppfattet som en trussel mot statens kontroll. Dermed ble det en markant nedgang i antallet organisasjoner de neste tiårene.

Da Bashar al-Assad tok makten etter sin far i 2000, ble statens rolle nedtonet. Landet stod overfor en situasjon som på mange måter har likhetstrekk med den situasjonen som de nordiske velferdsstatene står overfor i dag, med befolkningsvekst og en pågang etter offentlige tjenester som ikke er økonomisk bærekraftig (NOU 2011:11). På denne bakgrunnen ble veldedige organisasjoner nøkkelaktører i det syriske samfunnet, spesielt i relasjon til velferds- og helsetjenester. Samtidig foregikk det en omfattende nedbygging av statlige velferdstjenester, og veldedige organisasjonen overtok drift og finansiering av en rekke offentlige institusjoner som skoler, barnehjem og helsesentre (de Elvira, 2021). Dette, sammen med statlig overvåking av organisasjonene, førte til en gradvis utvisking av skillene mellom offentlig sektor og sivilsamfunnet, noe som bidro til misnøye i befolkningen og protestaksjonene som ble starten på borgerkrigen i landet fra 2011.

Under borgerkrigen har syriske NGO-er økt voldsomt i antall, spesielt i grenseområdene og i Tyrkia, der minst 700 syriske organisasjoner skal ha blitt etablert (Mahmoud og Niver, 2021). Samtidig har syriske organisasjoner arbeidet for å dokumentere menneskerettighetsbrudd, sikre medisinsk hjelp til

folk som ble såret i demonstrasjoner, og tilby tjenester i områder som ikke var under myndighetenes kontroll lenger (Alzoubi, 2015). Men disse organisasjonene manglet ofte profesjonell ekspertise, de stod ovenfor juridiske begrensninger siden de måtte registreres utenfor Syria, de inntok ofte en politisk rolle, noe som skapte utfordringer, og de hadde betydelige sikkerhetsutfordringer med behov for å forhandle med ekstremistiske grupperinger om tilgang til områder. I løpet av årene har man imidlertid lyktes i å etablere nettverk av organisasjoner for å sikre koordinasjon, erfaringsutveksling og samarbeid på tvers av organisasjoner (Mahmoud og Niver, 2021). Samtidig har det syriske samfunnet over tid vært avhengig av innbyggernes innsats for å hjelpe hverandre. De syriske ekspertgruppene fremhever at denne dugnadsånden er karakteristisk i Syria, uten at de kaller det *frivillig arbeid*:

Her i Norge kaller vi det dugnad, hjelpe hverandre frivillig. I Syria hjelper mange hverandre, som for eksempel din gatenabo. De hjelper hverandre, hjelper venner, hjelper som din familie, vi kjenner hverandre. Det er forskjellige måter hvordan vi hjelper, vi hjelper med å jobbe sammen eller støtte hverandre på den økonomiske måten noen ganger hvis de har, eller vi bare støtter hverandre, hjelper på andre måter.

Disse historiske hendelsene har betydning for syriske flyktingers holdninger til deltakelse i frivillige organisasjoner. Samtidig var norske frivillige organisasjoner aktive under den såkalte flyktningkrisen. Organisasjoner som Røde Kors, Norsk Folkehjelp, Redd Barna, Kirkens Nødhjelp, Norwac og Flyktninghjelpen var aktive i Syria, og organisasjoner som Dråpen i havet var aktive i flyktingleirer i Hellas som mange syriske flyktinger var innom. Samtidig var det stort sivilt engasjement rundt mottaket av syriske flyktinger som kom til Norge, inkludert fra mange av de samme organisasjonene, samt fra nyoppståtte initiativer som Refugees Welcome. Frivillige initiativer tilbød overnatting, klær, helsehjelp og aktivitetstilbud på asylmottak, og oversikter viser at rundt 1,4 millioner mennesker bidro på en eller annen måte (Fladmoe et al., 2016). Det ble også etablert tett samarbeid mellom voksenopplæringer og private tilbydere som står ansvarlig for introduksjonsprogrammet i de ulike kommunene, og frivillige organisasjoner (Guribye, 2017). Dermed har mange av de syriske flyktingene hatt betydelig erfaring med norske frivillige organisasjoner og frivillighet. Studier av hvordan de syriske flyktingene ble fremstilt i norsk presse på denne tiden, viser at det ble vektlagt at flyktingene var ikke-truende, lidende familier som ble hjulpet av norske innbyggere og frivillige (Hovden et al., 2018).

Disse erfaringene har bidratt til å både skape en forståelse hos syrere for hvordan frivilligheten fungerer i Norge, og et behov for en gjensidig frivillig innsats, noe som reflekteres i dette utsagnet fra de syriske ekspertgruppene: *«For meg, når jeg kom til Norge, jeg så mange norske mennesker hjelpe meg.*

Derfor jeg vil gjøre samme de gjorde med meg. Jeg vil hjelpe de andre» (Fokusgruppe syriske menn). Kontrasten mellom frivillighet i Syria og Norge basert på erfaringer fra begge landene fremheves også av ekspertgruppene:

IMDi er veldig opptatt av integrering og vil at vi innvandrere lærer om frivillighet i Norge. I tillegg satser egentlig Norge mye på frivillighet, men frivillighet har nå med dette fantastiske systemet som jeg har opplevd, de har bygget opp kunnskap og kultur som gjør at folk skjønner godt hva frivillighet i Norge er. I Syria har vi ikke den kunnskapen og i tillegg ville ingen gjøre frivillighet for staten i Syria. Derfor har vi frivillige organisasjoner i Syria, men det er under kontroll.

Oppsummert har syreres erfaringer med sivilsamfunnet i opprinnelseslandet vært kontrastfulle, ved at et sivilsamfunn som frem til 2000 hadde vært undertrykket og kontrollert, i praksis overtok statens velferdsoppgaver i nyere tid. Samtidig har syriske flyktninger både i Syria, i flyktningleirer og i norske asylmottak og integreringsprogrammer blitt kjent med og oppfordret til å delta i det europeiske og norske sivilsamfunnet.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist at de fire innvandrergruppene kommer fra land med ulike systemer og tradisjoner for frivillighet, ulike kulturelt og politisk betingete måter å organisere seg på, og ulike erfaringer med norsk frivillighet og sivilsamfunn. Ekspertgruppene innenfor alle de fire landegruppene fremhever at dugnad ikke er et norsk fenomen, men at frivillighet i form av innsats for andre også er en viktig del av samfunnene i deres opprinnelsesland. Men alle de fire gruppene kommer fra land der det historiske forholdet mellom statlige styremakter og sivilsamfunnet, samt prinsipper for sosial organisering, har hatt betydning for hvilke muligheter man har hatt for å kunne organisere sivilsamfunnet, og dette påvirker disse innvandrernes holdninger til frivillighet i Norge. Vi kommer tilbake til en bredere diskusjon rundt disse problemstillingene i kapittel 7.

Betydning av kontekst

Ulike innvandrergupper vil kunne ha ulike forutsetninger for å engasjere seg, bygge tillit og bli innlemmet i et samfunn. Integreringsprosessen vil være avhengig av kjennetegn ved både grupper og individer, samt kontekstuelle kjennetegn både ved de samfunnene de kommer fra, og de samfunnene de skal integreres i. Sosial integrasjon, utvikling av tillit og sosiale relasjoner mellom innvandrere og majoritetsbefolkning vil for eksempel være avhengig av historiske, politiske, teknologiske, kulturelle og sosiale faktorer. Dette inkluderer blant annet faktorer som kultur og språk, sosioøkonomisk bakgrunn, og politisk og sosial kontekst.

Mens det foregående kapitlet hadde et fokus på kontekstuelle og kulturelle kjennetegn ved samfunnene de fire innvandrerguppene kommer fra, vil vi i dette kapitlet se nærmere på hvordan ulike kontekster i Norge spiller inn på ulike innvandrergruppers deltakelse i sivilsamfunnet. Vi har organisert disse under overskriftene Oppholdsgrunnlag, Botid og Endringer i innvandringspolitikk og regelverk.

Oppholdsgrunnlag

Innvandrerne vi har snakket med i denne undersøkelsen, har kommet til Norge av ulike årsaker og hatt oppholdstillatelser på ulike grunnlag. Mens det er variasjon innad i gruppene, har mye av innvandringen til Norge fra Sri Lanka, Somalia og Syria vært fluktmigrasjon; mange har kommet som flyktninger på ulike tidspunkt eller blitt familiegjensforent med (tidligere) flyktninger. En av de mannlige tamilske informantene kom også til Norge som student, som en del av studentmigrasjonen på 1980-tallet.

Mens konflikten på Sri Lanka strakk seg fra tidlig 1980-tall til 2009, har somaliske flyktninger ankommet også etter dette. Syriske flyktninger har i hovedsak kommet de siste årene, etter at krigen brøt ut i 2011 og spesielt i perioden rundt 2015. Mange syrere har også kommet til Norge som kvoteflyktninger gjennom FN-systemet.

Polsk migrasjon til Norge har funnet sted over en lang tidsperiode og i ulike former. På 1980-tallet kom det flyktninger fra Polen. Etter utvidelsen av EU kom mange polske arbeidere til Norge for å jobbe innenfor eksempel bygg og

anlegg. Enda mer nylig har det også vært mer innvandring av høykvalifisert arbeidskraft. Blant informantene i denne undersøkelsen er det flere som tilhører gruppen som kom til Norge på 1980-tallet, og enkelte som har ankommet mer nylig.

Oppholdsgrunnlag påvirker deltagelse, både ved at innvandrere i ulike kategorier har forskjellig utgangspunkt for migrasjon til Norge, og ved at de har ulik tilgang på for eksempel integreringstiltak i Norge. Ankomsttidspunktet spiller også inn her, ved at reglene og tilbudene har endret seg over tid. Mens kvantitative studier finner sammenheng mellom botid og deltagelse, tyder våre kvalitative funn på et noe mer kompleks samspill mellom timing, ressurser og regelverk.

Ulike forventninger og livsprosjekter i Norge

Historisk har fluktmigrasjon gjerne vært sett på som permanent, og asyl i Norge har vært ansett som en «varig løsning» på en fluktsituasjon. Det har vært enkelte unntak fra denne hovedregelen for spesifikke grupper, slik som da norske myndigheter gav midlertidig beskyttelse til flyktninger fra Bosnia og Kosovo på 1990-tallet (Brekke, 2001). Ingen av konfliktene som har påvirket informantene i dette prosjektet, har vært kortvarige. Krigen på Sri Lanka var over i 2009, men da hadde mange allerede vært lenge i Norge og opparbeidet tilknytning og permanent opphold i Norge. Det kom derfor ikke frem refleksjoner som tydet på noe annet enn at informantene var opptatt av å investere i sine liv her.

De polske ekspertinformantene reflekterer imidlertid over de store forskjellene innad i den polske gruppen i Norge. De har flyttet hit over lang tid og under ganske ulike forhold – og også med ulike forventninger og livsprosjekter. Ett skille kan trekkes mellom flyktningene på 80-tallet, som ikke hadde noen muligheter til å reise hjem, og arbeidsinnvandrerne fra tidlig 2000-tall, som var atskillig mer mobile. I ekspertgruppeintervjuet med polske kvinner reflekterte deltakerne over at den første gruppen «*visste at vi ikke hadde returbilletter til Polen på grunn av det som skjedde der i 1981*», og de vurderte at arbeidsinnvandrerne som har kommet senere, har vært noe mindre opptatt av å bygge et helt liv i Norge.

Disse refleksjonene gikk også igjen i et intervju med en polsk kvinne som hadde vært i Norge i 10–15 år. Hun sa om mange polske arbeidsinnvandrere at «*de bor her, men det er litt sånn 'jeg er ikke her'*». Det er verdt å gjengi hele refleksjonen:

For di det er jo litt sånn at polske, de har jo en følelse av at de kan tilpasse veldig bra, men uansett er det jo veldig ensom tilpassing. De er bare sånn i sin egen boble igjen. Og når man tenker på integrering, så «Ja, ja, ja, det er bare språk og jobb», men det er ikke det. Det er ikke bare språk, og det er ikke bare jobb. Det er også det livet som man har utenfor jobben. Det er jo litt sånn at man engasjerer

seg. At man føler seg godt på det stedet hvor man bor, ikke sant. At du kan føle at du har jo, ok, det er jo ditt valg på en måte hvis du deltar eller ikke, men du vet at du kan det, ikke sant. Men så synes jeg at polakker de er jo litt sånn enda i det «moment» at de bryr ikke, fordi det er jo ikke min, ikke, ikke, ja: Jeg er ikke en del av det samfunnet. Jeg vet ikke hvis jeg.. skjønner du hva jeg mener? Det er jo litt sånn at de bor her, men det er litt sånn hvis det skjer noe, så det er jo litt sånn: Nei, jeg er ikke her. Men det er ikke sant. Fordi vi kan jo stemme ved lokale valg, ikke sant. Flere, flere har også nå fått statsborgerskap, norsk statsborgerskap.

Mange arbeidsinnvandrere har vært fokusert på jobb i Norge, mens «livet» samtidig foregår i Polen, slik at de ikke investerer i tilværelsen utenfor jobb. Men for en del har oppholdet i Norge blitt mer varig enn de i utgangspunktet hadde tenkt – så lenge at man opparbeider seg stemmerett i lokalvalg (etter tre år) og etter hvert også statsborgerskap, siden Norge begynte å tillate dobbelt statsborgerskap i 2020.

Tilgang til integreringstilbud

Flyktninger og arbeidsinnvandrere har altså ulike tanker om hvor lenge de kommer til å bli i Norge. Men de møtes også av svært ulike statlige tilbud og ordninger. Personer som kommer til Norge som flyktninger eller familiegjenforente med disse, har siden 2005 rett og plikt til å delta i et introduksjonsprogram. Også før dette fantes ulike integreringstiltak for flyktninger i kommunene. Andre familiegjenforente har tilgang til norskkurs og kurs i samfunnskunnskap.

Arbeidsinnvandrere har derimot begrenset tilgang til integreringstilbud. De som kommer fra utenfor EU, har plikt til å delta i et mindre antall norsktimer, mens EU-innvandrere, slik som de som har kommet fra Polen siden 2004, hverken har rett eller plikt til å delta i norskkurs.

De polske informantene tar opp at de i stor grad har vært overlatt til seg selv når det gjelder integrering i Norge. En polsk kvinne beskriver at det har vært vanskelig å få støtte til frivillige aktiviteter, for «*jeg representerer polske arbeidsinnvandrere. Vi kan jo ikke få den støtten som andre grupper får. Det var jo litt sånn 'eh, dere kan klare dere selv'.*» Tilsvarende tar flere opp at arbeidsinnvandrere i motsetning til flyktninger ikke har hatt mulighet til å få norskkurs. De polske som kom på 80-tallet, derimot, fikk i større grad tilgang til et språktilbud.

De somaliske og syriske flyktningene har gjerne gått i introduksjonsordningen, og dermed hatt tilgang til gratis norskkurs og arbeidsmarkedstiltak. De kan også ha blitt introdusert for frivilligheten gjennom introduksjons-programmet, eller mens de var i asylmottak. Blant de syriske mannlige informantene reflekterer én at det var lettere å delta i frivilligheten i den fasen enn senere: «*De hadde mer tid delta mer i aktiviteter,*

mindre erfaring i forhold til samfunnet, de var nysgjerrige og vite mer om samfunnet.»

Introduksjonsprogrammet som vei inn i frivilligheten?

Det at flere flyktninger blir introdusert for norsk frivillighet gjennom introduksjonsprogrammet, kan ses som et direkte resultat av en økende forventning fra statlig hold om at kommunene skal samarbeide med frivillig sektor i sitt lokale kvalifiserings- og integreringsarbeid. Frivillige organisasjoners rolle i det lokale integrerings- og kvalifiseringsarbeidet understrekes i både integreringsmeldingen (Meld. St. 30 (2015–2016): 73–79) og i strategien Hverdagsintegrering (Kunnskapsdepartementet, 2021). Ordningen med introduksjonsprogrammet gir kommunene stor frihet med hensyn til hvilke ikke-offentlige aktører man ønsker å samarbeide med, hva man samarbeider om, og hvordan dette samarbeidet er innrettet (Espegren et al, 2019; Trætteberg et al., 2020). Dette har resultert i at flere kommuner har hatt et samarbeid med frivillige organisasjoner om alternative læringsarenaer som leksehjelp og språkkafe (Espegren et al, 2019). I tillegg har noen kommuner frivillig arbeid som en del av arbeids- eller språkpraksis (Røhnebæk og Eide, 2016), eller som en innføring i frivillig arbeid, såkalt samfunnspraksis (Guribye, 2017). En studie av sosial nettverksbygging i introduksjonsprogrammet viser at det å integrere sivilsamfunnsdeltakelse i kvalifiseringstilbudet kan gi både gevinster for språkopplæring, nettverksbygging og nyttig praksis (ibid.). Funn fra vår undersøkelse gir et mer nyansert bilde av hvordan noen innvandrere selv opplever nytteverdien av sivilsamfunnsdeltakelse i introduksjonsprogrammet. Selv om en kvalitativ undersøkelse som denne ikke er representativ, kan disse funnene bidra til en større forståelse av hvordan deltakere *kan* oppleve sivilsamfunnsdeltakelse som en obligatorisk del av introduksjonsprogrammet.

Ekspertgruppene fra både Syria og Somalia forteller om blandende erfaringer med frivillig arbeid som en integrert del av kvalifiseringstilbudet i kommunen. Det som i utgangspunktet blir løftet frem av statlige og kommunale myndigheter som en mulighet til å bli kjent med frivilligheten, kan i noen tilfeller oppleves som «ufrivillig frivillighet» eller «obligatorisk frivillighet». En informant fra Somalia beskrev dette slik:

[...] for eksempel [voksenopplæringen] de samarbeidet med i hvert fall for en stund siden, så jobbet de.. jeg vet ikke om de gjør det fortsatt, men for en stund siden, så jobbet de med [frivillig organisasjon], der flere blir sendt til leksehjelp og sånt. Men som oftest, så er det ikke veldig mange som gjør det, fordi det høres ut som tvang, ikke sant. Hvis du har introduksjonsprogram, sant, så blir du dyttet til [tradisjonell norsk frivillig organisasjon], den timen som skulle være, så er det mange som tenker: Nei jeg er her fordi jeg ble sendt.. det var ikke mitt ønske.

En annen informant fra Somalia forteller at dette oppleves som særlig problematisk i de tilfellene der frivillig aktivitet er en obligatorisk del av introduksjonsprogrammet, slik at du blir trukket i lønn dersom du ikke møter opp til avtalt tid:

[...] jeg snakker om når jeg kommer til Norge.. når jeg startet i introprogrammet, de skrev der: Du har ca. 1 time hver dag hvor du må gå til [frivillig organisasjon]. Du må. Ikke tvile. Du må. Hvis du ikke går, blir det ikke betalt til deg.

Han utdypet dette med å si at når man opplever at frivilligheten blir obligatorisk eller man bli tvunget, vil det, for noen, være direkte demotiverende for videre frivillig aktivitet. Hans opplevelse var at det *ikke* var mange av de som hadde frivillig aktivitet som en del av introduksjonsprogrammet, som også var med på frivillige aktiviteter på ettermiddags- og kveldstid. En informant fra Syria som hadde erfaring med frivillig arbeid fra Syria før han kom til Norge, fortalte om en positiv opplevelse av å ha frivillig arbeid som en del av introduksjonsprogrammet. Men da han allerede hadde vært frivillig tidligere, kunne han ikke si om frivillig deltakelse i introduksjonsprogrammet var det som avgjorde at han også engasjerte seg i flere frivillige organisasjoner i Norge.

Botid i Norge og generasjonsforskjeller

Noen av informantene i denne undersøkelsen innvandret til Norge som voksne, mens andre innvandret som barn. Det er tydelig ut fra datamaterialet vårt at botid – inkludert om du kun har hatt voksenlivet ditt i Norge, eller om du i tillegg har hatt barne- og ungdomstiden din i Norge – har stor betydning for deltakelse i sivilsamfunnet. Mens andre studier viser at frivillig deltakelse øker med botid (Kassmann, 2020), viser vår studie at også hvordan dette engasjementet kommer til uttrykk, endrer seg over tid.

Siden mange tamiler kom til Norge allerede på 1970-tallet, er tamilene den gruppen som har mest erfaring med generasjonsforskjeller og deltakelse i sivilsamfunnet over tid. En tamilsk informant som selv kom som innvandrer til Norge, mener at barna hans ikke skiller seg fra øvrig, etnisk norsk ungdom. Han opplever at barna er mindre opptatt av å delta i minoritetsorganisasjoner, og deltar heller på linje med andre norske ungdommer:

Når det gjelder min generasjon, så er de fremdeles opptatt av å hjelpe til på Sri Lanka. De er fremdeles aktiv der. Mange reiser jo dit og hjelper til. Her og, de samler inn penger og sender til prosjekter der. Så deres tanker er fremdeles, deres ønske er fremdeles å hjelpe folk der nede. Samtidig hjelper de til her for eksempel for å bevare vår kultur, og de vil bevare sin identitet som tamiler i Norge. Men når det gjelder ungdommer som er andregenerasjon, de er akkurat som norske. Jeg ser ikke noe forskjell. De er født her, oppvokst her.

Ekspertgruppen med menn fra Sri Lanka etterlyser også større demokratisk forankring og åpenhet i noen tamilske organisasjoner, da de mener at mangel på dette gjør det utfordrende for unge å reelt slippe til.

De litt yngre informantene med bakgrunn fra Sri Lanka opplever også at foreldrene deres først og fremst deltar i tamilske organisasjoner, og måten noen av disse organisasjonene drives på, oppleves litt autoritær og lite transparent. De forteller også om det de opplever som en litt ukritisk tillit blant flere i foreldregenerasjonen til både norske myndigheter og norske tradisjonelle frivillige organisasjoner.

De [foreldrene mine] hadde tillit til skolekorpset og fulgte vaktlista fordi de er pliktoppfyllende. [...] Det er noe med tankegangen om å være delaktig. Jeg tror de har såpass tillit til systemet at om jeg hadde sagt jeg var misfornøyd med klarinettlæreren, ville de sagt at jeg måtte skjerpe meg.

De forklarer foreldregenerasjonens fravær av kritikk og tilbakemelding som en manglende forståelse av mulighet til medbestemmelse i norske frivillige organisasjoner, og hevder at dette har endret seg over generasjoner.

Også blant informantene med bakgrunn fra Somalia, som er en gruppe hvor mange kom til Norge på 1990/2000 tallet, ble det nevnt at mange eldre somaliere føler at de må være fornøyd uansett, siden de har fått lov til å bo i Norge. De som kom til Norge som barn, uttrykker at de i større grad opplever at de har mulighet til å være kritiske til både minoritets- og majoritetsorganisasjoner. Også blant de som kom til Norge som voksne, er det en opplevelse av at frivillig engasjement endrer seg over tid, fra å hovedsakelig handle om minoritetsorganisasjoner og -nettverk, til å dreie seg mer over til engasjement i majoritetsorganisasjoner:

Så jeg tenker at vi begynner å venne oss til, og blir påvirket av, den norske kulturen om å engasjere seg i frivilligheten. Så derfor er det mange som gjør en god innsats og lærer seg viktigheten av å drive frivilligheten og at det nytter, og at man kan egentlig oppnå mye ved å engasjere seg i frivilligheten. Så tidligere så var det sånn at «jeg skal være aktiv i moskeen, jeg er aktiv i de religiøse organisasjonene», men nå ser det ut som mange skjønner at for å danne nettverk, for å være politisk aktiv, må vi være også aktive i andre sivilsamfunnet. Så det er mye mer positivt orientert nå enn tidligere. Og det har med tiden å gjøre også. At mange somaliere bor i Norge, har bodd her ganske lenge nå og blir påvirket, og man ser jo at det er nyttig å være aktiv.

Endringer i innvandringspolitikk og regelverk

Innvandringsregelverket i Norge er i stadig endring, og det ble særlig innført en lang rekke innstramninger i etterkant av de høye asylankomstene i 2015. To av innstramningene fra denne perioden dukker opp i vårt materiale: inntektskravet for permanent opphold, og arbeid med tilbakekall og opphør av flyktningstatus.

Det såkalte «asylforliket» på Stortinget i november 2015 samlet alle de politiske partiene unntatt Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne bak en rekke innstramninger, deriblant at

[...] utlendingsmyndighetene uten ugrunnet opphold kan starte med tilbakekalling av oppholdstillatelsen dersom grunnlaget for midlertidig beskyttelse kan ha falt bort som følge av politiske, sosiale eller humanitære forbedringer i hjemlandet (punkt 5, Asylforliket 2015).

Dette ble fulgt opp av en instruks om opphør og tilbakekall av flyktningstatus i 2016, som er blitt revidert en rekke ganger. I forlikets punkt 15 fremgår det også at «Stortinget ber regjeringen fremme et lovforslag om nye midlertidige beskyttelsesformer, der oppholdstid ikke danner grunnlag for permanent oppholdstillatelse. Beskyttelsesbehov skal ligge til grunn for innvilgelse av permanent opphold. Proposisjonen skal også omhandle bruk av integreringskriterier for innvilgelse av permanent opphold (dette i kombinasjon med krav til oppholdstid ut over fem år for enkelte beskyttelseskategorier). Saken skal legges frem slik at tiltakene kan iverksettes i løpet av første halvår 2016» (Asylforliket 2015).

Dette punktet ble fulgt opp i den såkalte «Innstramninger II»-pakken, som ble sendt på høring i juleferien 2015 og vedtatt i juni 2016. Integreringskriteriene som ble innført, er krav om å ha bestått avsluttende prøver i norsk og samfunnskunnskap, samt et krav om selvforsørgelse, for å kunne få permanent oppholdstillatelse i Norge. Samlet sett kan disse endringene sies å representere en endring mot mer midlertidighet i innvandringspolitikken enn tidligere, og en vending bort fra tanken om at asyl i Norge er en varig løsning (Eggebo og Staver 2020).

Inntektskravet for permanent opphold

Syrerne er den gruppen som har kommet til Norge mest nylig, og som i størst grad har blitt påvirket av innstramningene siden 2015. Blant de syriske mannlige informantene diskuteres inntektskravet for permanent opphold inngående, fordi de opplever at reglene for permanent opphold gjør at de er nødt til å prioritere jobb først og fremst:

Jeg tror at vi ... jeg tror også systemet, for eksempel strategi for integrering i Norge må enten velge jobb eller språket og ikke lage ekstra vanskelig for oss. De laget to forskjellige oppgaver, er det jobb eller språket først? Så kom det vanskeligheter for etablere seg i det norske samfunnet. Skal du få permanent oppholdstillatelse eller ikke? [...] De nye reglene gjør vår oppgave vanskelig, så vi har valgt noe som passer for oss for å få papirer og bo i Norge. Spesielt det med permanent oppholdstillatelse, jeg tror det kunne forbedre resultatene i forhold til frivillighet.

Intervjuer: Ja, du tenker den nye integreringsloven gjør det vanskeligere?

Ja, så, du må skaffe jobb for å få permanent oppholdstillatelse, okei, men jeg har ikke nok tid til å skaffe jobb fordi jeg lærer norsk.

Informantens poeng her er at inntektskravet for permanent opphold gjør at syrerne må ha et ensidig fokus på å skaffe jobb – på bekostning av å lære norsk og å delta i aktiviteter som ikke er betalt, slik som frivillig arbeid. Og permanent opphold oppleves som avgjørende for å bygge et liv i Norge, der de ikke frykter å bli sendt tilbake. Senere setter informantene det enda mer på spissen:

Jeg tror vi kan jobbe litt for ekstra frivillighet [...]. Problemet skal være hos UDI, hvordan kan vi få papirene på plass? Det største problemet for oss som kom fra Midtøsten, er den utryggheten. Vi er her for å være trygge. Og hva betyr trygghet for oss? Å ikke dø. Noen tenker at trygghet for oss er å få jobb. Det er ... vi var normale mennesker før krigen, men etter krigen har vårt behov endret seg litt. Vi trenger trygghet. Vi er ikke trygge. Mat, okei, her og der finnes det mat. Vi trenger trygghet. Trygghet i Norge finnes når du får papir fra UDI [altså permanent oppholdstillatelse], og hvis du sjekker reglene som går til papir, frivillighet telles ikke der. Så hvis du er veldig aktiv i frivillighet, gjør det ingenting for din søknad i UDI.

Frem til 2017 var det ikke krav om inntekt for å få permanent opphold, så de andre informantene vil i liten grad ha vært berørt av akkurat denne problemstillingen, men også somaliske informanter beskriver en «overlevelsesmodus» som gir lite overskudd og tid til å delta i frivilligheten. Alle flyktninger som har kommet siden 2014, vil imidlertid kunne føle på den samme usikkerheten om de syriske informantene beskriver. Botidskravet for permanent opphold er også hevet til fem år, slik at den eksistensielle usikkerheten som beskrives, varer i minst fem år, eller frem til personen tjener nok penger.

Tilbakekall av flyktningstatus og opphold

Mens de syriske informantene forsøker å oppfylle inntektskravet for permanent opphold, har somaliere i større grad opplevd usikkerhet knyttet til den andre innstramningen om tilbakekall og opphør. Opphør av tillatelser handler om at beskyttelsesbehovet anses som bortfalt, men det har også samtidig vært fokus på tilbakekall av tillatelser som myndighetene mener har vært gitt på feil grunnlag. Disse praksisene har hatt negative konsekvenser for integrering blant de berørte. Brekke og kollegaer (2019) beskriver bortfall av motivasjon for å fullføre kurs eller prøve å finne jobb, og også stigmatisering innad i det somaliske miljøet.

Utryggheten Brekke med flere finner i sin studie, kommer også til uttrykk blant våre informanter. En av de somaliske informantene beskriver det som en ond sirkel:

Særlig da man hadde for eksempel tilbaketrekk av oppholdstillatelsene, bosettingstillatelsene. Disse her påvirket ikke bare de som kom som flyktninger, men barn som ble født og oppvokst i Norge som sa: «Nei, jeg kan ikke vite hva som kommer til å skje i morgen, fordi det kan hende norske myndigheter kan finne på at foreldrene mine gjorde en feil da de kom, og da kan det også påvirke meg. Selv om jeg ble født og oppvokst i Norge, så kan det hende jeg mister opphold og må kastes ut av Norge.» Så disse onde sirklene går rundt, og det blir snakket imellom, og da skaper det mistillit mot myndighetene og samtidig tillit til systemet i Norge.

Tillit og sivilsamfunnsdeltakelse

På tross av det som kan karakteriseres som en sterk arbeidslinje i norsk integreringspolitikk, har det de senere årene også vært et økende fokus fra myndighetenes side på betydningen av samhold og tillit for å oppnå reell integrering og likeverdig medborgerskap. Et resultat av dette var utnevnelsen av Brochmann II-utvalget i 2016. Utvalget skulle se på langsiktige konsekvenser av høy innvandring, og analysere spenninger som kan oppstå når befolkningssammensetningen endres og det blir større kulturell og verdimessig ulikhet i samfunnet. Utvalget ble også bedt om å diskutere ulike tiltak og virkemidler som eventuelt kan bidra til å styrke følelsen av fellesskap og trygghet i befolkningen. I den følgende Integreringsstrategien fra 2019 ble begrepet hverdagsintegrering introdusert (Departementene, 2019). Dette begrepet ble igjen videreutviklet i en egen strategi fra 2021: Hverdagsintegrering – strategi for å styrke sivilsamfunnets rolle på integreringsfeltet 2021-2024. Ifølge den sistnevnte strategien kan høy deltakelse i sivilsamfunnet bidra til å «øke tilliten, inkluderingen og den demokratiske deltakelsen» (Kunnskapsdepartementet, 2021:4). I en pilotundersøkelse om nettopp hverdagsintegrering (Dalen et al., 2022), finner forskerne at sysselsetting, utdanning, botid, norskkunnskaper, og til dels religiøsitet, har betydning for innvandreres generelle tillit til det norske samfunnet.

Tidligere forskning på feltet viser også at frivillig deltakelse har sammenheng med tillit til samfunnet og offentlige myndigheter. I en studie om sivilsamfunnsdeltakelse blant innvandrere i Norge finner forskerne en positiv sammenheng mellom frivillig arbeid og tillit, og at det er en særlig sterk sammenheng mellom deltakelse i såkalte overskridende organisasjoner (det vil si organisasjoner som samler personer på tvers av ulike kjennetegn) og tillit (Eimhjellen et al., 2020). Andre studier viser at det er viktig å nyansere dette funnet, da ulike individer og grupper vil ha ulike forutsetninger for å engasjere seg, bygge tillit og bli innlemmet i et samfunn. I hvilken grad høy deltakelse i sivilsamfunnet kan bidra til økt tillit til samfunnet, organisasjoner, offentlige institusjoner og myndigheter, vil avhenge av kjennetegn ved grupper og

individer i tillegg til kontekstuelle kjennetegn både ved de samfunnene gruppene og individene kommer fra, og de samfunnene de skal integreres i (Eimhjellen et al., 2021).

Forholdet mellom sivilsamfunnsdeltakelse og tillit har ikke én enkelt årsakssammenheng. På samme måte som sivilsamfunn og integrering ikke kan karakteriseres som ett felt (se kapittel 1), er det også viktig å operere med ulike skiller når vi diskuterer forholdet mellom sivilsamfunnsdeltakelse og tillit. Selv om dette forholdet har ulike årsaksretninger, kan vi si at et hovedskille går mellom 1) hvordan tillit kan bidra til deltakelse, og 2) hvordan deltakelse kan bidra til tillit. I dette kapitlet skal vi se nærmere på følgende spørsmål: Hvordan påvirker opplevd tillit, eller manglende opplevd tillit, individers og gruppers deltakelse i sivilsamfunnet? Hvordan påvirker personers og gruppers tillit, eller manglende tillit, til ulike frivillige organisasjoner deres tillit til myndighetene og storsamfunnet for øvrig? Og hvordan eller i hvilken grad kan deltakelse i minoritetsorganisasjoner/-felleskap og/eller majoritetsorganisasjoner bidra til økt tillit til offentlige institusjoner og myndighetene?

Tillit og fordommer

I likhet med integrering kan tillit forstås som en gjensidig eller toveis prosess. Litt enkelt kan man si at for å *få* tillit og respekt til noe eller noen, må man også oppleve at de eller det *har* tillit til deg. Vi vet foreløpig lite om hva som bidrar til å bygge opp eller bryte ned tillit når innvandrere møter samfunnets institusjoner (Friberg og Elgvin, 2016). En studie fra Danmark hevder imidlertid at det har en del å si om innvandrere opplever at samfunnets institusjoner behandler dem på en rettferdig og likeverdig måte (Nannestad et al., 2014). Som beskrevet mer inngående i kapittel 2 har de fire landgruppene fått ulike karakteristikk i norsk offentlig diskurs, med tamilene som «superinnvandrere», somaliere som en «problemgruppe», syrere som lidende ofre, og polske arbeidsinnvandrere som primært arbeidstakere. Vi vil her se nærmere på hvordan både fordommer og forventninger kan påvirke deltakelse, med hovedvekt på erfaringene fra informantene fra Somalia og Sri Lanka, da disse er svært forskjellige når det gjelder i hvilken grad de opplever fordommer.

Lave forventninger

Det vi finner, er at ulike landgrupper har svært ulike opplevelser av hvordan de som gruppe blir oppfattet av storsamfunnet, og at dette igjen har innvirkning på selvfølelse og initiativ på et individuelt nivå. Informantene med bakgrunn fra Somalia er de som i størst grad forteller om en opplevelse av å bli møtt med negative fordommer basert på landbakgrunn. Både kvinner og menn beskriver at de i møte med sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner, i tillegg til i møte med offentlige institusjoner, ofte får en følelse av at somaliere i Norge forbindes med sosioøkonomiske problemer som utenforskap og velferdsavhengighet. De opplever at mange oppfatter somaliere som noen som *«trenger mer hjelp enn*

de kan bidra». En mannlig informant fra Somalia beskriver denne opplevelsen slik:

Du aner ikke hvor mange ganger jeg har hørt etniske nordmenn som sier: 'Du er en annerledes somalier'. Og så spør jeg ofte: 'Hvor mange somaliere kjenner du?' Da er det noen som sier: 'Du er den første jeg har møtt'. Men hvordan sammenligner du meg med noen som du aldri har møtt, sant?

Den samme informanten utdyper at slike fordommer også gir seg utslag i en opplevelse av at somaliere ikke anses som en ressurs av frivilligheten. I tillegg påvirker slike opplevelser personers selvtillit i negativ forstand og kan skape en følelse av håpløshet. «... *det er jo fortsatt et bilde av at somaliere utnytter systemene og ikke er like aktive som alle andre. Så dette her, det bildet påvirker også selvtilliten til somaliere selv.*» Med andre ord er det en sammenheng mellom hvordan du blir møtt av storsamfunnet, og hvordan du tenker om deg selv som bidragsyter til storsamfunnet. Det å oppleve å bli møtt med manglende respekt og tillit, kan dermed føre til manglende selvtillit til å påta seg ansvar og oppgaver.

Som et instruktivt eksempel på dette forteller en kvinnelig somalisk informant om opplevelsen av å bli møtt med lave forventninger. Hun var blitt valgt til klassekontakt i datterens klasse, og var derfor med på et planleggingsmøte for et 17. mai-arrangement på skolen. Selv da hun, i alles påsyn, satt og skrev ned det de avtalte, var det en av de andre deltakerne som spurte høyt om det var noen som kunne påta seg å skrive referat. Hun opplevde dette som om de andre ikke trodde at hun kunne skrive norsk, og/eller bidra i det hele tatt. Samme informant fortsatte med å si at hun tror dette kommer til å endre seg over tid, og at samfunnet kommer til å ha større respekt for, og forventninger til, barna hennes. I ekspertgruppeintervjuet med syriske damer var det også flere som nevnte at de hadde opplevd å bli møtt med fordommer på grunn av landbakgrunn og/eller religion.

Høye forventninger

Informanter fra Sri Lanka antyder derimot at utfordringen for tamiler som etnisk gruppe i Norge er motsatt – at tamilene er så godt integrert at de kan bli oversett. Som nevnt i kapittel 2 oppfattes ofte tamiler som «superinnvandrerne» og kan derfor «bli litt glemt, på godt og vondt», ifølge én av informantene. Selv om det også i ekspertgruppeintervjuene med tamiler var enkeltpersoner som nevnte episoder med direkte eller indirekte diskriminering på grunn av navn og religion, opplevde tamilene som gruppe å bli møtt med tillit og respekt. Det ble trukket frem at tamiler har høy score på skoleresultater og høy andel i jobb, og at de opplever å få skryt for at de i liten grad belaster det norske samfunnet. Utfordringene er at dette igjen kan oppleves som et press. Som en kvinnelig informant formulerte det: «*Tillit er også en plikt, og fallhøyden er stor.*» Dette

sitatet sier noe om at det innad i det tamilske miljøet kan være en form for sosial kontroll (til dels med positivt fortegn). Informanten presiserer videre at dette presset først og fremst har handlet om arbeid og utdanning, og i mindre grad om medborgerskap og deltakelse i storsamfunnet. Det var også en mannlig informant fra Sri Lanka som påpekte at han var imponert over det norsk-somaliske miljøet, og som mente at norsk-somalierne deltar i den norske debatten og det norske samfunnet generelt i større grad enn personer fra det tamilske miljøet i Norge. Han spekulerte i om mindre politisk engasjement i det norske samfunnet blant personer fra den tamilske gruppen kan handle om at tamiler ikke opplever å møte like mye motstand og rasisme som personer med bakgrunn fra Somalia og Pakistan.

Minoritetsorganisasjoners betydning for tillit

Fra tidligere studier vet vi at mange innvandrere engasjerer seg i det vi her har valgt å kalle minoritetsorganisasjoner og -nettverk. Det vi derimot vet mindre om, er om og på hvilken måte innvandrere selv opplever at det norske samfunnet og myndighetene har tillit til disse organisasjonene og nettverkene, og hvordan de selv opplever at slik deltakelse gir tillit til myndighetene og samfunnet.

Transnasjonalt fokus

I ekspertgruppeintervjuene med menn fra Sri Lanka ble minoritetsorganisasjonene og -nettverkene opprettet av tamiler som kom til Norge før 2009, beskrevet som svært politiske. Disse organisasjonene og nettverkene var hovedsakelig en del av den tamilske diasporaens støtteapparat rundt De tamilske frigjøringsstignenes (LTTE) kamp for en egen tamilsk stat på Sri Lanka (se kapittel 2 for mer om dette). Det er flere av informantene som opplevde at dette transnasjonale fokuset var og er helt nødvendig for mange tamiler i Norge, at det nærmest er en del av deres identitet. Frem til avslutningen og tapet av krigen i 2009, opplevde mange også en stor vilje til samarbeid fra norske myndigheter, noe som de igjen mener bidro til å skape tillit til det norske samfunnet. Etter dette fortalte flere at de i økende grad har opplevd å bli mistenkeliggjort av norske myndigheter for sitt politiske engasjement på Sri Lanka. Det blir etterlyst at norske myndigheter i større grad har forståelse for at mange innvandrere lever i en transnasjonal tilværelse, og at det ikke nødvendigvis er et motsetningsforhold mellom det, og å være en del av det norske felleskapet. I tillegg er det en erkjennelse blant flere av våre informanter om at det er et behov for større demokratisk forankring og åpenhet i noen av de tamilske organisasjonene, blant annet for å gi flere unge muligheter til å slippe til.

Samarbeid med lokale myndigheter

Opplevelsen av at støtte fra, og samarbeid med lokale myndigheter bidrar til større tillit til samfunnet, støttes av informanter fra alle de fire landgruppene. En kvinne med bakgrunn fra Polen forteller at hun ble veldig overrasket over støtte og hjelp hun fikk fra norske myndigheter da «hennes» organisasjon ønsket å arrangere en festival:

Hvis man på en måte forklarer prosjektet sitt og dokumenterer hva man vil, så kan man få veldig mye støtte til det. Og det slår tilbake, da, til at man har tillit til myndighetene også.

I ekspertgruppeintervjuet med menn fra Somalia (som alle var bosatt i en større norsk kommune), ble det også vist til flere eksempler hvor kommunen har samarbeidet med minoritetsorganisasjoner og trossamfunn. De forteller om en prosess hvor man gjennom kontakt og samarbeid over tid har bygget tillit mellom kommunen og minoritetsorganisasjoner. I forbindelse med et arrangement moskeen hadde på verdens frivillighetsdag, var både ordfører og kommunelegen til stede. En minoritetsorganisasjon har også hatt et samarbeid med politiet om forebyggingsarbeid blant ungdom som sliter, og moskeen har ofte besøk fra skoler og barnehager. Til sammen opplever de frivillige at dette skaper stor tillit og legger et grunnlag for samarbeid og dialog med myndighetene.

De som derimot har motsatt erfaring, opplever at manglende samarbeid og kontakt skaper større mistro til norske myndigheter og frivillige organisasjoner. I ekspertgruppeintervjuet med kvinner fra Syria fortalte flere om manglende oppfølging fra kommunen og for så vidt lokale media i forbindelse med id-feiring, noe som ble tolket som laber interesse for innvandrernes kultur. En av informantene fortalte at hun som aktiv i en frivillig forening forsøkte å lage et større arrangement for feiring av id, som involverte både skole og muligens kommunen, som responderte positivt på initiativet og lovet å tilrettelegge for det. Hun forteller at hun ikke hørte mer fra dem, noe hun opplevde som svært demoraliserende. Hennes subjektive oppfatning, som andre i gruppeintervjuet delte, er at kommunen ikke er interessert nok i å vise innvandrernes egen kultur positiv oppmerksomhet:

De vil bare at vi skal være inne i det norske samfunnet, men de vil aldri komme inn på innvandrersamfunnet. Ikke i det hele tatt. Det er ingen som bryr seg om at vi feirer id.

På denne måten gir informantene uttrykk for at manglende interesse for innvandreres egen kultur – gjerne kulturelle begivenheter av stor viktighet for innvandrerne selv – kan virke generelt demoraliserende. Det er her viktig å presisere at dette også kan handle om tid. Informantene fra Somalia som fortalte om et godt samarbeid med kommunen, hadde alle bodd lenger i Norge enn

informantene fra Syria. Informantene fra Somalia presiserte også at kontakt *over tid* mellom minoritetsorganisasjoner og kommunen hadde hatt stor betydning for den gode samarbeidsrelasjonen de nå opplevde at de hadde.

Intern tillit

Innvandrere kan også selv ha manglende tillit til minoritetsorganisasjoner og -nettverk av ulike årsaker. En av de polske informantene forteller at politikk – nærmere bestemt delte meninger om den politiske situasjonen i Polen – er en kilde til konflikt blant polakker i Norge, og anbefaler å vektlegge kulturelt fellesskap og å nedtone det politiske om man skal få folk til å delta i polske foreninger her til lands. Hun forteller at det er fremgangsmåten en har valgt i den lokale polske foreningen:

De har på en måte prøvd å være helt apolitiske og ikke ha noe med politikk å gjøre, og det er på en måte.. det har kanskje fungert bra, fordi Polen er jo splittet i midten, tror jeg, så hvis du skal fange bredt, så må du kanskje ikke blande politikk så mye.

Hun utdyper videre at det har vært nødvendig å jobbe med å bygge tillit til egne organisasjoner internt. I den forbindelse har det å fokusere på åpenhet når det gjelder økonomi, og opplæring av frivillige har vært viktig. Hun mener også at det å bygge tillit internt må komme før det å bygge tillit til kommunen og andre offentlige myndigheter.

Andre forteller om sosial kontroll i minoritetsorganisasjoner. Et par informanter i gruppeintervjuet med kvinner fra Sri Lanka forteller om en situasjon der foreldregenerasjonen er sterkt engasjert i det som skjer i landet de flyktet fra, og fortsatt har mye av sin identitet knyttet til det som skjer i deres eget etniske miljø. Det kan føre til konflikter med barna, som har en fot i norsk kultur som foreldrene mangler, og som opplever deltakelsen i minoritetsorganisasjoner som tvangspreget. Den ene av disse informantene forteller at hun sluttet i en organisasjon som følge av sosial kontroll, mens den andre forteller at deltakelsen kan oppleves som «ufrivillig frivillig».

Tradisjonelle norske organisasjoners betydning for tillit

Som nevnt innledningsvis har vi i denne studien hatt en såkalt eksperttilnærming. De vi har intervjuet, har hatt bred erfaring med deltakelse i sivilsamfunnet, inkludert deltakelse i både minoritets- og majoritetsorganisasjoner. Et gjennomgående funn er at for de som deltar, har slik deltakelse stor betydning for tillit til, og kjennskap til, det norske samfunnet. En informant beskriver det på denne måten:

Frivilligheten hjelper mye å ha tillit til samfunnet fordi det er mest, eller det beste stedet for å få kontakt med samfunnet, er gjennom frivillighet. Så, de folk

som jobber med frivillighet er litt spesielle også, mer inkluderende enn andre steder.

Andre forteller også om hvor viktig det har vært å bli sett. En mannlig informant fra Polen fortalte hvordan en rektor viste han tillit og spurte om han kunne stille som foreldrekontakt i barnets klasse. Rektoren begrunnet dette med at det var mange polske barn på skolen og ingen polske foreldre i foreldreutvalget. Det å bli bedt om å bidra og på denne måten bli vist tillit og ansvar betydde veldig mye for han, og hadde igjen betydning for at han senere engasjerte seg i fagforening og politikk: *«For meg var det stor hjelp og det var viktig for meg – for å bli kjent med lokalmiljø og med folk. Det at jeg ble spurt husker jeg godt, og det vil jeg huske videre.»*

Informantene i denne studien ble også valgt ut på grunn av at de hadde et stort nettverk i egen landgruppe. Gjennom kjennskap til både egne og andres erfaringer kunne de dermed gi utdypende informasjon om hva som kan gi mer eller mindre tillit til tradisjonelle norske organisasjoner. Mange nevner at for innvandrergupper fra land med en mindre organisert og byråkratisert, og i noen tilfeller «påtvunget», frivillighet, kan det ta tid å forstå og få tillit til de tradisjonelle norske organisasjonene. De kan for eksempel spekulere om motiver og mistenke koblinger til politikk og styrende myndigheter. I de følgende avsnittene vil vi vise hvordan skepsis til ulike sider ved den tradisjonelle norske frivilligheten kan påvirke tillit.

Spekulasjon om motiv

Informanter med bakgrunn fra både Syria, Somalia og Polen forteller at det kan være vanskelig å forstå hvorfor noen skal jobbe som frivillige, uten lønn, for store organisasjoner som også har lønnede ansatte. I ekspertgruppeintervjuet med kvinner fra Polen var det en informant som formulerte denne skepsisen slik: *«Hvorfor skal vi jobbe gratis når noen får fete lønninger? Hvorfor bruker de frivillige som gratis arbeidskraft?»* I det samme gruppeintervjuet er det andre informanter som forteller at det også er noen som er skeptiske til frivillighet generelt som følge av ulike type negative erfaringer de har gjort seg i minoritetsorganisasjoner i eget miljø, eller at politiske og etniske spenninger internt kan gjøre at man vegrer seg for å delta som frivillig.

Man skjønner ikke folk som jobber frivillig som idealister, at man på en måte tror at det ligger alltid en eller annen vinning bak. Sann ryktespredning og diverse.. så mange som kanskje har lyst å jobbe frivillig, vil ikke vise seg, vil ikke gå ut offentlig med det fordi de blir jo ofte mistenkt for å ha økonomiske fordeler av det. Man tror ikke at noen jobber ut ifra hjertets lyst og at vi er idealister.

Det at manglende kjennskap til norsk frivillighet kan føre til at enkelte innvandrere spekulerer om motiver, er også noe som nevnes i ekspertgruppe-

intervjuet med somaliske menn: «*Mange tenker liksom 'Oi, vil man liksom gjøre all denne jobben gratis for ... hva er det, hva er det de vil frem til liksom?' , rett og slett.*» En oppfatning av eller mistanke om at noen i frivillige organisasjoner kanskje beriker seg økonomisk, blir også nevnt av en tamilsk informant. Informanten viser til at det oppstod en mistanke om nettopp det etter pengeinnsamling for tamiler på 2000-tallet:

Når det er organisasjoner som samler inn penger – tror jeg at det fører til stor skepsis blant tamiler, i hvert fall. I siste fasen av krigen på Sri Lanka i 2009 var jo det flere aktører som samlet inn penger. Og så er det fortsatt et spørsmål om hvor noen av de midlene har blitt av, fordi tamiler er jo veldig gavmilde, så det var jo folk som på en måte gav og gav og gav.

Slike erfaringer kan også skape en skepsis til hvordan organisasjoner i Norge forvalter både støtte fra myndighetene og innsamlede midler, og viser viktigheten av at organisasjoner er transparente når det gjelder både styring og økonomi. En kvinnelig informant fra Polen mener at det hadde ført til større tillit dersom tradisjonelle norske frivillige organisasjoner i enda større grad hadde tilgjengeliggjort hvordan de bruker pengene de samler inn og får i støtte fra myndighetene.

Frivillighetens kobling til lokale og sentrale myndigheter

En annen utfordring når det gjelder tillit til større norske organisasjoner, er at frivilligheten i Norge generelt har sterke koblinger til myndighetene, både gjennom økonomisk støtte, samarbeid og ulike avtaler. For innvandrere som har ulike (dårlige) erfaringer med myndigheter og offentlige institusjoner fra eget hjemland, kan slike bånd bidra til å skape mistillit til organisasjoner. En informant med bakgrunn fra Polen tror at oppfattelsen av at norske organisasjoner er sterkt knyttet til myndighetene, fører til at flere polakker heller oppretter egne, interne organisasjoner enn å engasjere seg i tradisjonelle norske organisasjoner.

Det er også flere informanter fra Somalia som opplever at frivillige organisasjoners rolle som arena for politiske myndigheters forebyggende arbeid med ømfintlige temaer som tvangsekteskap, radikaliserings og omskjæring kan være problematisk. Selv om for eksempel trossamfunn har deltatt aktivt i slik forebygging (se for eksempel Winsvold et al., 2016), mener en informant i ekspertgruppeintervjuet med somaliske menn at dette kan generere en viss vegring i enkelte innvandremiljøer mot frivillige organisasjoner:

Jeg opplever at det er en oppfatning om at frivillighet i Norge stort sett drives av myndighetene, og det er veldig mye skepsis til den type aktiviteter, at de har et visst mål. For eksempel når du jobber med radikaliserings. Det er et veldig, veldig betent tema. Og når du jobber med omskjæring og tvangsekteskap ... det er ganske betente og tabubelagte tema som er litt vanskelig, ikke sant.

En annen informant i samme gruppeintervju viser til at hans organisasjon har jobbet mot radikaliserings, og at dette har ført til at organisasjon har blitt anklaget for å bidra til stigmatisering (av målgruppen).

Kulturell påvirkning og «fornorsking»

I tillegg nevner informanter med bakgrunn fra både Syria og Somalia at noen innvandrere også er skeptiske fordi de frykter uønsket kulturell påvirkning fra majoritetssamfunnet, på bekostning av innvandreneres egen kultur. De konkrete tingene eller aktivitetene informantene nevner, er at deltakelse i frivillighet kan representere et forsøk på «fornorsking», tilstelninger med mat som ikke er «halal», alkoholkonsum og bekymring for døtrene (i samvær med gutter). En kvinnelig informant med bakgrunn fra Somalia forklarer frykten for «fornorsking» på denne måten:

Jeg føler (...) folk vet ikke egentlig så mye om forskjellige ting [navn på tradisjonell norsk frivillig organisasjon] gjør. Jeg har hørt at de tenker «oi, disse organisasjonene, prøver de liksom å fornorske oss, eller?». Da føler de seg kanskje tryggere i sånne organisasjoner der de vet liksom hvem som er med, og hvilken bakgrunn de har, og sånn.

Denne informanten setter dermed skepsisen inn i en større kontekst – hun tror at det dreier seg om en mer generell frykt for å tape sin egen kultur når man kommer til helt nytt og annerledes land. En annen informant med bakgrunn fra Syria tar også opp frykten for uønsket kulturell påvirkning, herunder bekymring for døtrenes (eventuelle) samvær med gutter:

Vi sier at her tror de fleste på ingenting eller humanisme, da, og vi tror på Gud. Så familier er redd for at barna deres blir påvirket av andre grupper. Det er det hele, rett og slett. Og selvfølgelig er det seksuelle greier. Jeg har en venn som sier: «Ja, det er null stress hvis sønnen min går rundt og tulle med den jenta, men jenta mi skal ikke tulle med noen gutter.» Så det går stort sett på jenter, ikke gutter.

Skepsis til norske organisasjoner på grunn av organisasjonenes kobling til myndighetene blir også tatt opp i ekspertgruppeintervjuet med somaliske menn. Her er det en som forteller at når større organisasjoner eller myndighetene ønsker å samarbeide med minoritetsorganisasjoner og -nettverk, kan det oppleves som om det ligger en skjult agenda bak samarbeidet. Dette gjelder særlig når samarbeidet er om betente og tabubelagte temaer:

For når [navn på en informant] nevnte disse temaene, som kommer fra regjeringen som en del av handlingsplanen mot tvangsekteskap, omskjæring og radikaliserings. Det er noen viktige tema, sant, i et demokratisk samfunn. Men allikevel, når det ikke er tillit [til større norske organisasjoner], er det ikke lett å gjennomføre.

Barrierer og fremmere

Barrierer og fremmere for deltakelse er et sentralt tema i frivillighetsforskning, både for majoritets- og minoritetsbefolkningen (se for eksempel Wollebæk et al., 2015; Folkestad og Mjelde, 2016; Eimhjellen og Arnesen, 2018; Eimhjellen et al., 2021; Dalen et al., 2022). Når det gjelder personer med innvandringsbakgrunn, er språk, liten kunnskap om den «norske» formen for frivillighet og få eller svake bånd til personer og miljøer som rekrutterer til majoritetsorganisasjoner, blant de viktigste barrierene. Tilsvarende trekker Folkestad og Mjelde (2016) frem bedre tilrettelegging for frivillig deltakelse, synliggjøring av godene og fordelene ved å delta som frivillig samt en mer målrettet rekrutteringsinnsats mot typiske grupper som deltar mindre, som mulige suksesskriterier for økt deltakelse.

Mens vi i kapittel 4 tok opp betydningen av tillit i generell forstand – at manglende tillit er en form for barriere, og at økt tillit kan ha positive effekter – skal vi i dette kapitlet diskutere hva somaliere, tamiler, polakker og syrere i Norge opplever som øvrige spesifikke, konkrete barrierer og mulige suksesskriterier for deltakelse i frivillige organisasjoner generelt. Både som individer og som grupper har disse dels kortere botid, fortrinnsvis syrere og polakker, og ulik innvandringsbakgrunn. Mens førstnevnte har kommet som flyktninger til Norge i løpet av de fem til ti siste årene, er sistnevnte fortrinnsvis arbeidsinnvandrere. Det er derfor ikke gitt at de møter på eller opplever de samme barrierene som tidligere forskning har pekt på. Kort oppsummert finner vi at informantene trekker frem både kjente faktorer og nye som kan inndeles i tre sett av faktorer: språk og livssituasjon; praktiske forhold; og manglende kjennskap til norsk frivillighet og behov for oppsøkende virksomhet. Vi presenterer og diskuterer disse etter tur, og hvordan det kan tilrettelegges for økt deltakelse. Vi bruker instruktive sitater for å eksemplifisere. Ofte henger barrierer og suksesskriterier nært sammen; et suksesskriterium kan være motsatsen til en spesifikk barriere. Vi begynner med språk og livssituasjon.

Språk og livssituasjon

Manglende norskkunnskaper er kanskje den enkeltfaktoren som flest informanter trekker frem, både i gruppeintervjuer og de individuelle

intervjuene. Språk kan være en barriere på forskjellige vis, både rent praktisk, og ved at manglende evne til å kommunisere kan gå ut over selvfølelsen. Som en informant påpeker:

Dessverre vil mange ikke delta på dugnader på grunn av språk. De fleste blir litt flau når de ikke kan nok språk til å prate, og hvis man skal jobbe som frivillig, må man snakke litt, for eksempel hvis jeg skal sitte i kassen i kiosken.

En annen informant mener at dette i utgangspunktet er et problem for førstegenerasjonsinnvandrere: *«Hvis jeg skal ta for meg første og andre generasjon, så er jo språket uten tvil en barriere for førstegenerasjonen.»*

Livssituasjon som barriere dreier seg om hindringer og utfordringer i hverdagen, og at frivillig deltakelse rett og slett ikke er det man er opptatt av. En del er i en generelt presset livssituasjon som følge av det å skulle skaffe seg eller være i en jobb, eller de, særlig innvandrerkvinner, er i en krevende familiesituasjon hvor de er travle med barnepass. Det kan føre til manglende overskudd, kapasitet eller interesse til å delta frivillig. I et gruppeintervju snakker en av informantene om det å befinne seg i «overlevelsesmodus». Det er et treffende begrep som beskriver en situasjon hvor man som kanskje relativt nyankommen innvandrer har nok med seg og sitt – nok med å skulle integrere seg, og hvor fokuset ganske enkelt er på de umiddelbare hverdagsutfordringene og ikke på det å delta i frivillighet. I ekspertgruppeintervjuet med syriske kvinner viser en av informantene til at det å ha kommet til Norge som flyktning gjør at man mangler en familie til å avlaste seg:

(...) de har ikke familier her, så det betyr at de bruker tiden på familien sin, for eksempel barna sine og sånn. Så det er veldig vanskelig å finne tid til å bli med på frivillige aktiviteter siden barna er alene hjemme.

De fleste som innvandrer til Norge, gjør dette som unge voksne, i en etableringsfase. Noen av informantene tok opp at det på noen frivillige aktiviteter som var rettet mot nyankomne innvandrere, kan være en mangel på jevnaldrende norske, og dermed lite mulighet til å skaffe seg norske venner og nettverk blant personer i samme livssituasjon. I et av gruppeintervjuene forteller noen yngre kvinner om et frokostarrangement med fokus på språktrening hvor det primært kom eldre norske kvinner, foruten flyktningene som var invitert:

De sitter og strikker. De snakker bare om barnebarna, så det var veldig kjedelig. Det er ikke sånn felles tema, utenom krig. Vi opplevde krig, og de gamle norske har opplevd krig også. Så det temaet var interessant. Det temaet var veldig sånn felles tema mellom alle. Men ikke noe mer.

De forteller videre at det oppleves som demotiverende å bare møte eldre frivillige når man hadde blitt forespeilet (og håpet på) at det er mulig å få norske venner på egen alder. I dette tilfellet førte generasjonsforskjellene til at det ble færre og færre innvandrere som fortsatte å komme på disse arrangementene.

Det å stå utenfor arbeidsmarkedet ses som en spesielt stor barriere. Som én informant formulerer det: «(...) *mange sliter med å finne seg jobb. Og jobb er prioritert. 'Jeg skal ikke begynne å jobbe gratis eller jobbe i frivillighet når jeg ikke har egen jobb'*». Samme informant mener det ikke å ha en jobb kan gå utover troen på at man kan ha noe å bidra med som frivillig, og tror at innvandrere kan tenke at «[o]kei, jeg har ikke noe å bidra med, hvordan kan jeg være aktiv i frivilligheten når jeg ikke klarer en gang å finne meg en jobb?». I et av gruppeintervjuene er informantene enige om at det å ha en jobb bidrar til økt deltakelse generelt, som en form for springbrett ut i samfunnet.

I et av de andre gruppeintervjuene er en av informantene av den oppfatning at integreringslovverket, med kravene de som nyankomne flyktninger møter, ikke tilrettelegger for frivillighet på en god måte og kan komme direkte i veien for å delta som frivillig:

På syv år må du gjøre alle ting. Ta utdanning, og du må ta fagbrev, og du må lære språket godt, og du må få deg god lønn (...). Og norske mennesker trenger 30 år på å gjøre det samme, men en utlending må klare det på syv år.

Livssituasjon som barriere kan også handle om at man har mentalt fokus på den politiske og samfunnsmessige situasjonen i landet en utvandret fra, og at dermed blir lite overskudd igjen til å delta frivillig i Norge utover å hjelpe egen etnisk gruppe. De tamilske informantene forteller at så er tilfelle for tamiler i Norge; førstegenerasjons-tamiler jobber mye frivillig for å hjelpe andre tamiler, inkludert på Sri Lanka. En av de individuelle informantene uttrykker det slik:

Vi flyttet jo på grunn av krigen. Vi føler at, okei, vi er nødt til å gjøre noe tilbake for disse folkene, så med den tiden og den energien som vi har, vil vi fokusere på Sri Lanka og våre folk. Da har man ikke ekstra tid til andre organisasjoner og sånne ting.

Bedre tilrettelegging på et rent praktisk plan vil kunne ha en viss positiv effekt på deltakelsen i den grad lav deltakelse skyldes livssituasjon. Vi diskuterer praktiske forhold som barriere i neste avsnitt.

Praktiske barrierer

Praktiske barrierer er en relativt variert kategori barrierer som inkluderer konkrete hindringer av praktisk eller materiell art som kan vanskeliggjøre deltakelse, ofte i tilfeller der det ellers kan eksistere både en vilje til å delta og et ønske eller et forsøk på å sette i gang organisatoriske aktiviteter. Vi skal ta

for oss fire slike barrierer: økonomiske utfordringer, mangelfull informasjon, byråkrati og manglende møteplasser.

To informanter i to ulike gruppeintervjuer gir eksempler på at frivillig deltakelse i aktiviteter som kan medføre økonomiske utlegg, i mange tilfeller vil være en barriere for økonomisk vanskeligstilt innvandrere. Den første tror enkelte aktiviteter, som vintersportsaktiviteter som krever for eksempel skiutstyr, vil appellere lite til innvandrere som i tillegg til å ha dårlig økonomi er helt ukjent med selve aktiviteten:

Utstyr er dyrt, å betale er dyrt, derfor kan du treffe mindre folk der. Så jeg tror vi kan jobbe litt ekstra med disse aktivitetene fordi det er masse betaling for utstyr. Jeg tror økonomi påvirker oss mye som innvandrere i forhold til å delta i samfunnet. (...) Det er nesten bare nordmenn der ... eller ta slalåm eller ski, skøyter. Det er kjempevanskelig å drive med disse aktivitetene, og utstyr er veldig dyrt.

Selv om innvandrere flest i dag kommuniserer med hverandre på mobiltelefon, forteller den andre informanten om vansker med å nå ut med informasjon om frivillighet, da ikke alle innvandrere har tilgang til datamaskin hjemme. På spørsmål om det er et problem ikke å ha PC hjemme, sier informanten seg enig og forklarer at knapp personlig økonomi er en faktor for de som ikke er i arbeid: «*[D]u vet, når du mottar sosialstønad får du bare hva du trenger for å leve ... du har fem barn eller seks barn, du kan ikke kjøpe alle tingene som de trenger.*» Økonomi kan også være en faktor for organisasjoner drevet av og/eller for innvandrere som opplever at de ikke har nok driftsmidler til å drive den aktiviteten de ønsker, eller at romsligere økonomi i det minste ville lettet arbeidet.

Vansker med å nå frem til innvandrere med informasjon på grunn av at enkelte ikke har tilgang til datamaskin, er bare ett av mange eksempler på hvordan manglende informasjon er en vesentlig barriere. Det trenger ikke bety at organisasjonene selv ikke gjør en innsats for å nå ut; poenget er snarere at av ulike årsaker får innvandrere i en del tilfeller ikke nødvendig informasjon om aktivitetene som pågår. I et av gruppeintervjuene gir en av informantene et betegnende eksempel på dette generelle poenget:

Og for oss som bor i annen kommune, husk å gi oss beskjed hvis det er noe skal skje her i [større kommune]. Fordi det er ikke lett å få informasjon alltid. Noen ganger, for eksempel, hører vi at: «I går det var sånn og sånn i [større kommune]». «Å ja, det var i går. Jeg hørte ikke om det.»

I gruppeintervjuet med de polske kvinnene, mener en av informantene at deler av det polske miljøet i Norge lever så for seg selv at de får lite informasjon utenfra:

Så, snakker man norsk, jobber man i sånn norsk bedrift, da er det ikke noe problem med å vite at det finnes forskjellige organisasjoner og måter å hjelpe og delta i sivilsamfunnet på. Men hvis man er i sånne ghettoer, og det skjer dessverre – man jobber i et polsk drevet firma eller et firma hvor man ikke bruker norsk – da er det veldig begrenset tilgang til informasjon.

Informasjon som barriere henger med andre ord også sammen med språk som barriere, og andre informanter peker på nettopp tilrettelagt informasjon på språket målgruppene snakker, som et viktig tiltak.

En representant for en minoritetsorganisasjon kobler økonomi og informasjon. Denne informanten mener at staten burde informert bedre om økonomiske støtteordninger, fordi uklar eller manglende informasjon faktisk kan skremme organisasjoner fra å gjøre full nytte av støtteordninger som finnes, av frykt for å bruke midlene feil og for at det skal få negative konsekvenser.

I forlengelsen av sistnevnte poeng dreier byråkrati som barriere seg om erfaringer som både individer og minoritetsorganisasjoner gjør seg i møte med offentlig forvaltning, der prosesser eller enkeltkrav oppleves som vanskelige i ulike sammenhenger. På spørsmål om det er noe kommunen eller NAV kan gjøre for å hjelpe folk til å delta mer i sivilsamfunnet, mener en av informantene at det offentlige generelt kan oppleves som så byråkratisk at det virker generelt hemmende på frivillig innsats.

NAV ... de har byråkratiske måter å formulere seg på, da, og en måte å agere på hvor man kan vente i måneder på en beslutning, og det er bare de sterkeste som kommer gjennom. Jeg tror ikke NAV er noe ... er noe god, altså som samtalepartner her, da. Kommunen, vel, det er jo også veldig byråkratiske innganger eller innfallsvinkler, kommunen har jo egentlig en sånn, hva skal jeg si, en sånn ugjennomtrengelig materie.

En informant fra en annen etnisk gruppe har samme betraktning:

Som oftest, når det gjelder midlene som finnes, det er så byråkratisk at man ikke gidder på en måte å søke og få avslag, eller at man sier: «Ja jeg vil bidra, men det er ikke lett å finne midler». Det er så mange krav, vilkår som man må oppfylle for å få dekket disse her.

Til slutt kan manglende møteplasser virke som en barriere på forskjellige vis. I det første eksemplet dreier det seg helt konkret om minoritetsorganisasjoner som ikke finner egnede lokaler for arrangementene sine. En representant for en slik organisasjon har kjennskap til at det har vært et problem:

Det er mange som sier: «Jeg vil bidra, jeg vil drive frivillighet, men jeg finner ikke lokaler.» Så, selv om lokalene finnes enkelte steder, for eksempel i kommunene og sånt, så ser vi ofte at man mangler et sted å være. Det kan for

eksempel være et problem at de lokalene som finnes ikke er synlige nok, for eksempel i de ulike byene.

I det andre eksemplet fra et gruppeintervju handler det om manglende møteplass som en barriere i kombinasjon med livssituasjon. Flere av informantene foreslår å legge til rette med et familievennlig sted med felles aktiviteter hvor det er mulig for voksne og barn å ha parallelt samvær, slik at de voksne kan møte andre voksne:

Så noen kan være vakt for barna og så for eksempel finne på noen ting, og så er foreldrene med samtidig, men de får for eksempel tid å prate med hverandre også, ikke sant. De på en måte kommer ikke bare for å bli med egne barn. Alle kan bli med, men med noen aktiviteter for barna, mens foreldrene gjør en annen ting.

Mens språk, livssituasjon og de spesifikke praktiske barrierene ovenfor alle representerer en form for ytre, praktiske hindringer, skal vi i neste avsnitt diskutere barrierer av mer kulturell karakter.

Manglende kjennskap til norsk frivillighet og behov for oppsøkende virksomhet

En barriere som det kan synes relativt lett å gjøre noe med, er manglende kunnskap om hva som kjennetegner frivillig deltakelse i Norge, og deltakelses- og organisasjonsformene her. Selv om det å jobbe frivillig for andre på ingen måte er et særnorsk fenomen, kan måten frivillighet skjer på i Norge, være ganske fremmed for en del innvandrere. På spørsmål i gruppeintervjuet med somaliere i Norge om hvorvidt somaliere generelt er kjent med hvordan frivillig arbeid skjer i Norge, svarer en av informantene:

Det kan være ganske fremmed. Fremmed, ja. Hvis du sier at du var frivillig, tror noen deg ikke. «Hvorfor går du der uten å få betalt?» «Jo, jeg vil få erfaring, sant». Da svarer de «Nei, nei, nei». Så de tror deg ikke.

Ett moment i denne sammenhengen, som flere av informantene trekker frem, er at det er behov for at norske frivillige organisasjoner presenterer seg og sin aktivitet mer proaktivt og oppsøkende, for slik å trekke med flere innvandrere. På spørsmål om norske frivillige organisasjoner er flinke nok til «å være frampå» og aktivt invitere innvandrere med, forteller en av de tamilske enkeltinformantene:

Nei, det er de ikke flink til. Norske frivillige organisasjoner er ikke flink til det, tenker jeg. Det gjelder ikke bare tamiler eller minoriteter, men generelt. Jeg må selv ta initiativ og gå til institusjonen og bli vervet som medlem. Sånn tenker jeg, da. Så frivillige organisasjoner, de kommer ikke til deg, du går til dem.

To polske enkeltinformanter peker på behovet for oppsøkende virksomhet fra norsk frivillighets side fra en litt annen synsvinkel. Den første informanten viser til kollektive erfaringer med en slags tvungen «frivillighet» i Polen, som gjør at det å delta frivillig i Norge ikke uten videre er noe polakker kan ventes å være kjent med eller ta initiativ til selv:

Det er ikke bare «Åh, let's do it.» Nei, vi er ikke der enda, vi er ikke på det nivået at det kommer fra oss. Det må være noen som leder, som støtter, som viser, som evaluerer den prosessen, ikke sant. Som spør hele tiden «Hvordan går det?». Jeg tror dette gjelder flere minoritetsgrupper: De trenger noen for å veilede dem litt med dette, ikke sant, med frivilligheten. Om hvordan gjøre det, hvordan være aktiv, hvordan bygge det.

Den andre informanten tror at polakker i Norge tenker på seg selv som gjester i landet og vegrer seg for å oppsøke majoritetssamfunnet:

Jeg tror veldig mange opplever det slik at det er veldig vanskelig for dem å ta kontakt og være pågående, fordi de er på en måte gjester. De har på en måte lært at når du er gjest, så kan du ikke bare være frempå. Du må liksom vente på at verten skal komme hit, og «vil du ha noe?», ikke sant. Du må liksom.. de trenger faktisk på en måte litt push fra nordmenn for å aktivisere seg for å delta. De føler på en måte at de vil ikke påtvinge seg, at de føler seg litt utenfor.

Viktigheten av møteplasser, som vi diskuterte i avsnittet overfor, kommer også opp i sammenheng med det å gjøre norske frivillige organisasjoner og innvandrere bedre kjent med hverandre. En av enkeltinformantene, som leder en minoritetsorganisasjon, ser en mulighet for samarbeid med for eksempel Røde Kors og mener det er viktig med felles møteplasser både for å bli kjent og for å utnytte et potensial for samarbeid og erfaringsutveksling mellom majoritets- og minoritetsorganisasjoner:

Når jeg sier møteplasser, så tenker jeg akkurat det. At man samarbeider. (...) Jeg tenker at det er mangel på informasjon om hverandre, et behov for å bli kjent med hverandre og mye usikkerhet knyttet til hva den ene eller den andre gjør. Så, møteplass mellom store og små organisasjoner der de diskuterer og utveksler erfaringer. Det er viktig, mener jeg.

Et par andre informanter er opptatt av at det også påhviler innvandrere et ansvar for å være proaktive. En tamilsk enkeltinformant er kritisk på egne vegne og forteller om kulturelle aktiviteter der det hadde vært mulig å involvere majoritetssamfunnet i langt større grad:

Jeg synes at vi har vært veldig dårlig på å koble på det norske samfunnet. Vi har vært opptatt av vår måte å gjøre ting på, og vi har vært opptatt av å bare engasjere

det tamilske folket. (...) Vi må finne ut hva disse tamilske frivillige organisasjonene må gjøre for å inkludere det norske samfunnet.

Samme informant er imidlertid enig i at majoritetssamfunnet også kan gjøre mer for å bygge bro, og understreker at det er viktig med kulturell kompetanse om målgruppen: «*[D]ere må kjenne til dens svakheter og styrker.*»

I neste og siste avsnitt i dette kapitlet skal vi diskutere hvordan det i lys av ovennevnte barrierer kan tilrettelegges bedre for inkludering av innvandrere i frivilligheten.

Fremmere: Hva kan gjøres for å øke deltakelsen?

Flere informanter vektlegger at botid har stor betydning for deltakelsen. Som nevnt i kapittel 3 er det derfor viktig å skille mellom de som har innvandret som voksne, og de som har innvandret som barn. Mange av utfordringene som trekkes frem i dette kapitlet, for eksempel når det gjelder språk og manglende kjennskap til norsk frivillighet, vil primært gjelde innvandrere med relativ kort botid i Norge. En enkeltinformant uttrykker dette med litt andre ord, og påpeker at mange av dagens problemer og utfordringer relatert til integrasjon og deltakelse i sivilsamfunnet generelt vil løse seg selv over tid:

Jeg har stor tro på at tiden løser alle hindringer. Når barna har vært her 20 år, betyr det at de er førstegenerasjon. Kanskje du har fått barn som er 15 år, og han tilpasser seg lettere enn deg, ikke sant. Så egentlig tror jeg at tiden løser problemene.

Vi skal likevel antyde noen konkrete forslag eller mulige tiltak som springer ut av diskusjonen av barrierer, og som informantene selv trekker frem som viktige. Flere av disse forslagene vil, som de nevnte barrierene, være mest relevante for grupper og personer som har kort botid i Norge.

1. *Bruk av døråpnere*

Det som kommer frem som et gjennomgående forslag i samtlige gruppeintervjuer, er å bygge tillit med bruk av såkalte døråpnere. Dette er personer med innvandringsbakgrunn som har den nødvendige kulturelle kompetansen og troverdighet i de aktuelle innvandremiljøene, og som samtidig er godt integrert i majoritetssamfunnet. Da vi i denne studien har valgt en eksperttilnærming, er det mange av informantene som har personlige erfaringer med å være både et mellomledd og en informasjonskanal. Mange opplever at venner og kjente som har hørt at det kan være bra å delta som frivillig, ringer dem og spør hva de kan bidra med, og hvordan de kan gjøre det. De som har opplevd dette, mener også at det å ta en slik telefon til en av de tradisjonelle norske organisasjonene ville være helt uaktuelt for flere av disse personene. Det er også noen som mener at man bør begynne å snakke om rollemodeller i

frivilligheten, på samme måte som man snakker om rollemodeller i arbeidslivet og i utdanningsløp. Hvis man kan få informasjon om ulike organisasjoner fra en person man har tillit til, mener disse informantene, vil man for eksempel kunne få en trygghet på at det er greit å sende barna på ulike frivillige aktiviteter. En mannlig informant som er leder i en norsk barne- og ungdomsorganisasjon, beskriver sine opplevelser på denne måten:

For di fleste kom og hørte med oss, med både meg og min bror, og spurte: «Hva synes dere om det? Dere kjenner våre vaner og vet hva er vi vant til. Er det trygt å sende mine barn hit? ... Er det greit at mine barn er med på [navn på frivillig aktivitet]? Hva skjer der, kan dere forklare oss?» Og det gjør vi, ja, for vi er jo der.

2. Familieperspektiv

Mange informanter etterlyser flere felles møteplasser som er spesielt tilrettelagt for familier/foreldre som har barn med seg, hvor innvandrere kan komme i kontakt med etnisk norske og ha samvær med andre innvandrere. På spørsmål om hva kommunen, NAV eller voksenopplæringen kan gjøre for at flere nyankomne innvandrere skal ha lyst til å være med på ulike frivillige aktiviteter, svarer en syrisk dame:

Felles aktiviteter. Felles aktiviteter og felles interesser. Det veldig hjelper. Og så.. å ha det felles for hele familier slik at ikke bare damer skal gå ut eller mennene skal ut eller barna skal ut. Liksom hele familien. Jeg kjenner noen familier som vil ikke delta, mest på grunn av barna, så de blir hjemme. Hvis de har aktiviteter for hele familier, så er det viktig.

På et arrangement kan det være et poeng å ha en bestemt person som har i oppgave å sette ulike grupper i fysisk kontakt med hverandre. Det blir nevnt at dette er viktig på både større fellesarrangementer og mindre arrangementer som foreldremøter. En mann fra Polen beskriver sitt første møte med korps- og fotballarrangementer som inkluderer foreldre, på denne måten:

På mange ting jeg har vært. Korpskonsert eller fotball-ting, så skjer det ofte at jeg sitter alene på et bord og alle andre sitter på et annet bord. Så jeg sitter alene. Og ingen kom til mitt bord. Nå er ikke dette et problem lenger, for nå kjenner jeg mange. Men i begynnelsen var det ikke lett. Det var veldig få personer som ønsker å snakke med meg. De sitter i sin egen gruppe og koser seg. Sånn var det i begynnelsen. Noen personer når de opplever dette, så vil de ikke prøve neste gang.

Han mener selv at det hadde vært lurt å gi noen spesifikke personer ansvar for å inkludere de som ikke kjenner så mange. En annen informant fra Syria forteller om en episode der hun var tolk for to menn på et foreldremøte på ungdomsskolen. Midt i møtet ble alle bedt om å sette seg sammen for å snakke

om en problemstilling, men ingen kom for å snakke med de to. Dette opplevde hun som veldig vondt, og hun mener at det er lite sannsynlig at disse to kommer til å komme på flere foreldremøter. Hennes forslag var at når det bestilles tolk til foreldremøter, bør også noen ha ansvar for å opplyse om at det er tolk til stede, og oppfordre andre foreldre til å benytte muligheten til å bli kjent med de som ikke snakker norsk.

3. Oppsøkende virksomhet

Studien vår viser også hvor viktig det er å drive oppsøkende virksomhet dersom tradisjonelle norske frivillige organisasjoner ønsker å inkludere flere med innvandringsbakgrunn. Det vil si at de aktivt må oppsøke de aktuelle minoritetsmiljøene de ønsker å rekruttere fra, og at de må ha kulturell kompetanse om de miljøene de henvender seg til. Dette er viktig både for å gjøre innvandrere bedre kjent med hva norsk frivillighet går ut på, og for å imøtegå skepsis til norsk frivillighet. Det er også flere av informantene som forteller at det hadde stor betydning for deres senere deltakelse i sivilsamfunnet at de ble spurt om å ta på seg verv eller spesifikke oppgaver. En syrisk mann som er leder i en barne- og ungdomsorganisasjon, forteller at det ikke ble lagt noe vekt på at han ikke snakket godt norsk, da han ble spurt om å være leder. Han fikk bare høre at barna ville lære av han, og at han ville lære av barna. I tillegg opplevde han det som veldig positivt å få god støtte av en annen leder den første tiden.

4. Samarbeid mellom majoritets- og minoritetsorganisasjoner

Flere informanter tar opp at majoritets- og minoritetsorganisasjoner bør arrangere aktiviteter sammen hvor mulig, både for å supplere og lære av hverandre, for å oppnå «stordriftsfordeler» og som et generelt brobyggingstiltak. En mann fra Somalia mener at slike samarbeid også kan være viktig for å rekruttere flere innvandrere:

Det jeg kan for eksempel foreslå, er at det kan jo arrangeres aktiviteter sammen. Når man sier Røde Kors arrangerer et seminar, så kan det hende at det er veldig få antall som kommer, men hvis du hadde arrangert med en frivillig organisasjon drevet av minoritetsbefolkning og sånt, så er det oftest mange som kommer. Og da kan man etter hvert når man har arrangert disse aktivitetene sammen, så blir innvandrerbefolkningen mer kjent med disse store organisasjonene og får mer tillit og kjennskap til dem.

Noen informanter nevner også at kommunen og statlige myndigheter kan ha en viktig rolle i å legge til rette for samarbeid mellom majoritets- og minoritetsorganisasjoner. Det blir foreslått at dette kan gjøres enten ved å arrangere møteplasser slik at ulike organisasjoner kan bli kjent med hverandres arbeid og vurdere eventuelle muligheter for samarbeid, eller ved at man ved

tildeling av offentlige støttemidler krever en form for samarbeid mellom etablerte, større organisasjoner og nyere, mindre organisasjoner.

5. God, tilrettelagt informasjon om aktiviteter

Bruk av forskjellige former for kommunikasjonskanaler – sosiale medier, mobil, oppslag og oppsøkende virksomhet – er viktig. Og helst bør informasjon være oversatt til innvandrernes morsmål. Ekspertgruppen med menn fra Somalia påpeker også at det kan være store kulturelle forskjeller når det gjelder hvordan man informerer om ulike aktiviteter. De oppgir at det tar tid til å venne seg til å forholde seg til beskjeder som blir gitt lang tid i forveien:

For eksempel frivillige aktiviteter eller ulike samarbeid, et hinder eller problem er hvordan de kan begynne kontakt. For eksempel hvis jeg skal samle noen i det somaliske miljøet, jeg kan ringe [navn på en annen informant], «Hallo, [navn på annen informant], har du tid i morgen?» Og så samler vi oss. Men hvis det er norske organisasjoner.. for eksempel en måned i forveien, sender de en sms eller noe sånt. Det glemmer jeg med en gang. Men nordmenn, de henger informasjonen på kjøleskapet og planlegge i lang tiden ...

I tillegg er det flere informanter som fremhever viktigheten av muntlig informasjon. Det vil ifølge dem ha mye større effekt å møte opp på arenaer der folk allerede samles, og informere muntlig, gjerne med tolk, enn å informere skriftlig (det være seg digitalt eller analogt).

6. Noen å identifisere seg med

Noe annet som trekkes frem som en suksessfaktor, er større representasjon av innvandrere i de frivillige organisasjonenes styrever og øvrige utadrettede organer og aktiviteter, slik at minoritetsgruppene møter personer de kan identifisere seg med etnisk og kulturelt. Selv om mangelen på slik symbolsk representasjon er en vesentlig del av problemet i utgangspunktet, er det likevel viktig å synliggjøre og fremstå med et visst mangfold utad når organisasjonene jobber for ytterligere inkludering av minoritetsbefolkningen.

Dette henger selvfølgelig sammen med tidligere nevnte forslag om døråpnere, men det handler i større grad om synlighet og synlig mangfold. En av informantene i et gruppeintervju oppgav at selv om frivillige organisasjoner jobber bevisst for å bli mer mangfoldige, vil det ha en uheldig signaleffekt om dette ikke også vises blant ansatte og personer med ulike verv i organisasjonen:

Hvis jeg kommer inn og ikke ser noen som på en måte ligner meg eller har min bakgrunn og sånt, så er det mest sannsynlig litt vanskeligere for meg å gå inn der versus et annet sted hvor jeg ser at «Oi, der er jo det våre og mine.» Så, jeg tror nok at humanitære eller frivillige organisasjoner generelt, spesielt når det kommer til sånne sportslag og sånt, så er det veldig sånn. Både mannsdominert, ser jeg, men også veldig lite på dette med kultur og viktigheten av det. Samhold,

at man gjerne bør få inn folk i styret som ikke er blendahvite eller hvite menn i 50-årene.

7. Realistisk informasjon om frivillig aktivitet

En faktor som blir nevnt i ekspertgruppene både fra Somalia og Syria er at det ofte i informasjon om sivilsamfunnsdeltakelse blir vektlagt at frivillig arbeid kan føre til jobb. En informant fra Syria mener at dersom man tror at frivillig arbeid vil resultere i jobb, og det ikke gjør det, kan dette være svært demotiverende for fremtidig frivillig aktivitet. Dette er særlig viktig for personer som er i en situasjon hvor de opplever at de nye reglene for permanent oppholdstillatelse gjør at de må prioritere jobb før både språkopplæring og frivillig deltakelse (se kapittel 3 for mer om dette):

Jeg tror det er skuffelse der som gjør at også litt vanskelig når man får mindre muligheter for å få jobb, så blir litt skuffet kanskje og stopper litt opp, kanskje.

Informanten mener at det derfor er svært viktig å gi realistisk informasjon om hvilke funksjoner frivillige organisasjoner har i samfunnet, og hvilken betydning frivillig engasjement kan ha for enkeltpersoner.

Frivillighet under kriser

I moderne norsk integreringshistorie er det flere perioder som har blitt karakterisert som kriser, og som på ulikt vis har utfordret det offentlige tjenesteapparatet og synliggjort mulighetene som finnes i et offentlig-frivillig samarbeid. Den første perioden var utvidelsen av EU i 2004 og den påfølgende store økningen i antall arbeidsinnvandrere fra nye EU-land. Den neste perioden som helt klart har utfordret det offentlige integreringsapparatet, var flyktningtilstrømmingen i 2015–16. På mange måter representerte denne perioden et skille i norsk integreringspolitikk, ved å vise hvordan frivillige aktører i en akuttfase kunne bidra med effektiv mobilisering og med den fleksibiliteten det offentlige apparatet ofte mangler (Aasen et al., 2017). En annen og nyere krise er covid-19-pandemien i 2020–2022. Rapporten «Informasjon og tiltak rettet mot innvandrerbefolkningen i forbindelse med Covid-19. Delrapport 2» (Skogheim et al., 2020) beskriver hvordan offentlige myndigheter samarbeidet med frivillige organisasjoner, inkludert minoritetsorganisasjoner, for å målrette informasjonen til spesielle grupper av innvandrerbefolkningen. Studiens forfattere finner at man ved å inkludere sivilsamfunnet kan oppnå en alternativ problemdefinering, en alternativ oppgaveløsning og inkludering av lokale ressurspersoner.

I denne undersøkelsen har vi snudd fokuset og studert hvordan innvandrere selv opplever at deres engasjement blir påvirket av ulike kriser. Vi har tatt utgangspunkt i de periodene som kan karakteriseres som kriser, og som er nære i tid. I eksperintervjuene stilte vi spørsmål til informantene om hvordan både covid-19-pandemien fra 2020 til 2022 og krigen i Ukraina i 2022 har påvirket deres frivillige aktivitet og deres opplevelse av frivillig deltakelse.

Krigen i Ukraina

24. februar 2022 startet Russland invasjonen av Ukraina. Krigen har ført til store sivile tap og millioner av ukrainere på flukt. Flere har mistet sine hjem, venner og familie, og hverdagen har blitt snudd på hodet. Krigen har også gjort et stort inntrykk internasjonalt, og mange land, organisasjoner og enkeltmennesker har engasjert seg for å forbedre den humanitære situasjonen. Som et naboland har Polen engasjert seg stort for å hjelpe ukrainske flyktninger,

men også andre land har engasjert seg. I Norge har både polakker og nordmenn bidratt på ulike måter, enten med å sende klær, økonomiske bidrag til hjelpeorganisasjoner eller åpnet hjemmet for ukrainske flyktninger som kommer hit. Gjennom IMDi har frivillige organisasjoner i Norge fått muligheten til å søke på tilskudd for aktiviteter rettet mot ukrainske flyktninger. I dette kapitlet vil vi undersøke om innvandrerbefolkningen i Norge har engasjert seg i Ukraina-situasjonen, og om det har påvirket deres arbeid med frivillighet.

Forståelse for situasjonen

I både ekspertgruppeintervjuene og de individuelle intervjuene ble informantene spurt om de hadde deltatt i frivillig arbeid knyttet til krigen i Ukraina, eller om det hadde vært fokus på dette i innvandremiljøene. Gjennomgående viste informantene stor forståelse og sympati for ukrainere og de utfordringene de står overfor. Vi må likevel erkjenne at ved å stille denne typen spørsmål kan vi gi informantene inntrykk av at det finnes et riktig og et galt svar. Når vi snakket med informantene om krigen i Ukraina, var det flere som trakk linjer til egne erfaringer, og det kom frem ulike synspunkter når det gjaldt Ukraina og frivillighet. Informantene virket derfor oppriktige i sine svar. Flertallet av informantene vi har snakket med, har selv kommet til Norge som flyktninger, og mange har vært tett på krigssituasjoner i eget hjemland. Informantene trekker frem egne erfaringer med krig og flukt, og viser stor medfølelse for hva ukrainerne gjennomgår. I ekspertgruppeintervjuene med syriske kvinner og menn trekker et par av informantene linjer til russisk bombing av Syria og Russlands forhold til Bashar al-Assad. Deres egen opplevelse, ikke bare av krig, men også av russiske angrep, gjør at mange syrere har stor forståelse for hva folk i Ukraina gjennomgår. En informant fra gruppeintervjuet med syriske kvinner sier følgende:

Hvis det finnes noen som skal støtte Ukraina, så skal førstemann være syrisk, fordi Russland dreper syrere enda. Fra 7 år siden til nå, dreper de syriske folk hver dag, hver dag. Og ikke bare for eksempel soldater eller sånn, de dreper barna, damer, alt. Alle i samfunnet der.

Støtten til Ukraina er stor også blant de andre innvandrergruppene. En tamilsk kvinne forteller at de i idrettslaget hun er tilknyttet, har diskutert om ukrainske barn skal få tilbud om å delta gratis for en periode. Krigen i Ukraina har også fått flere tamiler og somaliere til å tenke tilbake på egne krigserfaringer. Noen informanter trekker frem ord som «flashback» og «trigger» når det blir snakk om Ukraina-krigen. En mann fra Sri Lanka sier følgende da han blir spurt om Ukraina har vært et tema i de frivillige organisasjonene: «*Ja da. Vi har hatt det som tema, men ... Ukraina-krigen gjorde at vi fikk disse minnene, krigsminnene fra 2009, sant, samme skjer hos oss. Så alle de gamle minnene kom tilbake ...*»

Også en tamilsk kvinne trekker frem hvordan krigen i Ukraina har fått både syrere og tamiler til å tenke tilbake på egne opplevelser og situasjonen i hjemlandet. Hovedinntrykket er at tamilene har stor forståelse for ukrainernes situasjon, men at krigen i Ukraina i større grad har vært en påminnelse om situasjonen på Sri Lanka og om viktigheten av å bistå hjemlandet. I ekspertgruppeintervjuet med tamilske menn er det ingen som vet stort om frivillig aktivitet rettet mot ukrainere blant tamiler, men de er kjent med at det finnes en Facebook-gruppe med navnet «Tamils for Ukraine».

Selv om informantene og deres landgruppe viser stor forståelse og sympati med ofrene for krigen som nå herjer i Europa, varierer det om de aktivt har bidratt med støtte. Flere informanter begrunner fraværet av Ukraina-relaterte bidrag og initiativer med at ukrainere er godt ivaretatt av Norge. De opplever at kommunen og andre engasjerer seg i krigen, og at de allerede får mye hjelp og bistand. Det store engasjementet for Ukraina-krigen har også fått minoritetsorganisasjoner og innvandrer miljøer til å rette oppmerksomhet mot utfordringer i eget hjemland. Informanter fra Somalia forteller at det vært uaktuelt for dem å søke midler for å igangsette aktiviteter for flyktninger fra Ukraina, da de mener at det er viktigere at de engasjerer seg i utfordringer i Somalia. Flere forteller at de opplever at ulike utfordringer på Afrikas horn «drukner» i mediedekningen av krigen i Ukraina. Ifølge en tamilsk kvinne har også flere fra Sri Lanka reagert på manglende mediedekning i Norge om det som skjer i Asia.

Inntrykket etter intervjuene er at de fleste informantene som har engasjert seg for Ukraina, har bidratt med klær, mat etc., gjerne gjennom en majoritetsorganisasjon som Røde Kors eller Kirkens Bymisjon. Ifølge en informant fra Somalia har moskeen som vedkommende tilhører, fått noen medlemmer fra Ukraina. Det har ikke vært stor aktivitet knyttet til krigen og situasjonen der, men de ukrainske flyktningene som har kommet til moskeen, har bidratt med matlaging. Noen somaliske kvinner har også bidratt gjennom Kirkens Bymisjon med å samle inn klær, og de ønsker å bidra videre hvis det er behov.

For polakker i Norge er situasjonene litt annerledes. Polens grense til Ukraina har skapt et enormt engasjement i den polske befolkningen. I tillegg til å være et naboland har Polen i en årrekke fått store mengder med arbeidsinnvandrere fra Ukraina. Mange ukrainere har et nettverk i Polen, enten gjennom arbeid, familie eller bekjentskaper, og millioner av ukrainere har derfor flyktet til Polen etter invasjonen. Polen kommer tett på flyktningene og krigssituasjonen som har mobilisert frivilligheten i den polske befolkningen. Selv om de øvrige landgruppene har hatt stor sympati med og støttet den ukrainske befolkningen, ser vi naturlig nok et enda større engasjement blant polakker i Norge. En av de mannlige informantene fra Polen er imponert over at Polen har ønsket så mange flyktninger fra Ukraina velkommen. Vanligvis fører Polen en streng innvandringspolitikk og er, også ifølge informanten,

skeptiske til flyktninger. De polske kvinnene kommenterer også engasjementet blant polakker i Norge og viser til flere initiativer som matlaging, pikniker, innsamling av angrepiller, informasjonsside for ukrainske flyktninger og hvordan polakker har åpnet hjemmene sine for ukrainske flyktninger i Norge. En av de polske kvinnene beskriver det polske engasjementet på følgende måte:

[V]i føler veldig med Ukrainere og vi gråter, vårt hjerte gråter for de blør for oss. De blør kanskje også for Norge for den saks skyld. Norge har jo samme mektige nabo i nord, og man kan tenke seg en veldig vanskelig politisk situasjon, Norge kan bli like truet, ikke sant, så de blør for veldig mange i Europa.

Sammenligner situasjonen med egne erfaringer

Den brede mediedekningen av Ukraina-krigen, ukrainske flagg utenfor offentlige bygg og på sosiale medier, tiltak rettet mot ukrainere, rett til midlertidig kollektiv beskyttelse og gratisaktiviteter for ukrainske flyktninger har fått flere flyktninger i Norge til å reflektere over sitt eget møte med det norske innvandringsystemet og over situasjonen i hjemlandet. Flere av informantene opplever at de ukrainske flyktningene får flere fordeler, og spør seg hvorfor ukrainere tilsynelatende har blitt møtt med åpne armer, mens de selv har opplevd store utfordringer med å være flyktning i Norge.

En av de syriske kvinnene trekker frem hvordan lokalene på voksenopplæringen er fulle av ukrainske flagg og samtaler om Ukraina-krigen, mens hovedgruppen av deltakerne på skolen er fra Syria, Palestina og Irak. Hun synes det er vondt å se hvordan det skilles mellom to grupper som har kommet til Norge. Den samme kvinnen sier det utfordrende å ta opp disse temaene i voksenopplæringen, da hun er redd for å fremstå lite sympatisk. Kvinnen understreker at hun også ønsker støtte til ukrainske flyktninger, men at hun ønsker å diskutere forskjellene.

Og alle som opplevde krig, selvfølgelig skal de automatisk støtte de som opplever samme måte, samme situasjon. Så det er.. det viser også alle de som skiller mellom to grupper som flytter til Norge, og det er vondt.

De andre informantene støtter det kvinnen sier, og trekker frem hvordan de har blitt fortalt at fordi ukrainerne er europeere, er det naturlig at de skal behandles annerledes. I gruppeintervjuene med syriske og somaliske menn trekker begge gruppene frem hvordan forholdene for ukrainske flyktninger er annerledes enn forholdene de selv møtte da de ankom Norge. Det er blant annet mange ukrainere som ikke sitter i mottak, men bor i hus. I tillegg til at det har floreret med ukrainske flagg i det offentlige rom, har det også vært mange som har endret profilbildet på Facebook til å inkludere et ukrainsk flagg for å vise støtte og solidaritet med Ukraina. Flere har også gjort dette ved andre kriser. Men en kvinne fra Sri Lanka har lagt merke til at det ikke i så stor grad blir uttrykt støtte

på denne måten for ofrene for krigen på Sri Lanka, heller ikke i den yngre generasjonen. Hun reagerer også på hvordan idrettsklubber har satt opp ekstra aktiviteter for ukrainske barn, og hvordan ukrainere har fått gratis transport. En annen kvinne fra Sri Lanka viser også til diskusjoner som har oppstått om gratis transport:

Og det skaper jo en sånn sinnssyk debatt, for da var det et spørsmål da om verdien av menneskeliv og menneskerettigheter. Ok, hva med alle andre flyktninger som også er i samme situasjon eller verre situasjon?

Kvinnen har forståelse for at krigen er nærmere Norge og at det derfor er naturlig at den har et større fokus, men synes det er viktig å reflektere over at alle menneskeliv er viktige. En somalisk mann har også fått høre fra andre at det på den ene siden er forståelse for at ukrainere har blitt tatt imot på den måten de har blitt, mens på den andre siden sitter de igjen med et inntrykk av at ukrainere har fått mer enn de selv har fått. De kjenner på en forskjellsbehandling og ser tilbake på når syrerne kom til Norge og hvordan de ble behandlet i forhold til ukrainerne. Informanten oppsummerer inntrykket han har fra holdningene til ukrainakrigen i sitt miljø: *«det er en generell opplevelse om at man ikke stiller opp likt for alle flyktninger.»* En annen mann fra Somalia har et annet perspektiv. Informanten kan fortelle at selv om krigen i Ukraina er geografisk nærmere, er det også andre faktorer som gjør at krigen oppleves annerledes enn krigen i Syria og Somalia for eksempel. Informanten forteller at de negative økonomiske konsekvensene krigen har fått gjør at man kjenner den direkte på kroppen, i tillegg skiller krigen seg ut da den ikke består av en borgerkrig, men en invasjon.

Nei [...] påkjenningen er jo annerledes fordi krigen i Ukraina er litt annerledes enn de krigene vi kanskje er vant til. Fordi det var borgerkrig i Syria og Somalia og mange andre land. Men i Ukraina var det litt annerledes etter min mening fordi det var en krig som er større, alle kjente det på kroppen egentlig, ikke bare Norge, men hele verden. Fordi det påvirker oss på en negativ måte, både økonomisk og sånt.

I gruppeintervjuet med kvinner fra Sri Lanka reflekterer de rundt sitt eget møte med Norge og opplever at tamilene ble tatt godt imot i Norge. Kvinnene undres om det kan henge sammen med at de kom i en annen tid, mange for 30 år siden, og at de som har kommet senere kanskje har hatt andre opplevelser. En av informantene tror også det ville blitt snakket mer om situasjonen som har oppstått på Sri Lanka i det siste, hadde det ikke vært for krigen i Ukraina.

Koronapandemien

Konsekvensene av 1-meteren, antallsbegrensning, stengte skoler og aktivitetsforbud for barn, unge og voksne preget den frivillige aktiviteten under pandemien. Restriksjonene gjorde det utfordrende, og i noen tilfeller var det praktisk umulig for frivillige lag, foreninger og organisasjoner å gjennomføre aktivitet med fysisk oppmøte. Frivillig aktivitet og deltakelse i frivillige organisasjoner blir sett på som viktige integreringsarenaer og vi ønsker derfor å studere hvordan minoritetsorganisasjoner og innvandrere opplevde det frivillige arbeidet under pandemien. Vi vet at aktivitetsnivået under pandemien ble begrenset for alle organisasjoner, og at mange jobbet alternativt under pandemien. I dette kapitlet studerer vi hvilke konsekvenser nedstengning og restriksjoner fikk for frivillig deltakelse og frivillig arbeid blant innvandrerbefolkningen. Vi ønsker å se hvordan de jobbet med digitale plattformer og viktigheten av informasjonsarbeid under pandemien.

Nedgang i aktivitet og tap av integreringsarenaer

Det er bred enighet blant informantene om at pandemien førte til en nedgang i aktivitetsnivået i det frivillige arbeidet, hvilket også var tilfellet for frivillig aktivitet generelt (Arnesen og Sivesind, 2021). Flere opplevde at det var ingen, eller begrenset, frivillig aktivitet. Ifølge de polske kvinnene i ekspertgruppeintervjuet påvirket pandemien organisasjonslivet negativt da det ikke var mulig å treffes fysisk. På spørsmål om hva en av kvinnene tenker angående pandemien og frivillig deltakelse svarer en av dem: «*Så, det er klart det har jo brutt ned noen organisasjoner for man trenger kontinuitet og man trenger også samspill med andre, ikke bare digitalt*». Informanten sier videre:

Pandemien har trigget noen andre former for samarbeid som er veldig positive, men igjen, den menneskelige kontakten har lidd under dette. Så når man tenker på sånn tradisjonell foreningsliv, den må jo på en måte gjenfødtes på nytt nå.

De positive virkningene pandemien har hatt for frivillighet og organisasjonsliv skal vi komme tilbake til, men det er flere som også har opplevd utfordringer med organisasjonslivet under pandemien. For en av de polske mennene vi snakket med var pandemien en hovedårsak til at organisasjonen avsluttet sin aktivitet. Organisasjonen var relativt nyoppstartet før pandemien, og var i gang med å planlegge sitt andre arrangement da pandemien inntraff. Digitale løsninger ble ikke sett på som et godt alternativ da de ønsket en plattform hvor polakker og andre kunne møtes fysisk. En av de tamilske informantene opplever også at pandemien har påvirket frivillig arbeid negativt. Han merker at pandemien har gjort folk mer familieorienterte, og at de kanskje er mindre opptatt av å drive frivillig arbeid nå, enn de var tidligere.

Jeg var veldig opptatt av å være ute i samfunnet før pandemien, men nå er jeg opptatt av å ta vare på mine egne og fordi jeg har fått veldig mye kontakt, jeg har brukt veldig mye tid med mine egne. Så det er positive ting og, men samtidig en del.. noen er bare opptatt av sine egne. De har ikke tid eller de tenker ikke at du må bruke tid til andre. Så jeg tror at pandemien har gjort en del skade når det gjelder frivillig arbeid. I hvert fall foreløpig, men det vil endre seg etter hvert, tenker jeg da.

Som en følge av pandemien mistet innvandrere (som resten av befolkningen) flere integrerings- og møtearenaer. Blant annet forteller en kvinnelig informant fra Syria at en planlagt sommerleir/ferie i regi av Røde Kors ble avlyst og mange barn mistet muligheten til å dra på ferie, være med venner og trene på språkferdighetene. I tillegg til mangelen på ferietilbud bar pandemien preg av store mengder hjemmeundervisning. Dette skapte både utfordringer for skolearbeidet for barn med foreldre som har mindre norskkunnskaper, og i tillegg fikk ikke lengre barn og unge dra på skolen og møte hverandre fysisk. Mindre aktivitet på skolen førte også til mindre skoleaktiviteter og møteplasser for foresatte. En syrisk kvinne ble fortalt at da barna hennes begynte på skolen ville hun få et sosialt liv gjennom aktiviteter i regi av skolen o.l. Da Covid-19 pandemien kom stoppet derimot denne aktiviteten opp og de fikk ikke mulighet til å bruke skolen som en integreringsarena. Det samme kommer frem i et intervju med en polsk kvinne som var helt ny i Oslo under pandemien, som ikke fikk bruke skolen til å komme i kontakt med lærere og andre foreldre. En informant fra ekspertgruppeintervjuet med somaliske menn opplevde at pandemien påvirket både organisasjoner, moskeen og familien negativt i hverdagen, og det er tydelig at livskvaliteten under pandemien var redusert, «... *jeg liker ikke å huske den tiden.*» En annen som deltok i gruppeintervjuet, følger opp med å si: «*Jeg er glad det er forbi, sant.*»

Digitale møteplasser

I et forsøk på å opprettholde den frivillige aktiviteten under pandemien var det behov for å tenke nytt og kreativt innenfor rammen av restriksjoner. Den digitale plattformen ble mer og mer fremtredende, og i det frivillige arbeidet skjøt det digitale arbeidet fart. Fysiske møteplasser ble byttet ut med digitale møter, arrangementer og informasjonssider. Mange som tidligere hadde vært skeptiske til digitale plattformer, ble nå «tvunget» inn i en mer digital hverdag, og som en tamilsk kvinne sa under intervjuet: «*[A]lle som var sånn der teknologimotstandere, har jo blitt frelst av at dette er en måte å gjøre det på.*» Digitale plattformer var nødvendig for å kunne drive frivillig aktivitet under pandemien, og flere av informantene trekker frem flere fordeler med denne typen arbeid. Den tamilske kvinnen vi siterte ovenfor, opplevde at digitale aktiviteter var et lavterskel tilbud for mange. En polsk kvinne vi intervjuet, så også mange fordeler med digitale plattformer under pandemien; de hadde vært et viktig verktøy da hun startet en ny organisasjon midt i pandemien. Pandemien

førte til stor teknologisk fremgang, og det er nok mye lærdom fra pandemien som kommer til å bli videreført. Likevel var det utfordrende å gå fra fysiske møteplasser til digitale arenaer. For noen satte de digitale plattformene begrensninger for deltakelse, og det var heller ikke alle digitale tilbud som var tilpasset målgruppene. En somalisk kvinne forteller at de først prøvde å gjennomføre aktiviteter på Zoom, men relativt få var til stede. I et forsøk på å øke oppslutningen om aktivitetene begynte de å tenke på hvilke plattformer somaliere bruker mest. De fant ut at somaliere flest er på Facebook, og selv om de fortsatte å bruke noe Zoom og Teams, ble Facebook Live den foretrukne plattformen. Det ble også opprettet en kvinnegruppe på Facebook, hvor det ble delt informasjon om pandemien og situasjonen på ulike språk. For noen var også de digitale plattformene et hinder for deltakelse. For eksempel var det flere moskeer som arrangerte digitale møter, men ifølge en av kvinnene fra Syria opplevde barna disse som kjedelige, og hun tror noen barn syntes det var flaut å delta digitalt. En polsk kvinne og en polsk mann vi intervjuet, fortalte begge at deres frivillige aktivitet også har avtatt etter pandemien, og for noen kan det virke som at det har oppstått en høy terskel for å gjenoppta aktiviteten.

Nye aktivitetsformer

Som vi nå har vært inne på, økte bruken av digitale verktøy under pandemien, men i intervjuene kommer det frem at verktøyene har blitt brukt på ulike måter og med ulike formål. Det ble skapt nye former for frivillig arbeid, og andre fysiske møteplasser ble tatt i bruk. På spørsmål om hva som skjedde med den frivillige aktiviteten under pandemien, og hvordan frivilligheten klarte å omstille seg endringene, svarte en informant fra Somalia følgende:

Ja, pandemien forandret den måten eller den metoden vi brukte, fordi du har ikke tilgang til å ha fysisk kontakt eller være til stede. Så, man må være veldig oppfinnsom når det gjelder hvordan man skal informere spesielt koronatider, eller hvordan man skal arbeide i skolesystemet og alt det her. Så jeg mener at pandemien har vært en slags «wake-up-call» for mange og hjulpet de frivillige organisasjonene, spesielt innvandrere, ikke bare somaliere, men innvandrerorganisasjoner til å jobbe mer enn de pleier å gjøre.

I tillegg til Facebook-sider og Zoom ble også telefonen hyppig brukt under pandemien. De somaliske kvinnene forteller at det ble opprettet en hjelpetelefon man kunne ringe dersom noen i familien ble smittet av covid-19. Ved å ringe hjelpetelefonen fikk man tak i noen som kunne bidra med å handle dagligvarer og levere dem på dørstokken. Også i det tamilske miljøet ble det opprettet en slik hjelpetelefon. Kvinnene fra Somalia opplevde store utfordringer under pandemien, men de sitter igjen med et inntrykk av at de klarte å hjelpe hverandre gjennom situasjonen. I gruppeintervjuet med somaliske menn kommer det også frem at moskeen trengte flere frivillige under

pandemien til å gjennomføre aktiviteter i tråd med retningslinjene. Særlig på fredagene, da det var høy deltakelse i moskeen, var det behov for flere folk, til blant annet oppmerking av moskeen, sanitærutstyr og avstandsmerking. Informanten fra Somalia opplevde at det frivillige arbeidet fungerte godt under pandemien, og ønsker å ta med seg lærdommen videre. Det kan se ut til at moskeen faktisk rekrutterte flere frivillige under pandemien enn de hadde gjort tidligere. Det arbeidet som var nødvendig for å kunne gjennomføre messer i moskeen på en forsvarlig måte, kan ha gitt et større behov for hjelp, som igjen kan ha gitt flere medlemmer en følelse av å bidra.

Facebook ble også mye brukt i det tamilske miljøet under pandemien. En av de tamilske kvinnene reagerte på at de tamilske organisasjonene ikke gjorde nok i starten av pandemien, og hun tok derfor saken i egne hender. Sammen med noen venner opprettet hun en Facebook-gruppe hvor de kunne hjelpe de som var syke og alene. I likhet med de somaliske kvinnene handlet de inn og leverte dagligvarer til de som var syke. I tillegg ble YouTube brukt som en kanal for å lage informasjonsvideoer under pandemien.

Som vi også har vært inne på angående Ukraina-krigen, oppstår det engasjement når det er kriser. En av de tamilske mennene sier følgende:

Som [en annen norsk forsker] sa en gang, tamiler er veldig flinke til å starte små og store organisasjoner ut fra behov. Det har vært digitale, telefontjenester man kan ringe, utenom de organisasjonene. Det fungerer bra. Jeg må også si at den tamilske skolen har utført digital undervisning på en glimrende måte. Vi har vært flinke med det digitale.

I tillegg kunne de tamilske mennene fortelle hvordan pandemien også hadde skapt nye fysiske møteplasser for tamilene. Som en av de tamilske informantene sa: «*Tamiler har blitt veldig norske i pandemien, de gikk turer, tok norgesferie ...*» Etter hvert i samtalen legger en annen informant til:

Pandemien har bidratt til en annen måte frivillighet. Gruppeturer, helsetiltak. Frivillighet er ikke bare organisasjonsliv. Turgrupper har vært veldig populære. Det er en slags frivillig innsats. Helsetiltak som også er sosialt. Jeg har vært på fjelltur med venner, vi har begynt å spille fotball som helsetiltak. Det er nytt i pandemien.

Pandemien førte til at mennesker møttes på andre måter. Man ble nødt til å bryte ut av de vante formene for sosial aktivitet og finne nye måter man kunne være sosial på, samtidig som man imøtekom restriksjonene og anbefalingene fra myndighetene. Både organisasjoner og privatpersoner måtte tenke kreativt og finne nye måter å være sosial på.

Informasjonsarbeid

Under pandemien oppstod det et stort informasjonsbehov blant innvandrere og i befolkningen for øvrig. Regler, retningslinjer, anmodninger, smittetall og konsekvenser av covid-19 skulle formidles. Formidling av nye regler og retningslinjer ble viktig, og med stadige endringer var det nødvendig å nå ut til befolkningen raskt, tydelig og effektivt. I formidlingsarbeidet tok norske myndigheter i bruk nye ord og uttrykk som for mange skapte stor forvirring. Det ble for eksempel stilt en del spørsmålsteget ved ordet «anmodning», og det var usikkert om en anmodning var en anbefaling eller en regel. Det ble også usikkert om anbefalinger faktisk gav befolkningen mulighet til å velge, eller om en anbefaling indirekte var en regel, det også. En polsk kvinne tok opp nettopp dette med kultur og språk under intervjuet. Selv om man forstår hva ordet betyr, kan det være knyttet en kulturell forståelse til bruken av ordet. Kvinnen, som var opptatt av å formidle informasjon fra norske myndigheter under pandemien, skrev både på polsk og norsk. Dermed kunne hun bruke sin plattform til å forklare at selv om noe bare var en anbefaling, skulle man likevel tolke det som en regel. Vedkommende hadde fått flere spørsmål under pandemien om hvorfor mange polske ikke brukte munnbind under pandemien. Kvinnen måtte da forklare at for polakker betyr en anbefaling at man har et handlingsvalg. Dersom man ikke har et handlingsvalg, er det en regel. I et intervju med en tamilsk kvinne poengterer hun også den språklige utydeligheten som oppstod under pandemien. Hun trekker frem forskjellen mellom hvordan ordet «anbefaling» forstås av nordmenn, og hvordan det forstås av tamiler, som tenker at en anbefaling gir valgfrihet. Ifølge informanten ville man på Sri Lanka brukt ord som for eksempel «forbudt» og gitt tydelig «nei», slik at regler og retningslinjer ikke kunne bli misforstått. De forsøkte derfor å formidle den kulturelle betydningen og konteksten også i det tamilske miljøet, men poengterer at det også var flere nordmenn som hadde problemer med disse nyansene i språkbruken under pandemien.

Under pandemien var det vanskelig å holde seg oppdatert på gjeldende regler, da det var mange endringer på en kort periode. Informasjonen som ble delt i media, på pressekonferanser, på hjemmesider og andre steder, ble i hovedsak delt på norsk, og for mange innvandrere var det vanskelig å forstå eller fange opp informasjonen som ble gitt. Det er mange som bor i Norge som ikke snakker flytende norsk, eller som ikke snakker norsk i det hele tatt. For å nå ut med budskapet til disse menneskene var det viktig å spre informasjon på deres morsmål. Det oppstod et gap i informasjonsdelingen som flere innvandrere-organisasjoner eller andre ressurspersoner forsøkte å fylle. Ifølge en polsk kvinne ble det en oppblomstring av informasjonstiltak på polsk og litauisk. Kvinnen kunne fortelle hvordan organisasjonen hun var tilknyttet, var et bindeledd mellom kommunen og det polske miljøet. De ønsket å være en polsk stemme i media og i debatten rundt covid-19 og beskrivelser av polske stereotyper. For eksempel kunne de forklare at det faktisk var mange polakker

som tok covid-19 vaksine i Polen, men som måtte betale en avgift for å få den registrert i Norge, noe som kunne bli ganske kostbart, særlig for en familie med flere barn. Informanten brukte også sin organisasjon til å formidle forskjellen på lokale og nasjonale koronatiltak i kommunen hun bodde, og hadde tett dialog med både kommunen, FHI og andre polske organisasjoner. Informasjonsarbeidet skapte samarbeid på tvers av organisasjoner og aktører i forbindelse med formidling og informasjonsdeling.

Også informanter fra de andre innvandrergruppene vi snakket med, trakk frem utfordringene med å forstå informasjonen fra myndighetene under pandemien. En av informantene fra Syria sier at det tok lang tid før informasjonen ble oversatt under pandemien, slik at det var vanskelig å få tak i oppdatert informasjon. En somalisk kvinne forteller i et intervju at hun under pandemien ble spurt hvorfor folk (somaliere) ikke tok pandemien på alvor. Kvinnen ble fortalt at mange somaliere hadde opplevd krig i hjemlandet og situasjoner som de syntes var verre enn å bli smittet av covid-19. Det å hoste og ha en forkjølelse var ingenting i forhold til hva de selv har sett og opplevd av elendighet i hjemlandet. Organisasjonen som kvinnen var en del av, forstod at de måtte være mer aggressive i formidlingsarbeidet, og startet derfor med Facebook Live- og Zoom-arrangementer, hvor de snakket med leger, folk som var innlagt med covid-19, etc. slik at man skulle forstå alvoret. I intervjuet med somaliske menn kommer det også frem at det tok noe tid før alvorlighetsgraden sank helt inn. En av informantene var overbevist om at koronatelefon og informasjons-kampanjer var med på å hindre virusspredning. Med disse initiativene kunne informasjon fra myndighetene formidles på somaliernes eget morsmål, ettersom mange somaliere frivillig drev koronatelefon. En av de somaliske mennene sier: *«Myndighetene var jo litt sent ute med informasjon, men selv etter de hadde kommet med informasjon, de nådde ikke frem. Også de måtte endre strategi. De må bruke egne folk ...»*

Det er tydelig at initiativene som ble gjort overfor innvandrerbefolkningen med å spre informasjon om pandemien på ulike språk, var nyttig. Pandemien engasjerte mange flerspråklige i Norge til å drive informasjonsarbeid. De kunne også bruke sin kunnskap om innvandremiljøet til å spre informasjon om covid-19 og gjeldende regelverk og anbefalinger. En av kvinnene vi har intervjuet, savnet aktiviteter og informasjon fra det tamilske miljøet tidlig i pandemien, og bestemte seg for å ta grep om situasjonen. Det var blant annet flere tamiler som var skeptisk til å dra på sykehus, da de var usikre på rutinene der, og flere hadde fått et inntrykk fra sosiale medier som kanskje ikke stemte. Flere var for eksempel redd for å bli smittet av covid-19 dersom de måtte på sykehuset. Det var et behov for å spre informasjon til denne gruppen om hvordan systemet på sykehuset fungerte, men også hva som skjedde hvis du fikk påvist covid-19. Koronarestriksjonene gjorde det også vanskelig for mange å kontakte NAV, ettersom fysisk oppmøte var begrenset. Bruk av tolk over telefon hadde noen utfordringer, og dette var også et område hvor tamiler opplevde at de kunne

hjelp hverandre. utfordringer med NAV under pandemien kommer også frem i intervjuer med somaliske kvinner. Arbeidet som ble gjort i innvandrer miljøet, gjorde at en større del av befolkningen fikk den informasjonen som var nødvendig, og hindret nok en større spredning av viruset enn hvis man skulle vente på at offentlige myndigheter fikk ressurser og systemer på plass. Ved å bruke kunnskapen de hadde om det tamilske miljøet, kunne tamilene selv drive informasjonsarbeid og formidle situasjonen rundt pandemien. Mange tamiler har ifølge en tamilsk kvinne mer tiltro til fagfolk enn til politikere (se kapittel 2). Derfor ble leger og psykologer og andre med relevant fagbakgrunn brukt til å formidle informasjon. Flere av de tamilske informantene har kommentert dette med informasjonsbehov, men en tamilsk mann vi intervjuet, er av en litt annen oppfatning. Han mener at tamiler både er godt integrert og informert, og at det derfor ikke var like stort behov for informasjonstiltak for denne gruppen. Han sier: *«Så når myndighetene sier en ting, da gjør de. Og så får de masse informasjon, de er veldig opptatt av nyhetene, så de får jo masse info fra tv og avis og nettet.»* Han sier likevel videre at de jobbet aktivt med informasjonsarbeid for tamiler, men han har inntrykk av at de fleste tamiler fikk sin informasjon gjennom norske media.

I arbeidet med informasjonsdeling har det for mange innvandrer miljøer vært viktig med internt samarbeid, og dette har ført flere av miljøene tettere sammen. En polsk kvinne forteller: *«Vi har fått mange flere allianser, samarbeidspartnere og hatt viktigere ettertanker og skapt nye ressurser, nye nettverk.»* Hun er også svært positiv til arbeidet som er blitt gjort i samarbeid mellom ulike organisasjoner i det polske miljøet. Ifølge flere informanter har samarbeidet internt i innvandrer miljøene også skapt større tillit innad i miljøet, og mange er stolt av det arbeidet som har blitt gjort. I det polske miljøet er tillit en viktig problemstilling, og en av de polske kvinnene var opptatt av å formidle nøytral informasjon fra norske myndigheter til det polske miljøet, ettersom det er store politiske splittelser blant polakker. Flere mener at det samarbeidet og den tilliten som har blitt opparbeidet internt gjennom pandemien, vil være viktig også for integrering i det norske samfunnet. Når tilliten til andre innvandrere er større, kan det være lettere for brobyggerne å koble sammen det norske samfunnet og innvandrer miljøene. For eksempel vil det være lettere for den polske kvinnen å formidle informasjon til det polske miljøet hvis det polske miljøet stoler på at hun ikke har en annen agenda i formidlingsarbeidet. Det kan igjen føre til en større tillit til det norske samfunnet.

Avdekket utfordringer

Pandemien har også avdekket utfordringer som allerede eksisterte, men som kanskje ikke har vært så synlige. Med et økende fokus på psykisk helse under pandemien ble det oppdaget at det finnes svært lite informasjon om psykisk helse på polsk. Noen tok derfor initiativ til å lage brosjyrer på polsk, slik at informasjonen skulle være tilgjengelig for den polskspråklige befolkningen i

Norge. Det kan se ut til at informasjonen ikke er tilpasset minoritetsbefolkningen i Norge. Flere grupper jobbet under pandemien med å spre informasjon om psykisk helse til sine miljøer. Det kan ha skapt en større bevissthet om hva som finnes av hjelpetjenester i Norge. Under pandemien ble det opprettet flere hjelpegrupper, og en av de tamilske kvinnene vi har snakket med, oppdaget at det kan være behov for den typen tjenester også i tiden etter pandemien. Selv om organisasjonen blir lagt ned, har hun sett på muligheten for å starte en ny hjelpegruppe, som kan være for alle. I det somaliske miljøet ble det kjent at det ikke er alle som har laptop, sosiale medier etc. Flere familier har mange barn og ikke økonomisk mulighet til å ha mange digitale verktøy i familien. Her var heldigvis skolene behjelpelige med utlån av utstyr, men det var også mange som manglet digitale ferdigheter og hadde utfordringer med den praktiske bruken av verktøyene. En informant sier at de måtte hjelpe eldre med opplæring og bruk. Inntrykket fra intervjuene er at de fleste innvandrerne hadde gode digitale ferdigheter, og at de store forskjellene var mellom generasjoner, slik det er i befolkningen generelt. Selv om det var mye hjelp i digitale verktøy, har det også vært behov for å koordinere de ulike tilbudene og tilpasse tilbud til målgruppen.

Diskusjon og konklusjon

Sivilsamfunn og frivillige organisasjoner kan være viktige arenaer for integrering og samfunnsdeltakelse, både ved å være sosiale møteplasser der mennesker kan bli integrert i sosiale fellesskap med alt det innebærer av nettverk og tillitsbygging (Pateman, 1970; Putnam, 2000), ved å ha viktige demokratiske funksjoner (Takle, 2014; Ødegård et al., 2014) og ved å representere ulike typer velferdsoppgaver og sysselsetting (Nickelsen, 2019). Det økende fokuset fra statlig hold på sivilsamfunnets og frivillighetens rolle i integreringsprosesser har også et underliggende premiss om at engasjement i frivilligheten er et gode – for alle. Med andre ord overføres ofte generell kunnskap direkte over på et individnivå.

I denne studien har vi sett nærmere på innvandreres egne opplevelser av 1) barrierer og suksessfaktorer for deltakelse i sivilsamfunn og frivillige organisasjoner, 2) forholdet mellom tillit og sivilsamfunnsdeltakelse og 3) sivilsamfunnsdeltakelse i unntakssituasjoner. Dette har vi gjort ved å identifisere kontekstuelle kjennetegn ved frivillighet i landene innvandrerne kommer fra, og i det norske samfunnet, som de skal integreres i. I den forbindelse kan det være viktig å utfordre en etablert sannhet og stille følgende spørsmål: Opplever innvandrere selv at deltakelse i frivilligheten er viktig og av betydning for integreringen i det norske samfunnet? Og kan vi med bakgrunn i en norsk forståelse av hva frivillighet er, klare å fange opp hvordan ulike innvandrergruppers frivillige engasjement kommer til uttrykk i Norge, og hvilken betydning ulikt sivil engasjement kan ha for den enkelte? Til sist – hvordan mener innvandrere selv at offentlige styresmakter kan og bør samarbeide med et stadig mer mangfoldig norsk organisasjonslandskap for å styrke arbeidet med inkludering og integrering?

I dette kapitlet vil vi oppsummere funn og holde dem opp imot tidligere forskning på feltet. Vi vil ikke ta for oss ett og ett forskningsspørsmål, men heller sortere dem under overskrifter som vi anser som samlende for flere av funnene fra studien.

Dugnad er ikke et norsk fenomen

Normen om at man skal delta på dugnad, jobbe sammen for felleskapets beste, blir ofte sett på som et sentralt aspekt ved «det norske» og tilhørighet i norske lokalsamfunn (Lorentzen, 2011). Men av de som innvandrer til Norge, kan et slikt syn bli oppfattet som manglende forståelse av hvordan sivilsamfunnsengasjement i andre land og kulturer arter seg. Ekspertgruppene innenfor alle landgruppene i denne undersøkelsen fremhever at dugnad ikke er et norsk fenomen, men at frivillighet i form av innsats for andre også er en viktig og helt vesentlig del av kulturen i deres opprinnelsesland. Selv om Norge er på verdenstoppen når det gjelder organisert frivillighet (Fladmoe et al., 2018), er det viktig å understreke at i internasjonal sammenheng er det den norske frivilligheten som skiller seg ut – ved å være nettopp såpass organisert og formalisert (Eimhjellen, 2018). Det er også viktig å forstå hvordan man er frivillig og bidrar til felleskapet i andre kulturer. Den norske dugnaden kan ligne noe på det de tamilske ekspertgruppene i denne undersøkelsen beskriver fra sitt hjemland, men ligger langt fra det de polske ekspertinformantene beskriver fra sitt.

Funnene våre støtter dermed opp under tidligere studier, som peker på at norsk frivillighet og norsk organisasjonskultur ikke nødvendigvis er umiddelbart tilgjengelig for alle grupper av innvandrere (Ødegård et al., 2014; Guribye et al., 2014). Mange innvandrere kommer fra land med en sivilsamfunnstradisjon som skiller seg sterkt fra den norske, og det kreves derfor ofte en betydelig innsats både fra den enkelte, fra myndigheter og fra organisasjonslivet for at innvandrerne skal bli kjent med og få en god forståelse av den norske tradisjonen. Studien vår har vist betydningen av språk, av å se hele familien under ett, av tilrettelagt informasjon og av oppsøkende virksomhet, men også av såkalte «døråpnere» som kan «lose» innvandrerne inn i den organiserte frivilligheten. Dersom organisasjoner selv rekrutterer døråpnere, er det viktig at dette er gode talspersoner som målgruppen har tillit til. Majoritetsorganisasjoner bør også i større grad vurdere å utvikle kompetanse om ulike innvandrergrupper for å tilrettelegge informasjon, bygge ned fordommer og bygge opp tillit. I dette arbeidet er det viktig med god dialog mellom frivillig sektor og lokale myndigheter for å dele kunnskap. Samlet sett bidrar ulike erfaringer fra frivillighet i opprinnelseslandet til å gi hver gruppe ulike forutsetninger for inkludering i frivillig sektor i Norge. Dette må danne utgangspunktet for en mer skreddersydd tilnærming til rekrutteringsarbeidet som tar utgangspunkt i de ulike gruppenes historiske, politiske og kulturelle bakgrunn. I tillegg til å legge til rette for at innvandrere blir inkludert i tradisjonelle norske frivillige organisasjoner, bør det også vurderes hvordan det i større grad kan legges til rette for at ulike innvandrergrupper kan utøve frivillighet i samsvar med egne erfaringer og egen kultur innenfor majoritetsorganisasjoner.

Undersøkelsen viser også at botid har stor betydning, og det er store forskjeller i sivilsamfunnsengasjement mellom de som innvandret til Norge som voksne, og de som innvandret som barn og har vokst opp i Norge. Dette støtter opp om det såkalte erfaringsperspektivet (Dinesen, 2012; Glanville og Paxton, 2007), der man legger vekt på at adferd og holdninger kan endres kontinuerlig gjennom nye erfaringer og opplevelser. En skreddersydd tilnærming til rekruttering må derfor også inkludere en vurdering av botid i Norge, og tidligere erfaring med frivillighet i Norge.

Koblinger mellom frivillighet og offentlige styresmakter

I denne undersøkelsen har vi vist at de fire innvandrergruppene har ulike systemer og tradisjoner for frivillighet i hjemlandene, ulike kulturelt og politisk betingede måter å organisere seg på, og ulike erfaringer med norsk frivillighet og sivilsamfunn. Alle de fire gruppene har sin opprinnelse i land der det historiske forholdet mellom statlige styresmakter og sivilsamfunnet har hatt betydning for hvordan det har vært mulig å organisere sivilsamfunnet, og dette påvirker gruppenes holdninger til frivillighet i Norge. I alle de fire landene har frivillighet vært en bærebjelke i lokalsamfunnet i fravær av omfattende statlige velferdstjenester, men på ulike måter. I Polen og Somalia innførte kommunistiske myndigheter former for tvungen frivillighet, mens frivillighet i Syria lenge har vært under statskontroll på andre måter. Samtidig finner man ulike former for kollektivistiske føringer i de ulike landene (Hofstede, 1980). Mens motstanden mot de singalesiske styresmaktene på Sri Lanka har bidratt til at tamiler har engasjert seg frivillig for å virkeliggjøre sine nasjonale aspirasjoner, har mistillit til myndighetene i Polen langt på vei medført en tilbaketrekking av frivillig engasjement til den private sfæren og familien. I Somalia har klanen dannet det viktigste prinsippet for sosial organisering, mens i Syria har sivilsamfunnet langt på vei overtatt statens velferdsoppgaver de siste tiårene.

De holdninger til og meninger om norsk frivillighet som fremkommer i denne undersøkelsen, må også forstås på bakgrunn av gruppenes erfaringer fra hjemlandet. Noen i ekspertgruppene opplever det som problematisk at minoritetsorganisasjoner kan føle seg presset til å delta i (kontroversielt) arbeid som å forebygge kjønnslemlestelse, radikaliserings og negativ sosial kontroll. Når noen kommenterer de tette forbindelsene som etableres mellom norske myndigheter og frivillige organisasjoner ved at det settes agendaer for satsingsområder for dem, må dette ses i lys av erfaringer fra sosiale og politiske systemer for frivillighet i opprinnelseslandet.

For at frivillige aktører skal kunne levere tjenester som utfyller det etablerte tilbudet, utvikle nye tjenester på nye områder og bidra på områder der det ikke er naturlige oppgaver for det offentlige, må det konkret legges til rette for dette (Trøtteberg og Sivesind, 2015). Også andre forskere påpeker at for mange minoritetsorganisasjoner kan offentlig finansierte integreringstiltak oppleves

som toppstyrt, uten lokalt eierskap (Ødegård et al, 2014). De foreslår at tiltakene i større grad ikke bare forankres i, men også utvikles gjennom, og av, lokale nettverk og organisasjoner. En undersøkelse utført av den generelle paraplyorganisasjon for frivillige organisasjoner i Norge (Frivillighet Norge, 2020), antyder at innvandrersorganisasjoner i mindre grad benytter seg av tilskuddsordningene til frivillig sektor, og at ordningene er utformet slik at disse organisasjonene ofte faller utenfor. Frivillighet Norge poengterer derfor at myndighetene må ha et fokus på dette gjennom forenklingsreformen. Denne reformen, som skal favne alle organisasjoner, ble lovet i Frivillighetsmeldingen, og skal gjøre det enkelt å starte og drive en frivillig organisasjon, og å søke, ta imot og rapportere på offentlig støtte. Det vektlegges at tiltak for forenkling må bygge på organisasjonens erfaringer og behov.

Erfaringene vi har samlet i denne studien, kan også bidra til å få frem sider ved norsk frivillighet som det bør reflekteres over. Det er viktig å spørre seg om man gjennom å koble offentlige støtteordninger til krav om at frivilligheten fokuserer på spesifikke agendaer og tiltak, i realiteten bidrar til å undergrave demokratiske prosesser i organisasjonene. Det bør også vurderes hvordan man i større grad kan samarbeide for å utvikle agendaer og tiltak, og dermed også i større grad sikre minoritetsorganisasjoners autonomi og utnytte deres kjennskap til ulike gruppers behov.

Arbeid kan både fremme og hemme deltakelse

Tidligere studier har vist at innvandrere som har norske venner og deltar i frivillige organisasjoner, har større sannsynlighet for å komme seg inn på arbeidsmarkedet (Søholt et al., 2015). Men ordbruken «større sannsynlighet» betyr også at sammenhengen mellom frivillig deltakelse og jobb ikke gjelder alle. I en kritikk mot teorien om sosial kapital argumenterer Portes og Landolt (1996) at et stort sosialt nettverk ikke nødvendigvis fører til jobb. For at du skal komme ut i jobb, må personer i nettverket ditt i tillegg ha en posisjon hvor de kjenner noen som kan tilby deg jobb, eller som gjør at de kan tilby deg jobb selv. Det kan også handle om kvaliteten på nettverkene generelt, hvem man har relasjon til, og spesielt hvor lukkede nettverkene er, og hvordan informasjonsflyten i nettverkene er (Granovetter, 1973). En kvalitativ studie av syriske menn i Norge viser at mange er frustrert over at det reklameres for at frivillig arbeid på sikt kan gi deg jobb, når de selv opplever at dette ikke er tilfelle (Haaland et al., 2021). Vårt datamateriale avdekker det samme. Flere av våre informanter etterlyser mer ærlig informasjon om hva frivillig deltakelse kan bety for den enkelte, og hva ulike frivillige tiltak kan resultere i. Det blir påpekt at det i mange tiltak *for* integrering og mangfold (som for eksempel språkkafeer) kan være stor aldersforskjell mellom de norske hjelperne og innvandrerne som deltar. Mange opplever derfor at forholdene i slike tilfeller ikke ligger til rette for å få seg norske venner som deler interesser og livssituasjon. I tillegg opplever mange at det slike tiltak sjelden fører til jobb.

De som har vært lenger i Norge og generelt deltar mer i tiltak *med* mangfold (der de selv er med og hjelper andre), ser i større grad nytten av erfaring fra frivillig arbeid – også i ved jobbsøking.

Innstramminger i det norske regelverket siden 2015, inkludert inntektskravet for permanent oppholdstillatelse, har ifølge informanter med kort botid i Norge hatt stor innvirkning på innvandreres sivilsamfunnsdeltakelse. I vårt datamateriale gjelder dette særlig syrere, som er den gruppen som har kommet til Norge mest nylig. Mange syrere opplever at de på grunn av inntektskravet må prioritere jobb før alt annet. Det er vanskelig å fokusere *både* på å bli arbeidstaker og på å bli samfunnsdeltaker, og de opplever at de er nødt til å ha et ensidig fokus på å skaffe seg jobb, og å nedprioritere språkopplæring og frivillig engasjement. Flere som har blitt introdusert for norsk frivillighet i introduksjonsprogrammet, forteller at slik frivillighet kan oppleves som tvunget frivillighet. Kombinert med et stort fokus på å skaffe seg jobb, og erfaring med at frivillig arbeid ikke alltid fører til jobb, kan en slik «påtvunget frivillighet» virke demotiverende for videre frivillig aktivitet. I gruppeintervjuene med innvandrere fra Somalia ble det også påpekt at før man får jobb og større økonomisk trygghet, oppleves det vanskelig å prioritere frivillig arbeid. Selv om somalierne i mindre grad ble berørt av det nye inntektskravet, opplevde mange av dem såpass mye usikkerhet den første tiden i Norge at det var vanskelig å ha overskudd til frivillig engasjement.

Det kan også være lite tid til frivillig arbeid for dem som innvandrer til Norge på grunn av jobb og ønsker å arbeide mest mulig i en begrenset periode for å få et bedre liv i hjemlandet. Ifølge Eimhjellen, Bentsen og Wollebæk (2020) er innvandringsgrunn en sentral dimensjon i forklaringen på ulik frivillig deltakelse blant innvandrere. Det handler både om individuelle kjennetegn ved ulike innvandrergrupper og hvor de kommer fra, og hvilke rettigheter ulike grupper har til ulike integreringstiltak i Norge. Arbeidsinnvandrere har begrenset tilgang til offentlige integreringstiltak, og tidligere studier anbefaler at man i større grad undersøker hvilket potensial frivillige organisasjoner har for å spille en rolle i blant annet språkopplæring for grupper som ikke har rett på det (Eimhjellen et al., 2021). Disse problemstillingene er noe av det som blir utredet av Arbeidsinnvandererutvalgets kommende NOU.

Et viktig funn fra undersøkelsen vår er dermed hvordan både det å delta i arbeidsmarkedet og det å ikke delta i arbeidsmarkedet på ulike måter kan fremme og hemme deltakelse i sivilsamfunnet, og at det er viktig at informasjonen om hva frivillig deltakelse er, og hva det kan bety, er nyansert og ikke lover mer enn den kan holde. Det er også viktig at de som informerer om frivillig deltakelse, har kunnskap om, og forståelse for, ulike former for press og ulike prioriteringer innvandrere kan stå overfor i ulike integreringsfaser. Denne studien viser også at det kan være hensiktsmessig å (re)vurdere om det integrasjonspolitiske regelverket kan tilrettelegge for og anspore til frivillighet på en bedre måte.

Samarbeid som grunnlag for tillitsbygging

Som nevnt innledningsvis deltar mange innvandrere i minoritetsorganisasjoner og -nettverk. Disse organisasjonene kan både bidra til sammenbindende sosial kapital, ved å styrke tillit og gruppefelleskap internt, og ha en overskridende sosial funksjon med samfunnet for øvrig og dermed bidra til brobyggende sosial kapital. En studie av religiøse organisasjoner beskriver dette ved å si at organisasjonene enten har en menighetsstruktur (congregational structure) eller en samfunnshus-struktur (community center) (Ebaugh og Chafetz, 2000). Denne modellen kan også ha relevans for det stadig voksende landskapet av minoritetsorganisasjoner i Norge (Ødegård et al., 2014). Ifølge informanter fra ulike landgrupper fordrer den interne tillitsbyggingen at minoritetsorganisasjoner er transparente når det gjelder økonomi og organisering, og at de oppleves som demokratiske. Noen av de tamilske informantene, som er den gruppen som samlet har lengst botid i Norge, og som derfor har større mulighet til å reflektere over utviklingen av egne organisasjoner, oppgir at mangel på demokratisk forankring og åpenhet er en utfordring i noen av minoritetsorganisasjonene. Dette kan også i noen tilfeller føre til at færre unge som selv har vokst opp i Norge, ønsker å engasjere seg i disse organisasjonene.

Dersom minoritetsorganisasjoner skal fungere som «samfunnshus», vil formelle koblinger til øvrig foreningsliv og lokale myndigheter ha betydning. Studier viser at dersom minoritetsorganisasjoner mangler slike institusjonelle koblinger til andre lokalsamfunnsaktører, reduseres deres brobyggende og lenkende sosiale kapital og potensial som integreringsarena (Ødegård et al., 2014; Guribye, 2013). Forskningslitteraturen anbefaler også gjennomgående at man for å styrke brobyggende og lenkende sosial kapital vektlegger offentlig koordinering og initiering av møteplasser. Et viktig utgangspunkt for denne typen arbeid vil være å oppsøke innvandremiljøer for å etablere kontakt og tillitsbaserte relasjoner (Eimhjellen et al., 2021). Informanter i denne studien foreslår at minoritets- og majoritetsorganisasjoner i større grad arrangerer ulike tiltak sammen, slik at de kan supplere hverandres kompetanse og lære av hverandre. Det blir også foreslått at kommunale og statlige myndigheter kan ha en viktig rolle i å tilrettelegge for samarbeid, enten ved å arrangere møteplasser eller ved i større grad å kreve en form for samarbeid mellom etablerte norske organisasjoner og nyere minoritetsorganisasjoner ved tildeling av offentlig støttemidler.

I Norge har det tradisjonelt vært tilrettelagt for politisk påvirkning for de frivillige organisasjonene gjennom arbeid i offentlige organiserte samhandlingsorganer, selv om noe av dette arbeidet nå er erstattet av lobbyvirksomhet og informasjon via sosiale medier (Sivesind og Enjolras, 2022). Fra 1984 til 2014 hadde Kontaktutvalget for innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) denne funksjonen for minoritetsorganisasjoner, og dette gav dem en mulighet til å komme i direkte dialog med departementer og andre relevante samarbeidspartnere om alle prinsipielle sider ved norsk politikk som

angår innvandrere og deres barn. Denne ordningen kunne dermed bidra til å styrke den lenkende sosiale kapitalen. I 2014 ble KIM erstattet av regjeringens nasjonale integreringskonferanse. En evaluering av integreringskonferansen fra 2020 viser at det er flere momenter som bør videreutvikles for at konferansen skal fungere enda bedre. Blant annet blir det vist at det ikke er tydelig hvordan dialogen følges opp, og at man bør tenke nytt rundt formulering av målgruppe, format, språkbruk og tidspunkt dersom man virkelig ønsker å nå de frivillige i minoritetsorganisasjoner (Tolgensbakk, 2020). Det kan i den anledning være aktuelt å vurdere i hvilken grad integreringskonferansen dekker behovene for kontaktpunkter og lenkende sosial kapital mellom innvandrerorganisasjonene og myndighetene. En mulighet er å styrke den generelle paraplyorganisasjonen Frivillighet Norges rolle som et kontaktpunkt mellom innvandrerorganisasjoner og myndighetene gjennom øremerkede midler.

Kriser kan skape et mulighetsrom

Kriser eller såkalte unntakssituasjoner kan på ulike måter resultere i at sivilsamfunnet, alene og i samarbeid med offentlige styresmakter, utvikler alternative problemdefinisjoner og nye oppgaveløsninger og inkluderer nye samarbeidspartnere og ressurspersoner (Skogheim et al., 2020). I denne studien har vi sett nærmere på innvanderes opplevelse av sivilsamfunnsdeltakelse under covid-19 pandemien og krigen i Ukraina.

Flere av informantene i denne studien opplevde at frivillig arbeid under pandemien i større grad samsvarte med en frivillighet som de intuitivt kunne kjenne seg igjen i. Denne opplevelsen bunner særlig i at frivilligheten i denne perioden var mer spontan, mindre byråkratisk, og at den i stor grad handlet om å ta vare på eget nettverk og egen familie. Informantene fra flere landgrupper opplevde også at interne organisasjoner og nettverk endret form for å tilpasse seg restriksjonene, og fikk et større fokus på helsetiltak og bruk av den norske naturen. Pandemien avdekket også utfordringer som tidligere ikke hadde vært like synlige, som manglende informasjon om psykisk helse, og digitalt utenforskap (Bjønness et al., 2020; Le et al., 2021).

Selv om nedstengingen av samfunnet under covid-19 pandemien førte til at mange innvandrere (som mange i befolkningen for øvrig) følte seg isolert fra storsamfunnet og ensomme, var det også mange som opplevde en økt tillit internt i innvandrerorganisasjoner og -nettverk. Flere minoritetsorganisasjoner bidro også med å tette hull i den offentlige informasjonsdelingen, ved at de gjennom sitt nettverk kunne nå ut med informasjon til grupper og enkeltpersoner som myndighetene ikke hadde tilgang til på samme måte. Dette resulterte i at flere minoritetsorganisasjoner og -nettverk opplevde et positivt samarbeid med myndighetene og en større grad av respekt og anerkjennelse fra myndighetens side. I tiden etter pandemien kan dette samarbeidet danne et godt grunnlag for å styrke minoritetsorganisasjoners kompetanse innen feltet

psykisk helse, slik at de kan forebygge ensomhet og styrke psykisk helse i ulike innvandrergupper.

Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 førte til et stort frivillig engasjement blant både privatpersoner og organisasjoner i Norge. Informanter fra de fire landgruppene opplever på ulike måter en nærhet til det som skjer i Ukraina, enten på grunn av fysisk nærhet til hjemlandet eller på grunn av erfaringer fra krig og krigslignende tilstander. Blant innvandrergruppene er det særlig den polske gruppen som opplever en stor økning i frivillig engasjement. Selv mener de at dette henger sammen med det store frivillige engasjementet for ukrainske flyktninger i Polen, og opplevelsen av at dette er veldig nært. De andre landgruppene opplever i større grad en kontrast til hvordan situasjonen i deres hjemland belyses og beskrives i det norske samfunnet. Flere opplever også at deres eget transnasjonale engasjement kan både misforstås og mistenkeliggjøres, mens det er stor forståelse for enkeltpersoners engasjement for en krig i det som beskrives som Norges nærområde.

Noe som kan trekkes ut som viktig lærdom fra de to nevnte krisene, er behovet for å vurdere hvordan nye samarbeidsrelasjoner (både internt i minoritetsorganisasjoner og mellom minoritetsorganisasjoner og offentlige styresmakter), og nye oppgaveløsninger (blant annet for å nå ut med informasjon til ulike grupper), kan benyttes i senere integreringstiltak. I tillegg bør det vurderes hvordan engasjementet for krigen i Ukraina kan fungere som et bakteppe for bedre å forstå og anerkjenne det transnasjonale engasjementet mange innvandrere har, og den transnasjonale virkeligheten de lever i.

Litteratur

- Aasen, B., Haug, M. & Lynnebakke, B. (2017). *Frivillighetens ressurser langs asylsøkerkjeden. En studie av frivillige organisasjoners innsats under og i etterkant av de store ankomstene i 2015* (NIBR Rapport 2017:3). By- og regionsforskningsinstituttet NIBR. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5637>.
- Abdulkadir, F. (2007). The Role of Civil Society in Rebuilding Somalia. I Farah, A. O., Muchie, M. & Gundel, J. (red.), *Somalia: Diaspora and State Reconstitution in the Horn of Africa* (249-258). Adonis & Abbey Publishers Ltd.
- Adamiak, P. (2014). *Zaangażowanie społeczne Polek i Polaków. Wolontariat, filantropia, 1% i wizerunek organizacji pozarządowych Raport z badania 2013*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. http://bibliotekawolontariatu.pl/wp-content/uploads/RAPORT_klon_zaangazowanie_spoleczne_2013.pdf
- Ahmed, J. (1995). *The Invention of Somalia*. Red Sea Press.
- Alzoubi, Z. (2015). *Syrian voices on the Syrian conflict: Syrian medical NGOs in the crisis: realities, perspectives and challenges (NOREF rapport)*. Norwegian Peacebuilding Resource Centre. <https://noref.no/Publications/Regions/Syria/Syrian-medical-NGOs-in-the-crisis-realities-perspectives-and-challenges>.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009). *Somaliere i Norge. En arbeidsgrupperapport*. August 2009. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/r_somaliere_i_norge.pdf.
- Arnesen, D. & Sivesind, K.H. (2021). *Frivillighet og koronakrisen. Befolkningens frivillige innsats og frivillige organisasjoners rolle, aktiviteter og økonomi under koronakrisen i Norge* (Rapport 2021:2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <https://hdl.handle.net/11250/2735165>.
- Asylforliket (2015). *Tiltak for å møte flyktningkrisen*. Regjeringen. https://www.regjeringen.no/contentassets/7d82bd6cce8b466dacbb01d360846f79/asylavtale_stortinget_2015-11-19.pdf.

- Bergh, A. & Bjørnskov, C. (2011). Historical Trust Levels Predict the Current Size of the Welfare State. *Kyklos*, 64 (1), 1–19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2010.00492.x>.
- Biernacki, P. & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141–163. <https://doi.org/10.1177/004912418101000205>.
- Bjønness S., Viksveen P., Johannessen J.O. & Storm, M. (2020). User participation and shared decisionmaking in adolescent mental healthcare: a qualitative study of healthcare professionals' perspectives. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(1), 1–9. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-0310-3>.
- Bjørknes, R., Kjøbli, J., Manger, T. & Jakobsen, R. (2012). Parent Training Among Ethnic Minorities: Parenting Practices as Mediators of Change in Child Conduct Problems. *Family Relations*, 61(1), 101-114. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00683.x>.
- Brekke, J.P. (2001). *Velkommen og farvel? Midlertidig beskyttelse for flyktninger i Norge*. Unipax.
- Brekke, J.P., Birkvad, S.R. & Erdal, M.B. (2019). *Losing the Right to Stay: Revocation of immigration residence permits and citizenship in Norway - Experiences and effects* (ISF Rapport 2019:9). Institutt for Samfunnsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2599967>.
- Brochmann, G. (2010). Innvandring og det flerkulturelle Norge. I I. Frønes & L. Kjølsvold (red.), *Det norske samfunn*. Gyldendal Akademisk.
- Browne, K. (2005). Snowball Sampling: Using Social Networks to Research Non-Heterosexual Women. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 47–60. <https://doi.org/10.1080/1364557032000081663>.
- Bråten, B., Jahreie, J. & Lillevik, R. (2017) *Innvandrerorganisasjoners rolle i integreringen. Sett gjennom en statlig tilskuddsordning*. (Rapport 2017:14). Fafo. <https://www.fafo.no/en/publications/fafo-reports/innvandrerorganisasjoners-integreringsrolle>.
- Ebaugh, H.R. & Chafetz, J.S. (2002). *Religion Across Borders: Transnational Immigrant Networks*. AltaMira Press.
- Czapiński, J. (2006). Polska–państwo bez społeczeństwa. *Nauka* 1, 7–26.
- Dalen, K., Flatø, H. & Friberg, J.H. (2022). *Hverdagsintegrering. En pilotundersøkelse om tillit, tilhørighet, deltakelse og diskriminering i innvandrerbefolkningen* (Rapport 2022:15). Fafo. <https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/hverdagsintegrering>.
- De Elvira, L. R. (2021, desember). *Charitable organisations and welfare in Syria: From Ba'this etatism to the outsourcing of social responsibilities*. SciencesPo Center for International Studies. <https://www.sciencespo.fr/cei/en/content/dossiersduceri/charitable-organisations-and-welfare-syria-ba-thist-etatism-outsourcing-social-responsibilit>.

- Delhey, J. & Newton, K. (2005). Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review*, 21(4), 311–327. <https://doi.org/10.1093/esr/jci022>.
- Departementene. (2021). *Hverdagsintegrering – strategi for å styrke sivilsamfunnets rolle på integreringsfeltet 2021–2024*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hverdagsintegrering/id2860925/>.
- Dinesen, P.T. (2012). Does generalized (dis)trust travel? Examining the impact of cultural heritage and destination-country environment on trust of immigrants. *Political Psychology*, 33(4), 495–511. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2012.00886.x>.
- Djuve, A.B. & Kavli, H.C. (2000). *Styring over eget liv. Levekår og flytteaktivitet blant flyktninger i lys av myndighetenes bosettingsarbeid* (Rapport 344). Fafo. <https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/styring-over-eget-liv>.
- Enggebø, H. & Staver, A. B. (2020). Mer midlertidighet – innvandringspolitikken etter asylforliket. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 37(2), 125–136. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2020-02-04>.
- Eimhjellen, I. (2018). Refleksiv institusjonalisering. Nytt frivillig engasjement i brytningen mellom endring og stabilitet. I Enjolras, B. & Eimhjellen, I. (red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (211–234). Cappelen Damm Akademisk.
- Eimhjellen, I. & Arnesen, S. (2018). *Organisasjonsengasjement blant innvandrere* (Rapport 2018:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2557785>.
- Eimhjellen, I., Bentsen, H.L. & Wollebæk, D. (2020). *Sivilsamfunnsdeltaking blant innvandrere i Norge* (Rapport 2020:2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2636124>.
- Eimhjellen, I., Espegren, A. & Nærland, T. U. (2021). *Sivilsamfunn og integrering. En kunnskapsoppsummering* (Rapport 2021:3). Senter for forskning om sivilsamfunn og frivillig sektor. <https://hdl.handle.net/11250/2737651>.
- Engbrigtsen, A. & Farstad, G.R. (2004). *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo*. (NOVA Skriftserie 1/2004). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Engbrigtsen, A. & Fuglerud, Ø. (2007). *Ungdom i flyktningefamilier. Familie og vennskap – trygghet og frihet?* (Nova Rapport 3:2007). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Engbrigtsen, A. & Fuglerud, Ø. (2009). *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Universitetsforlaget.
- Espgren, A., Eimhjellen, I., Ervik, R., Guribye, E. & Lindén, T.S. (2019). *Samarbeid mellom offentlig, privat og frivillig sektor i introduksjonsprogrammet* (Rapport 9-2019). NORCE Samfunn. <http://hdl.handle.net/11250/2621198>.

- Fiń, A., Legut, A., Mazurek, K., Nowak, W., Nowosielski, M. & Schöll-Mazurek, K. (2013). *Polityka polonijna w ocenie jej wykonawców i adresatów*. Instytut Zachodni: Poznań.
- Fladmoe, A., Sivesind, K.H., & Arnesen, D. (2018). *Oppdaterte tall om frivillig innsats i Norge, 1998–2017* (Rapport 2018:2) Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor). Institutt for samfunnsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2557786>.
- Fladmoe, A., Sætrang, S., Eimhjellen, I., Steen-Johnsen, K. & Enjolras, B. (2016). *Nordmenns bidrag i flyktnings situasjonen 2015/2016* (Rapport 2016:6). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2442824>.
- Folkestad, B., Christensen, D.A., Strømsnes, K. & Selle, P. (2015). *Frivillig innsats i Noreg 1998-2014. Kva kjenneteikner dei frivillige og kva har endra seg?* (Rapport 2015:4). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2445372>.
- Folkestad, B., & Mjelde, H.L. (2016). *Varierer aktivt organisasjonsmedlemskap etter kommunale kjennetegn?* (Rapport 2016:1). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2445373>.
- Foley, M.W. & Edwards, B. (1996). The paradox of civil society. *Journal of Democracy*, 7(3), 38–52.
- Friberg, J.H. & Elgvin, O. (2016). Når velferdsstaten bryter tilliten ned: Somaliske innvandrere i møte med NAV. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(3), 257–284. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2016-03-02>
- Frivillighet Norge (2020). *Frivillige innvandrersorganisasjoners rammevilkår og erfaringer med tilskuddsordninger*. Rapport. Frivillighet Norge
- Fuglerud, Ø. (1999). *Life On The Outside: The Tamil Diaspora and Long-Distance Nationalism*. Pluto Press.
- Glanville, J.L. & Paxton, P. (2007). How do we learn to trust? A confirmatory tetrad analysis of the sources of generalized trust. *Social Psychology Quarterly*, 70, 230–242. <https://doi.org/10.1177/019027250707000303>
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <http://www.jstor.org/stable/2776392>.
- Guribye, E. (2009). Knutepunkter: Organiseringen av samarbeidsbaserte mestringsstrategier blant tamilske flyktningforeldre i Norge. I K. Eide, M. Rugkåsa, H. Vike, N. & N. A. Qureshi (red.), *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Gyldendal Akademisk.
- Guribye, E., Sandal, G.M. & Oppedal, B. (2011). Communal Proactive Coping Strategies among Tamil Refugees in Norway. *International Journal of Mental Health Systems*, 5(1),9. <https://doi.org/10.1186/1752-4458-5-9>.

- Guribye, E. (2013). "Quislings": Barriers to Linking Social Capital amongst Members of Pro-LTTE Tamil NGOs in Norway in a Post-Conflict Situation. *Journal of Civil Society*, 9(3), 233-247. <https://doi.org/10.1080/17448689.2013.807045>.
- Guribye, E. & Tharmalingam, S. (2017). Tamil diaspora-driven development aid: towards an understanding of context, networks and historical changes. *Forum for Development Studies*, 44(2), 171-188. <https://doi.org/10.1080/08039410.2016.1273849>.
- Guribye, E. (2017). *Folk møter folk. Sosial nettverksbygging i introduksjonsprogrammet for flyktninger* (FoU Rapport 2017:1). Agderforskning. <https://hdl.handle.net/11250/3028611>.
- Guribye, E. (2018). Two waves, two contexts: On the changing conditions for social networking among Polish migrants in Norway. I Slany, K., Guribye, E., Pustulka, P. & Ślusarczyk, M. (red.), *Transnational Polish families in Norway: social capital, integration, institutions and care*. Peter Lang Publishing.
- Guribye, E., Pustulka, P., Ślusarczyk, M. & Zyzak, B. (2018). Left to their own devices? On the role of Polish diaspora organizations in Norway. I Slany, K., Guribye, E., Pustulka, P. & Ślusarczyk, M. (red.) *Transnational Polish families in Norway: social capital, integration, institutions and care*. Warszawa: Peter Lang Publishing.
- Guribye, E., Hidle, K., & Nyhus, E.K. (2014). *Innvandrerdrivet. Skolearbeid og inkludering blant minoritets- og majoritetselever i videregående opplæring i Kristiansand*. Agderforskning (red.), FoU-rapport nr. 7/2014. <http://hdl.handle.net/11250/2636199>.
- Haaland, H., Magnussen, M., & Wallevik, H. (2021). Å bruke erfaringene til nyankomne mannlige syriske flyktninger til å utfordre den store norske integreringsfortellingen. I Gullikstad, B., Kristensen, G. K. & Sætermo, T. F. (red.), *Fortellinger om integrering i norske lokalsamfunn. «Fortellinger om integrering i norske lokalsamfunn»* (87-108). Universitetsforlaget.
- Harper, M. (2012). *Getting Somalia wrong?: Faith, war and hope in a shattered state*. Bloomsbury Publishing.
- Heckathorn, D.D. (1997). Respondent-Driven Sampling: A New Approach to the Study of Hidden Populations. *Social Problems*, 44(2), 174-199. <https://doi.org/10.2307/3096941>.
- Henriksen, L.S., Koch-Nielsen, I. & Rosdahl, D. (2008). Formal and Informal Volunteering in a Nordic Context: The Case of Denmark. *Journal of Civil Society*, 4(3), 193-209. <https://doi.org/10.1080/17448680802559685>.
- Henriksen, K. (2010). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2008* (SSB Rapport 2010:10). Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201010/rapp_201010.pdf.
- Herd, P. & Meyer, M.H. (2002). Care work: Invisible civic engagement. *Gender & Society*, 16(5), 665-688. <https://doi.org/10.1177/089124302236991>.

- Hjelde, K.H. & Fangen, K. (2006). Oppfølging, respekt og empowerment. Somalieres forståelse og hjelpepraksis ved psykososiale vanskeligheter. *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 7(2), 79–99.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences, International Differences in Work-Related Values*. Sage.
- Hovden, J.F., Mjelde, H. & Gripsrud, J. (2018). The Syrian refugee crisis in Scandinavian newspapers. *Communications*, 43(3), 325–356.
<https://doi.org/10.1515/commun-2018-0013>.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (01.01.2022). *Tall og statistikk over integreringen i Norge. Integreringen i Norge*. https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/befolkning/befolkning_hovedgruppe.
- Kassman, A. (2020). Ideellt arbete och informella insatser bland människor med utländsk bakgrund. I von Essen, J. & Svedberg, L. (red.), *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019*. Ersta Sköndal Bräcke högskola arbetsrapportserie, nr. 98. Tillit og sivilsamfunnsdeltakelse.
- Kavli, H.C. & Djuve, A.B. (2015). *Ti års erfaringer. En kunnskapsstatus om introduksjonsprogram og norskopplæring for innvandrere* (Rapport 2015:26). Fafo.
- Kumar, B. (2008). *The Oslo Immigrant Health Profile* (FHI Rapport 2008:7). Norwegian Institute of Public Health. <https://www.fhi.no/publ/eldre/the-oslo-immigrant-health-profile/>.
- Kunnskapsdepartementet (2018). *Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/integrering-gjennom-kunnskap/id2617246/>.
- Le, C., Finbråten, H.S., Pettersen, K.S. & Guttersrud, Ø. (2021). *Befolkningens helsekompetanse*, del 1. Helsedirektoratet. Rapport IS-2959.
<https://hdl.handle.net/11250/2756050>.
- Lorentzen, H. & Dugstad, L. (2011). *Den norske dugnaden. Historie, kultur og fellesskap*. Høyskolerforlaget AS.
- Magnussen, Tone. Frivillighet, samskaping og inkludering. I Aure, M, Førde, A, Magnssen T. & Nyseth, T. (2022). *Retten til byen. Kraften i krysskulturelle møter*. Scandinavian Academic Press.
- Mahmoud, B. & Nimer, M. (2021). *The Evolution of Syrian NGO Networks. Their Role in Humanitarian Response and Long-Term Prospects* (ICVA Rapport). International Council of Voluntary Agencies.
<https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/The-evolution-of-Syrian-NGO-Networks.pdf/>.
- Malterud, K. (2012). Systematic text condensation: A strategy for qualitative analysis. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40(8), 795–805.
<https://doi.org/10.1177/1403494812465030>.

- Martinez, I.L., Crooks, D., Kim, K.S., & Tanner, E. (2011). Invisible civic engagement among older adults: Valuing the contributions of informal volunteering. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 26(1), 23–37.
- Martinson, M. & Minkler, M. (2006). Civic Engagement and Older Adults: A Critical Perspective. *The Gerontologist*, 46(3), 318–324.
<https://doi.org/10.1093/geront/46.3.318>.
- Meld. St. 30 (2015–2016). *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-30-20152016/id2499847/>.
- Menkhaus, K. (2003). State Collapse in Somalia: Second Thoughts. *Review of African Political Economy*, 30(97), 405–422.
<https://doi.org/10.1080/03056244.2003.9659774>.
- Nannestad, P., Svendsen, G.T., Dinesen, G.T. & Sønderskov, K.M. (2014). Do Institutions or Culture Determine the Level of Social Trust? The Natural Experiment of Migration from Non-Western to Western Countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(4), 544–565.
<http://dx.doi.org/10.1080/1369183x.2013.830499>.
- Nickelsen, E. (2019). *Frivillige utførte 142000 årsverk*. Statistisk sentralbyrå .
<https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/frivillige-utforte-142-000-arsverk>.
- NOU 2011:11. (2011). *Innovasjon i omsorg*. Helse- og omsorgsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-11/id646812/>.
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Rueschmeyer, D., Rueschmeyer, M., & Wittock, B. (1998). *Participation and democracy East and West: Comparisons and interpretations*. Routledge.
- Røhnebæk, M. & T.E. Eide (2016) *Samarbeid i og etter introduksjonsprogrammet – drivere, barrierer og mulighetsrom*. Rapport fra prosjektets første fase. Rapportnr. 2016/04. Østlandsforskning. https://www.ostforsk.no/wp-content/uploads/2018/04/201804_Samarbeid_i_og_etter_introduksjonsprogrammet.pdf.
- Salamon, L.M., & Sokolowski, W. (2018). *Beyond nonprofits: In search of the third sector*. In *The third sector as a renewable resource for Europe* (pp. 7–48). Palgrave Macmillan, Cham.
- Selle, P. & Øymyr, B. (1995). *Frivillig organisering og demokrati*. Det frivillige organisasjonssamfunnet 1940–1990. Det Norske Samlaget.
- Shala, A. & Eide, K. (2012). Somalieres møte med Nav. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 15(1), 11–22.

- Sivesind, K.H. & Enjolras, B. (2022). *Frivillige organisasjoners sivilsamfunnsrolle: påvirkningsstrategier og tilgang til politiske beslutningsfora* (Rapport 2022:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <https://hdl.handle.net/11250/2982675>.
- Skogheim, R., Orderud, G., Ruud, M.E. & Søholt, S. (2020a). *Informasjon og tiltak rettet mot innvandrerbefolkningen i forbindelse med Covid-19* (Delrapport 1. NIBR- rapport 2020:28). By- og regionforskningsinstituttet NIBR. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/6531>.
- Skogheim, R., Orderud, G., Ruud, M.E. & Søholt, S. (2020b). *Informasjon og tiltak rettet mot innvandrerbefolkningen i forbindelse med Covid-19* (Delrapport 2. NIBR- rapport 2020:27). By- og regionforskningsinstituttet NIBR. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/6506>.
- Somasundaram, D. (2010). Collective trauma in the Vanni – a qualitative inquiry into the mental health of the internally displaced due to the civil war in Sri Lanka. *International Journal of Mental Health Systems*, 4(1), 22. <https://doi.org/10.1186/1752-4458-4-22>.
- Strekowski, J. (2010). *Norge og Polen. En historie om solidaritet*. Press.
- Søholt, S., Tronstad, K.R. & Vestby, G.-M. (2015). *Sysselsetting av innvandrere - regionale muligheter og barrierer for inkludering* (NIBR rapport 2015:20). By- og regionforskningsinstituttet NIBR. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5895>
- Takle, M. (2014). *Politisk integrering: Innvandererorganisasjoner som skoler i demokrati og byråkrati*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tharmalingam, S., Gaas, M.H. & Eriksen, T.H. (2011). Post September 11 Legal Regulations of the Hawala System: The Predicament of Somalis in Norway. I Hellum, A., Sardar, A.S & Griffiths, A. (red.), *From Transnational Relations to Transnational Laws: Northern European Laws at the Crossroads* (251–274). Ashgate Publishing House.
- Tharmalingam, S. (2011). Remittance Practices and Transnational Social Spaces of Tamils and Somalis in Norway. *Nordic Journal of Migration Research*, 1(3), 166–175. <https://doi.org/10.2478/v10202-011-0017-x>.
- Tolgensbakk, I. (2020). *Evaluering av Regjeringens nasjonale integreringskonferanse*. NOVA Notat 5/20.
- Trætteberg, H.S., Eimhjellen, I., Ervik, R., Enjolras B., Skiple J.K. (2020). *Kommunal frivillighetspolitikk og lokale organisasjoner* (Rapport 2020:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2638301>
- Trætteberg, H.D. & Sivesind, K.H. (2015). *Ideelle organisasjoners særtrekk og merverdi på helse- og omsorgsfeltet* (Rapport 2015:2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2389367>
- Uslaner, E. (2012). *Segregation and mistrust*. Cambridge University Press.
- Valenta, M. (2008). Hindringer for sosial integrering av innvandrere i Arbeidslivet. *Søkelys på arbeidslivet* 3/2008, årgang 25, 355–365.

-
- Verba, S., Schlozman, K.L. & Brady, H.E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Vrålstad, S. & Wiggen, K. S. (2017). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (SSB Rapport 2017:13) Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/309211.
- Winsvold, M., Mjelde, H. L. & Loga, J. (2017) Trossamfunn som arena for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. (Rapport 2017_4) Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2442828>.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet: demokrati i omforming*. Fagbokforlaget.
- Wollebæk, D., Sætrang, S. & Fladmoe, A. (2015). *Betingelser for frivillig innsats: Motivasjon og kontekst* (Rapport 2015:1). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2442819>.
- Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27(2), 151–208. <https://doi.org/10.1023/A:1006884930135>.
- Ødegård, G., Loga, J., Steen-Johnsen, K. & Ravneberg, B. (2014). *Fellesskap og forskjellighet*. Abstrakt.

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor

Rapport 2022:7

<i>Forfatter/Author</i> Astrid Espegren, Hilmar Mjelde, Eugene Guribye, Åsne Øygard Danielsen, Anne Balke Staver og Ivar Eimhjellen
<i>Tittel/Title</i> Innvandreperspektiv på sivilsamfunnsdeltakelse. Ulike innvandregruppers opplevelse av barrierer og suksessfaktorer for deltakelse
<i>Sammendrag</i>
<i>Emneord</i>
<i>Summary</i>
<i>Index terms</i>

ISBN (trykk): 978-82-7763-755-6
ISBN (digital): 978-82-7763-756-3

ISSN (trykk): 1891-2168
ISSN (digital): 1891-2176

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
c/o ISF
Munthes gate 31
Pb. 3233 Elisenberg
0208 Oslo

www.sivilsamfunn.no